

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE YABANCI YATICIMCILARA SUNULAN
VERGİ AVANTAJLARI**

145911

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin ÇEVİK

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Oğuz FEYZİOĞLU

ŞUBAT 2004

İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR.....	IV
TABLO LİSTESİ.....	V

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

A) Yabancı Sermayenin Tanımı.....	3
1) Yabancı Sermayenin Yararları.....	4
2) Yabancı Sermayenin Sakıncaları.....	6
B) Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi ve Türkiye’de Yabancı Yatırımcılar İçin Yürürlükte Olan Mevzuat	7
1) Dünyada Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi.....	7
2) Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi ve Türkiye’de Yabancı Yatırımcılar İçin Yürürlükte Olan Mevzuat	8
a) Uluslararası Tanımlar.....	13
b) İzin Prosedürünün Kaldırılması.....	14
c) Yatırımcıların Mevcut Haklarına İlişkin Olarak Bilgilendirilmeleri.....	14

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YABANCI YATIRIMCILARA SUNULAN VERGİ AVANTAJLARI

A)Yatırım Teşvikleri İle İlgili Teorik Çerçeve, Türkiye’de Yatırım Teşvik Sisteminin Açıklanması ve Teşviklerle Desteklenen Yörelere	17
B) Teşvik Belgeli Yatırımlara Sunulan Vergi Avantajları.....	20
1) Vergi, Resim ve Harç İstisnası.....	20
2) Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası.....	22
3) Katma Değer Vergisi İstisnası.....	23
C) Diğer Vergi Avantajları.....	25
1) Yatırım İndirimi.....	25
a) Yatırım İndirimi İstisnasından Yararlanacak Olanlar.....	25
b) Yatırım İndirimi İstisnasından Yararlanma Şartları ve Yatırım İndirimine Konu Harcamaların Mahiyeti.....	26
ba. Yatırım İndirimi Uygulanamayacak Harcamalar	26
bb. Yatırım İndirimine Konu Harcamalar ve İstisna Tutarının Hesaplanması.....	28
bba. Yatırım İndirimi İstisna Tutarının Hesaplanması.....	28
bbb. Yatırım İndirimi İstisnasından Faydalanılacak Dönem ve Harcama Esası.....	29
c) Yatırım İndirimine Konu İktisadi Kıymetlerin Elden Çıkarılması.....	29
d) Yatırım İndiriminde Eski Halinden Yeni Haline Geçiş Dönemi.....	30
2) Yeniden Değerleme.....	32
3) Maliyet Bedeli Artırımı.....	35
a) Maliyet Bedel Artırımına Konu İktisadi Kıymetler.....	37
b) Maliyet Bedel Artırımında Özellikli Hususlar.....	37
4) Hızlandırılmış Amortisman.....	39
5) Yenileme Fonu.....	40
a) Yenileme Fonunun Yasal Dayanağı.....	40

b) Yenileme Fonundan Yararlanacak Olanlar.....	41
c) Yenileme Fonu Uygulamasının Şartları.....	41
D) Serbest Bölgeler.....	43
1) Serbest Bölgenin Tanımı.....	43
2) Serbest Bölgedeki Faaliyet Konuları.....	44
3) Serbest Bölgelere Sağlanan Vergi Avantajları.....	44
4) Serbest Bölgelerin Diğer Vergi Avantajları.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

DİĞER BAZI ÜLKELERDE YABANCI SERMAYEYE SUNULAN VERGİ AVANTAJLARI ve TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

A) YUNANİSTAN.....	48
B) GÜNEY AFRİKA.....	49
C) RUSYA.....	51
D) MACARİSTAN.....	53
E) İRLANDA.....	54
1) Genel ve Tercihli Yardımlar.....	55
2) Vergi Teşvikleri.....	56
a) Kurumlar Vergisi.....	56
b) Gelir Vergisi.....	60
c) Amortisman.....	61
3) İrlanda Sınai Kalkınma Kurumu (IDA Ireland).....	62
F) Türkiye'nin Rakipleri.....	69
G) Türkiye'nin Avantaj ve Dezavantajları.....	70
H) Türkiye'de Teşvik Belgeli Yatırımlara Sunulan Vergi Avantajları İle İlgili Genel Değerlendirme.....	71
a) Yatırım İndirimi.....	71
b) Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası.....	74
c) Katma Değer Vergisi İstisnası.....	75
d) Vergi, Resim ve Harç İstisnası.....	75
SONUÇ.....	76
EKLER.....	80
KAYNAKLAR.....	89

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
CIF	: Cost, Insurance and Freight
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
FIAS	: Foreign Investment Advisory Service
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
IDA	: Industrial Development Agency
IFSC	: International Financial Services Center
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KDVK	: Katma Değer Vergisi Kanunu
KKDF	: Kaynak Kullanım Destek Fonu
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
md.	: Madde
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
UNCTAD	: United Nations Conference On Trade And Development
VUK	: Vergi Usul Kanunu
YASED	: Yabancı Sermaye Derneği

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları.....	12
Tablo 1.2 Türkiye’de Halen Ticari Faaliyette Bulunan Serbest Bölgeler ve Faaliyete Geçiş Yılları.....	46
Tablo 2.1 2003 Yılı Ortalama Kurumlar Vergisi Oranları.....	67
Tablo 2.2 1996-2003 OECD ve AB Ortalama Kurumlar Vergisi Oranları.....	67
Tablo 2.3 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Bürokratik İşlemler ve Maliyeti.....	68
Tablo 2.4 Bazı Ülkelerde Uygulanan Vergi Teşvikleri.....	69
Tablo 2.5 Ülkeleri Yatırımlar Açısından Cazip Kılan Faktörler.....	70
Tablo 2.6 Yabancı Yatırımcılar İçin Kurumsal Ortam Karşılaştırması.....	71
Tablo 2.7 Yatırım İndiriminin Teşvik Etkisi.....	74
Tablo 2.8 Yatırım İndirim Oranlarına Göre Dağılım (1980-2002).....	75
Tablo A.1 Türkiye’de İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Dağılımı.....	82
Tablo A.2 T.C 58. Hükümet Reel Sektör ve Doğrudan Yabancı Yatırımlarla İlgili Acil Eylem Planı.....	83
Tablo A.3 2000-2003 Yıllarında Yabancı Sermaye İzinlerinin Yatırım Türüne Göre Dağılımı.....	88
Tablo A.4 Türkiye’de İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı.....	89
Tablo A.5 OECD Ülkelerinin Aldıkları Yabancı Sermaye Yatırımları.....	90

GİRİŞ

Bir ülkenin refah seviyesinin yüksek olması doğrudan ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Ekonomik gelişmenin sağlanması için yurt içi tasarrufların artırılması ve bu tasarrufların yatırıma yönlendirilmesi gerekmektedir. Az gelişmiş ülkelerin temel sorunlarından birisi de kişi başına düşen milli gelirin az olması sebebiyle marjinal tasarruf eğilimlerinin düşük oluşudur. Kalkınma sürecinde yaşanan bu tasarruf – yatırım darboğazından kurtulmanın bir yolu, yabancı ülkelerde yapılan tasarrufların ülkeye yatırım olarak çekilmesidir.

Vergi politikaları, kalkınma sürecinde yönlendirici, teşvik edici ve gerektiğinde de müdahaleci bir rol oynamaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği ülkelerde, ekonomik kalkınmayı desteklemek için uygulanan vergi politikalarının başında, yatırımları teşvik edici politikalar gelmektedir. Yerli ve yabancı yatırımcılara sağlanan vergi avantajlarıyla, yatırımların özendirilmesi ve yönlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Özellikle II. Dünya Savaşından sonraki dönemde, dünyadaki yabancı sermaye hareketleri artmıştır. Yabancı sermayenin ülke ekonomisine sağladıkları katkıların bilincine varan ülkeler bu kaynaktan daha fazla pay alma yarışı içine girmişlerdir.

Ülkemizde vergi teşviklerinin bir ekonomi politikası aracı olarak kullanılması hem teoride hem de pratikte tartışmalı konulardan biridir. Piyasaya bu tür dışarıdan müdahalelerin ekonomiye sağlayacağı olumlu katkının yanı sıra bozucu yanlarının da olması, sağlanan teşviklere karşı muhalefete neden olmaktadır. Buna rağmen bir çok ülke tarafından etkin bir şekilde uygulama imkanı bulması ve bazı ülkelerin bu alanda geliştirilen politikalarından başarılı sonuçlar elde etmeleri ülkemizde de bu tür politikaların rağbet görmesinde etkili olmaktadır.

Bu çalışmada önce ana çizgileriyle dünyada ve Türkiye’de yabancı sermaye yatırımları üzerinde durulacaktır. Daha sonra Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarına sunulan vergi avantajları, teşvik belgeli yatırımlar ve teşvik belgesiz yatırımlar olmak üzere iki ayrı şekilde incelenecektir. Dünyadaki bazı ülkelerin bu konuya yaklaşımı incelenecek ve Türkiye ile karşılaştırmalar yapıldıktan sonra sonuç bölümünde yapılan araştırmanın değerlendirmesi ve Türkiye için yararlı olabileceğine inandığımız bazı öneriler yer alacaktır.

A) YABANCI SERMAYENİN TANIMI

Türkiye ekonomik istikrarı bir türlü sağlayamamış ve özellikle son yıllarda üst üste ekonomik krizler yaşamıştır. Ekonomideki istikrarsızlık haliyle sosyal ve mali yapıyı da etkilemektedir. Bu nedenlerden ötürü de günümüzde devlet, ekonomik problemlerin çözümü üzerinde yoğunlaşmıştır.

Ülkemizdeki ekonomik istikrarsızlığın en önemli iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi devletin yüksek orandaki borçlanma gereğidir. İkincisi ise, tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, sermaye yetersizliğidir. Bu iki faktör ülke içi yatırımların gerçekleşmemesine neden olmakta sonuçta ekonomik kalkınma istenildiği düzeyde ve istikrarlı gerçekleşmemektedir. Özellikle son yıllarda doğrudan yabancı sermaye yatırımları sözü edilen ekonomik sorunların çözülmesinde etkili araçlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Yabancı sermaye hareketlerini iki grupta toplayabiliriz. Bunlardan birincisi portföy yatırımları olarak adlandırabileceğimiz menkul kıymet alımı için kullanılmaktadır. İkincisi, ülkenin üretim kapasitesini artıracak biçimde getirilen sermayedir. Bu tip sermayenin diğer adı doğrudan yabancı sermaye yatırımdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı ile ya yabancı bir ülkede bir firma kurulur, ya da yabancı bir ülkedeki bir şirkete sermaye yatırılarak, ana firma büyür. Yavru şirket genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret ünvanı ve öteki kolaylıklardan yararlanma ayrıcalığına sahiptir. Bu tip yatırımların önemli özellikleri, bu yatırımların özel ve doğrudan sermaye akımı niteliğinde olmasıdır. Özel nitelikte olması, doğrudan yabancı sermayenin devletin değil kişilerin mülkiyetinde olduğunu göstermektedir. Doğrudan olması ise sermaye ile birlikte teknoloji, know-how ve işletmecilik bilgisinin ev sahibi ülkeye geldiğini göstermektedir. Bu özellik sadece nakdi sermaye girişi sağlayan yabancı portföy yatırımlarını, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ayırmaktadır. Bizim çalışmamıza konu olan yabancı sermaye de işte bu sözü edilen doğrudan yabancı sermayedir.

1) Yabancı Sermayenin Yararları

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bir ülke için neden önemli olduğunu aşağıda açıklamaya çalışacağız.

Ülkelerin kalkınabilmeleri için belirli bir büyüme oranına kavuşmaları gerekmektedir. Makul bir büyüme oranına kavuşmanın en önemli aracı yatırımları hızlandırmaktır. Bir ülkenin yatırımlarını artırabilmesi için gerekli olan ana unsur, belirli yurt içi tasarrufları yaratabilmesidir. Bilindiği üzere, gelişmekte olan ekonomilerin en önemli sorunlarından birisi, yurt içi tasarruf açığıdır. Yurt içi tasarruflar iki yolla artırılabilir. Bunlardan birincisi özel tasarrufların artırılması diğeri ise kamu tasarruflarının artırılmasıdır. Özel tasarruflar hane halkı ve teşebbüs tasarruflarından meydana gelir. Hane halkının gelir düzeyi artmadıkça tasarruflarının artması mümkün değildir. Teşebbüs tasarrufları ise yatırım fırsatlarının artırılması ve yatırımlar için özendirici tedbirlerin alınmasıyla artırılabilir. Bu iki tasarrufun kısa dönemde artmasının zorluğu gelişmekte olan ülkeleri kamu tasarrufuna itmektir. Toplam kamu gelirlerinden tüketime harcanan tutar çıkarıldığında kalan tutar kamu tasarrufunu göstermektedir.

Türkiye'nin özel ve kamu tasarrufunu analiz edecek olursak pek iç açıcı sonuçlara ulaşmamız mümkün olmaz. Türkiye'de 1980'li yıllara kadar yatırımların çoğunluğu kamusal niteliktedir. Bu yıllardan sonra özellikle özel kesimin yatırım yapması için teşvikler artırılmış, özel kesimin tasarruf ve yatırım gücü artırılmaya çalışılmıştır. Ancak devletin, kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamaz duruma gelmesi nedeniyle borçlanma gereksinimi artmıştır. Zamanla devlete borç para verme, yatırım yapmaktan daha cazip hale gelmiştir. Özel kesim tasarruf etse de bunu devlete borç vererek değerlendirmektedir. Hatta bankalar reel sektörün kredi ihtiyacını karşılamaktan ziyade devleti fonlamayı tercih etmektedir. Bu kısır döngü ülkemizdeki yatırımları azaltmış ve bu nedenle de büyüme hızı tersine dönerek ülke küçülmeye başlamıştır¹. Görüldüğü üzere ülkenin kalkınabilmesi ve yeni istihdam alanlarının yaratılabilmesi için, yatırımlara ihtiyaç vardır. Ülkemizdeki kamu ve özel tasarrufların yetersizliği düşünüldüğünde, doğrudan sermaye hareketlerinin ülkemiz için ne kadar önemli olduğu ortadadır.

¹ ACAR, Mustafa Gürhan, "Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları", Vergi Dünyası, Sayı 265, Eylül, 2003, s.64

Kamu yatırımlarının devletin tüm giderleri içindeki payları incelendiğinde; devletin toplam giderleri içindeki yatırımların payı yıllar itibariyle düştüğü gözlemlenmektedir. Son olarak yatırımların tüm giderleri içindeki payı %5-6 aralığında sıkışmıştır. Bu da bize ülkenin kalkınmasında devlet yatırımlarının bir etkisinin olmasının bu aşamada mümkün olmadığını göstermektedir. Devletin, faiz dışı bütçe fazlası politikasını benimsemesi, uzun yıllar boyunca devletin yatırıma yönelmesinin güçlüğüne ortaya koymaktadır. Bu politikanın diğer bir etkisi de ülkemizde yurt içi talebin kısa vadede artmasını mümkün kılmamasıdır. Bunun sonucunda da yurt içindeki firmaların pazar sorunları ortaya çıkmakta, yani ürettikleri malları yurt içinde satabilmeleri mümkün olmamaktadır. Bu aşamada ihracat çok önem kazanıyor. Özellikle ihracata yönelik olarak ülkemize gelecek doğrudan yabancı sermaye, yurt dışı bağlantıları ve yurt dışında sahip olduğu Pazar payı ile ülkemizin istikrarlı büyümesini sağlayacağına ve işsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunacağına inanıyoruz. Görüldüğü üzere doğrudan yabancı sermaye ülkedeki tasarruf açığına bir alternatiftir. Bunun sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımları söz konusu kaynak ülkenin cari işlemler açığını finanse edebileceği gibi, ülkenin daha fazla tüketim ve yatırım harcaması yapmasına da olanak sağlayacaktır.

Doğrudan yabancı sermaye sadece iç tasarruf açığını kapatarak ülke ekonomisine destek olmakla kalmaz, bunun yanında istihdam yaratıcı teknoloji ve yönetim bilgisi sunma gibi işlevleri ile de önemli fonksiyonları ihtiva eder².

Yabancı sermayenin getirdiği dövizler, uzun dönemde ithali ikame edici ve ihracatı artırıcı etkiler yaratarak gidilen ülkenin ödemeler dengesinin düzelmesine yardımcı olur.

Yabancı sermaye teknoloji ve işletmecilik bilgisini de beraberinde getirir. Bu özelliği dolayısıyla yabancı sermaye yatırımları, ülkelerarası teknoloji transfer yollarından birisini oluşturur.

Yabancı sermaye yerli ekonomiye dinamizm kazandırır ve iç rekabeti artırır.

² ACAR, a.g.m, s.65.

Bunlardan başka yabancı sermaye kuruluşları sağladıkları kârlar ve yan sanayi sağlama potansiyeli ölçüsünde bu firmaların kârları ile birlikte vergi gelirlerini artırma işlevi bulunmaktadır.

2) Yabancı Sermayenin Sakıncaları

Yabancı sermayenin yukarıda sayılan faydaları ile birlikte bazı sakıncaları da vardır. Bunları da aşağıda kısaca belirtmeye çalışacağız:

Yurt dışına yapılan kâr transferleri ödemeler dengesini olumsuz etkiler. Bu bakımdan ev sahibi ülkeler yabancı sermayeyi getirenler için, kâr transferini engelleyici düzenlemelerde bulunur ve kârlarını yeniden yatırıma yönlendirmelerini isterler.

Yabancı sermaye yatırımlarına işletme yönetimi üzerinde dolaysız bir denetim sağlanmaktadır. Bu bakımdan, bir plana bağlı olmadan kabul edilen yabancı sermaye, ana sektörleri ele geçirecek ekonomiyi denetimi altına alabilir. Böylece ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığı tehlikeye girebilir ve belirli amaçlara yönelik para maliye ve dış ticaret politikası uygulaması serbestisi de ortadan kalkar.

Bu yatırımlar ekonominin bütünlüğünü bozabilir. Yabancı sermayeli işletmelerde ileri üretim teknikleri uygulanırken, diğer alanlarda geleneksel üretim yapısının sürdürülmesi ekonomiyi ikili bir yapıya sokabilir.

Yabancı sermaye yatırımları, gümrük tarifeleri ve ithalat yasakları gibi koruyucu duvarların aşılmasını sağlar. Dış ticaret kısıtlamaları, tüketimin daraltılması, yerli üretimin artırılması gibi nedenlere münhasır olabilir. Oysa bu yatırımlarla bu tip amaçlar anlamını yitirebilir. Çünkü çoğu kez gidilen ülkede üretimin en son aşaması yapılır, hammadde, yarı işlenmiş ürünler ithalat yoluyla dışarıdaki ana merkezden karşılanır. Bu ise yerli üretimi dışa bağımlı kılmakta ve ülkenin döviz rezervleri üzerine büyük bir baskı doğurmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarının arkasındaki dev sermaye, ileri teknoloji ve yöneticilik bilgisi, küçük ölçekli yerli şirketler karşısında kendisine büyük bir rekabet üstünlüğü sağlar. Rekabet olanağı bulamayan yerli girişimciler endüstriyi terk

etmeye zorlanır. Böylece yüksek gümrük duvarlarının arkasında faaliyet gösteren yabancı işletmeler, yerli ekonomide tam bir tekelci konuma geçebilir.

Yabancı şirketler çoğu durumda beklendiği gibi ihracata yönelmemekte, hammaddeleri yerli kaynaktan değil, yurt dışındaki ana merkezlerden sağlamak ve yaptıkları kâr transferleri ile ödemeler bilançosundaki baskıları büsbütün artırmaktadırlar.

Yabancı işletmeler araştırma ve geliştirme faaliyetlerini gittikleri ülkede değil, ana merkezlerinde toplarlar. Hatta bu yenilikler için ülkedeki işletmeden know-how veya royalti adı altında ödemelerde bulunmasını istemektedirler. Bu tip ödemeler, ödemeler dengesini olumsuz etkilemektedir.

B) YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE YABANCI YATIRIMCILAR İÇİN YÜRÜRLÜKTE OLAN MEVZUAT

a) Dünyada Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Dünyada ilk sermaye hareketlerinin başlamasına 16. yüzyılda Champagne Fuarları öncü olmuştur. Bu yüzyılda İngiltere'de kurulan Fuggers of Augsburg yatırım evi kuzey ve orta Almanya'da bakır madeni ile Macaristan'daki gümüş madenlerini işletmiştir. 18. yüzyılda Antwerp ve Amsterdam şehirleri dünyanın en büyük sermaye merkezleri olmuşlardır. Bu yüzyılda Hollanda yabancı sermaye yatırımları bakımından en başta bulunmakta idi. Fakat Napolyon savaşları birinciliği İngiltere'ye geçirmiştir³.

İngiltere yabancı sermaye yatırımları bakımından en büyük adımı attı ve yaygınlaşmasını sağladı. 1800 lü yılların başından itibaren sanayileşmenin ortaya çıkardığı hammadde açığını kapamak amacıyla sömürgelerine yatırım yapmaya başlaması, yabancı sermaye yatırımlarının gelişmesine ve yaygınlaşmasına yol açtı⁴.

³ KÖSE Ömer, "Uluslararası Etkileri Açısından Yabancı Sermaye", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993, s.17

⁴ AKDIŞ Muhammed, "Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler", İnceleme Yarıştması, Mansiyon, İstanbul, YASED, 1988, Yayın No:33, s.66

20. yüzyıla gelindiğinde Fransa ve Almanya, İngiltere'ye bu konuda rakip olmuşlarsa da 1. Dünya Savaşı, Almanya ve Fransa'yı kötü bir şekilde etkilemiştir. Bundan yararlanan ise ABD olmuş ve savaş sonrası yabancı sermaye yatırımları konusunda birinci sırayı almıştır. Ayrıca savaş sonrası yatırımlarda uzun vadeler kısalmış ve gelişmiş ülkelere de yatırım yapılmaya başlanmıştır⁵.

1920-30 Dünya Ekonomik Krizi ile bağımsızlık ve milliyetçilik akımları yabancı sermayeye olumsuz tesir etmiş ve buna bağlı olarak yatırımlar tasfiye olmuştur. Bu dönemden sonra 2. Dünya savaşı patlak vermiş, savaş sonrası yabancı sermaye yatırımları daha da azalmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan güçlü çıkan ABD sömürgeciliğin çözülmesinin etkisiyle İngiltere'den birinciliği alarak dış yardım adı altında gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmaya başlamıştır. Onun arkasından toparlanmaya başlayan Avrupa ülkeleri ve Japonya yabancı sermaye yatırımlarına gereken önemi vererek bütün dünyaya yatırımların yayılmasına yol açmışlardır. Zamanla dünya pazarlarını elde tutmak önem kazanmış ve yabancı sermaye yatırımları çok uluslu şirketlerin eline geçmiştir⁶.

Bugün ekonomik ve siyasal sistemleri ne olursa olsun bütün ülkeler yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekebilmek için adeta yarış halindedirler. Örneğin Rusya ve Çin gibi ülkeler batılı sermayeyi ülkelerine çekebilmek için çok çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Dünyanın globalleşmesi ile sermayenin serbest dolaşımı bütün ülkeler için önem kazanmıştır⁷.

b) Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi ve Türkiye'de Yabancı Yatırımcılar İçin Yürürlükte Olan Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti yabancı sermayeye, geçmişin izleri nedeniyle çok ihtiyatlı davranmış ve özellikle kamu hizmeti niteliği taşıyan alanlarda (demiryolu, limanlar vb.) faaliyet gösteren yabancı sermayeli kuruluşları millileştirme yoluna gitmiştir.

⁵ KÖSE, a.g.e, s.18

⁶ KÖSE, a.g.e, s.19

⁷ PEHLİVAN Osman-GÜNAYDIN İhsan, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirilmesi", Vergi Dünyası, İstanbul, Şubat, 1996, s.123

1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde Atatürk: *“Zannolmasın ki biz ecnebi sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz vasidir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Kanunlarımıza riayetkar olmak kaydıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayan-ı arzudur ki ecnebi sermayesi bizim sayimize ve servet-i sabitemize inzımam etsin. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin.”* demiştir.

Buna rağmen özellikle 1931 yılından sonra TBMM'sinin yürürlüğe koyduğu devletçilik rejiminin de etkisiyle 1933-1939 döneminde Türkiye'de yabancı sermayeye oldukça kapalı bir politika izlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada başlayan yabancı sermaye hareketlerinden zamanın hükümetleri de yararlanmayı düşünmüşlerdir.

Yabancı para ile ilgili ilk düzenleme 22.05.1947 tarihinde çıkarılan Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki 13 sayılı Kararname ile yapılmış olup, bu karar ile yabancı sermayenin geliş şekli, amacı, transferi konularına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Daha sonra 1 Mart 1950 tarihinde kabul edilen 5583 sayılı “Hazinece, özel teşebbüslere kefalet edilmesine ve döviz taahhüdünde bulunmasına dair kanun” ile yabancı sermayenin transferi kolaylaştırılmış ve garanti verilmiştir.

Bu yasa bir yıl sonra yürürlükten kaldırılarak, yerine 08.09.1951 tarihli ve 5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu yasa ile yabancı sermaye, Türk özel sermayesine açık işlerde kullanılması, herhangi bir tekel ya da ayrıcalık tanınmaması kaydıyla sanayi, enerji, madencilik, bayındırlık, ulaştırma ve turizm sektörlerine yatırım yapmasını öngörüyordu. Kanun, gelir ve kurumlar vergilerine esas olan vesikalara göre taayyün eden yıllık kâr, faiz ve belli koşullara uyulduğu takdirde de ana sermaye transferine imkan veriyordu. Kârın %10'u aştığı durumlarda kalan kâr, gerçekleşmeyen yıllara eklenebiliyor ve kârın %10'u aşan kısmının ana sermaye ile birlikte ya da belli malların ihracı biçiminde transferine müsaade ediyordu. Buna rağmen bu kanun ile beklenen nicelik ve nitelikte sermaye akımı sağlanamamıştır.

18 Ocak 1954 tarihinde kabul edilen ve 29 Ocak 1954'te yürürlüğe giren 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yabancı sermayeyi “memleketin iktisadı

gelişimine yararlı olması Türk özel girişimlerine açık bulunan bir çalışma alanında bulunması ve inhisar veya özel bir imtiyaz ifade etmemesi” şartıyla her alanda çalışmakta serbest bırakmıştır. Dolayısıyla 5821 sayılı kanunla yabancı sermaye, giremediği tarım ve ticaret sektörüne girmeye hak kazanmıştır.

1954 yılında yürürlüğe giren ve bazı hükümleri değiştirilen 07.03.1954 tarihi ve 6326 sayılı Petrol Kanunu’yla ülkemizde yabancı yatırımcıya müsaade, petrol arama, işletme ruhsatnameleri ve belge talep etme hakkı tanınmıştır. Bu kanun, yabancı sermayeye üzerinde arama yaptığı veya işletme kurduğu araziyi satın alma ve kamulaştırma hakkını vermiştir.

Yabancı sermaye yatırımlarını ilgilendiren diğer bir yasa da, 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanuna dayalı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 17 Sayılı Karardır. 17 sayılı kararın sermaye rekabetleri bölümünde Türkiye’ye gelecek yabancı sermayeli kuruluşlarla ilgili hükümler yer almıştır. 17 sayılı karara göre, Türkiye’ye gelecek yabancı sermayeli şirketler Maliye Bakanlığı’na ve TC Merkez Bankası’na başvuracaklardır. Yatırım sonucunda elde edilecek kârın bir kısmı TC Merkez Bankasına bloke edilecek ve ancak paranın ülke içinde kullanılması şartıyla geri tahsis edilecektir.

17 Sayılı karar 29 Aralık 1983 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 28 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Karar ile kaldırılmıştır. Tablo 1.1’de 1980 ve Mayıs 2003 tarihleri arasında Türkiye’deki yabancı sermaye yatırımları ile ilgili rakamlar sunulmuştur.

Tablo 1.1 TÜRKİYE'DE YILLARA GÖRE YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARI

YILLAR	İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE (MİLYON \$)	YABANCI SERMAYELİ FİRMA SAYISI (**)	FİLİ GİRİŞ (MİLYON \$) (***)
1980	97	78	35
1981	338	109	141
1982	167	147	103
1983	103	166	87
1984	271	235	113
1985	234	408	99
1986	364	619	125
1987	655	836	115
1988	821	1.172	354
1989	1.512	1.525	663
1990	1.861	1.856	684
1991	1.967	2.123	907
1992	1.820	2.330	911
1993	2.063	2.554	746
1994	1.478	2.830	636
1995	2.938	3.161	934
1996	3.836	3.582	914
1997	1.678	4.068	852
1998	1.646	4.533	953
1999	1.700	4.950	813
2000	3.477	5.328	1.707
2001	2.725	5.841	3.288
2002	2.243	6.280	1.042
2003(*)	1.208	6.511	150
TOPLAM	35.203	---	16.372

** Kümülatif

*** 2003 Yılı Ocak-Mayıs İtibari İle

* Haziran Ayı İtibari İle

Türkiye’de Yabancı Yatırımcılar İçin Yürürlükte Olan Mevzuat

18 Ocak 1954 tarihinde yürürlüğe giren 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, dönemin doğrudan yabancı yatırımları için gerekli yasal altyapıyı sağlayan oldukça liberal bir mevzuattı. Ancak, yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak gösterilen reform çabalarına karşın, 6224 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana doğrudan yatırımlara ilişkin olarak ortaya çıkan kavram ve uygulama farklılıklarını karşılamadaki ve yatırımcıların haklarını uluslararası standartlarda korumadaki eksikliği, yeni bir kanunun hazırlanması ihtiyacını doğurmuştur. Yasanın isminde “Teşvik” ibaresinin yer almasının nedeni, o yıllar için teşvik unsuru olarak kabul edilebilecek kâr transferi, eşit muamele gibi hususları içermesi idi. Ancak yasanın yürürlükte kaldığı yaklaşık yarım asırlık zaman dilimi içerisinde, ekonomik hayatta yaşanan gelişmeler ve ilgili mevzuatta yapılan değişiklikler, söz konusu hususların teşvik aracı yerine, genel kabul görmüş uluslararası yatırım ilkelerine dönüşmesine neden olmuştur. Bu nedenle uluslararası tanımlamalara da uygun olarak yeni yasanın ismi “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” olarak belirlenmiştir⁸.

18 Ocak 1954 tarihli ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlükten kaldırılmış, onun yerine, 17 Haziran 2003 tarihli 25141 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Bir ülkenin yatırım mevzuatı, o ülkenin uluslararası yatırımlara olan bakış açısını yansıtması bakımından önemlidir. Doğrudan yatırımlara ilişkin temel yasa olarak tasarlanan yeni “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile; esas olarak ülkemizin uluslararası yatırımlara yönelik eşitlikçi ve liberal yaklaşımı yansıtılmakta ve yasaya “yatırımcıya açık ve anlaşılır mesajlar veren” ve yatırımcının değişik mevzuatlar gereği sahip olduğu haklar ve tabi olduğu yükümlülükleri gösteren “yasal bir rehber” niteliği kazandırılmaktadır.

⁸ ÖZDİN Ali, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve 4875 Sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımcılar Kanunu”, Vergi Dünyası, Sayı: 267, Kasım, 2003, s.116.

4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yabancı yatırımcılara, önemli kolaylıklar getirildi. Yeni yasa ile 1954 yılından bu yana uygulanan, “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” yürürlükten kalktı.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Yasası; Türkiye'nin gelişmişlik düzeyinin arzulan seviyeye getirilmesinde, yabancı sermayede azami ölçüde yararlanma iradesinin ifadesi olarak önemlidir. Yeni Kanun ile getirilen yeniliklere aşağıda değinilecektir.

a) Uluslararası Tanımlar⁹

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun uygulama alanının açıklığa kavuşturulmasını teminen, “yabancı yatırımcı ve yabancı doğrudan yatırım” gibi yatırıma ilişkin temel kavramlar, uluslararası standartlar çerçevesinde tanımlanmaktadır. Buna göre:

1. Yabancı yatırımcı: Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapan,

1)Yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarını,

2) Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları,

2. Doğrudan yabancı yatırım : Yabancı yatırımcı tarafından,

1)Yurt dışından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,

- Şirket menkul kıymetleri (devlet tahvilleri hariç),

- Makine ve teçhizat,

⁹www.hazine.gov.tr

- Sınai ve fikri mülkiyet hakları,

2)Yurt içinden sağlanan;

-Yeniden yatırımda kullanılan kâr, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,

- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar,

gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla;

i) yeni şirket kurmayı veya şube açmayı,

ii) menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı, ifade etmektedir.

b) İzin Prosedürünün Kaldırılması¹⁰

Kanun ile yabancı sermayeli olarak kurulacak şirketlerin, şirket kuruluşu için Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğünden almak zorunda oldukları ön izin kaldırılmıştır. Böylece kuruluş işlemi tamamen yerli sermayeli şirketlerde olduğu gibi gerçekleştirilecektir. Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli şirketler Türk Şirketi sayıldığından bu şirketlerin hak ve yükümlülükleri de Türk Ticaret Kanunu ve diğer mevzuatla Türk şirketleri için belirlenen hak ve yükümlülükler çerçevesindedir.

c) Yatırımcıların Mevcut Haklarına İlişkin Olarak Bilgilendirilmesi¹¹

Eşit Muamele

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile 1954 yılında öngörölmüş bulunan milli muamele esasına bu kanunda da yer verilerek ölkemizde yabancı yatırımcıların yerli yatırımcılarla eşit hak ve yükümlölüklerle tabi olmalarının esas olduğu, bu ilke uygulamasından ancak aksine bir kanun hükmünün varlığı halinde ve söz konusu hükümde yer alan esaslar çerçevesinde ayrılacağı hususu belirtilmiştir.

¹⁰ www.hazine.gov.tr

¹¹ www.hazine.gov.tr

Kamulaştırmaya Karşı Koruma

Kamulaştırmaya ilişkin olarak Anayasa ve Kamulaştırma Kanunu'nda yer alan ilkelerin, ikili yatırım anlaşmalarımız ve diğer uluslararası anlaşma metinlerinde yer aldığı şekliyle düzenlenmesi sağlanmış, kamulaştırmanın anılan mevzuatlarda belirtilen koşullar yerine getirilmeksizin gerçekleştirilemeyeceği ifade edilmiştir.

Transferler

Yabancı yatırımcıların Türkiye'deki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri, lisans, yönetim ve benzeri anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi ana para ve faiz ödemeleri, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebileceği hükmü açıkça ifade edilmiştir.

Taşınmaz Edinimi

Türkiye'de Türk hukukuna uygun olarak kurulan ve idare merkezinin Türkiye'de bulunduğu, yabancı yatırımcıların ortaklığıyla kurulan ya da iştirak edilen şirketler, Türk şirketi sayılmaktadır. Bu şekilde Türk tüzel kişiliği kazanmış bulunan şirketlerin gayrimenkul edinimine ilişkin olarak, Köy Kanunu ve Tapu Kanunu'nda herhangi bir kısıtlama bulunmaması nedeniyle, söz konusu şirketlerin gayrimenkul edinimi serbestisinin Kanunda yer alması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, Türk Ticaret Kanunu'nun 137. maddesi uyarınca, ticaret şirketlerinin hak iktisap etmeleri ve borç altına girmeleri, söz konusu işlemlerin şirket sözleşmesinde yazılı işletme mevzuu kapsamında yer alması şartıyla mümkündür. Şirket işlemlerine ilişkin olarak Türk Ticaret Kanunu'nda yer alan bu husus, kuruluş yeri ve idare merkezi esasına göre Türk şirketi sayılan yabancı sermayeli şirketler için de geçerlidir. Ayrıca, yabancı gerçek kişilerin Türkiye'de gayrimenkul edinimine ilişkin olarak karşılıklılık ilkesi geçerliliğini korumaktadır.

Uluslararası Tahkim

Yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların çözümlenmesinde milletlerarası tahkime başvurmanın usul ve esasları, 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu çözüm yoluna, ev sahibi ülke mahkemelerinin yanı sıra, arabuluculuk ve uzlaşma gibi diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurma olanakları ile birlikte kanunda yer verilmesiyle yabancı yatırımcıların uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin tereddütlerinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

Nakit Dışı Sermayenin Değer Tespiti

Nakit dışındaki sermayenin değer tespiti, Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde yapılır. Yabancı ülkelerde kurulu bulunan şirketlerin menkul kıymetlerinin yatırım aracı olarak kullanılması halinde, menşe ülke mevzuatına göre değer tespitine yetkili makamların veya menşe ülke mahkemelerince tespit edilecek bilirkişilerin ya da uluslararası değerlendirme kuruluşlarının değerlendirmeleri esas alınır hükmü bulunmaktadır.

Yabancı Personel Çalıştırma

Kanun ile, yabancı yatırımcılar açısından önemi dikkate alınarak, çalışma izni bakımından çalışma mevzuatına tabi olan yabancı personel istihdamı konusuna, doğrudan yatırım kanununda yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YABANCI YATIRIMCILARA SUNULAN VERGİ AVANTAJLARI

A) Yatırım Teşvikleri İle İlgili Teorik Çerçeve¹², Türkiye'deki Yatırım Teşvik Sisteminin Açıklanması ve Teşviklerle Desteklenen Yörelere

Teşvik politikasının yatırım kararları üzerindeki etkinliği hem akademik çevrede, hem de politika yapıcıları ve uygulayıcılar arasında kabul gören temel bir olgudur.

Bu olgu doğrultusunda, daha fazla fiziki yatırıma zemin hazırlamak amacıyla bir yandan vergi sisteminde yatırım amaçlı bir çok avantaj (yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman, vergi kredisi, zararın ileri geri taşınması vb.) tanınmakta, diğer yandan yatırım maliyetlerini hafifletecek avantajlı finansman temini yoluna gidilmektedir.

Teşviklerin yatırım kararını etkilediği inancı, “*düşük maliyetle elde edilmesi durumunda sermayenin daha yoğun kullanılacağı*” varsayımına dayanır. Bu düşünce, neo-klasik yatırım teorisinin merkezini oluşturur.

Ekonomi literatüründe bir çok yatırım davranışları model ve teorisi bulunmaktadır. Bunlar içinde Jorgenson'un geliştirdiği teori yaygın kabul görenlerden biridir. Jorgenson'un yatırım teorisi, bir firmanın sermaye talebini belirleyen faktörün net servetini “maksimize” etmek olduğundan hareket eder. Firma, daha sonra, arzulanan sermaye düzeyine daha fazla yaklaşmak için, her yıl, ne kadar yeni yatırım yapacağına karar verir. Firma, arzulanan sermaye düzeyine ulaştığında -firmanın arzulanan sermaye düzeyi değişmediyse- yeni yatırım yapmayacaktır.

¹² DURAN Dr. Mustafa, “*Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları*”, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi 33, , s.81

Jorgenson'un teorisi, cari dönemdeki yeni yatırımlar firmanın arzulan sermaye stokuna ve firmanın dönem başındaki sermaye stoku düzeyine bağlı olduğunu ifade eder. İstenen sermaye stok düzeyi edinme maliyeti, kendi sermayesi (vergi maliyeti dahil) ve sermayenin yaratacağı net gelirin fonksiyonudur. Edinme maliyeti ve kendi sermayesi yatırımın başa baş noktasındaki gelire (break-even return) ölçülür. Başa baş noktasındaki gelir, bir yatırımcının yatırım yapmaya kayıtsız kaldığı noktadaki gelirdir. Daha düşük vergilendirme, başa baş noktasındaki geliri arttırırken, daha fazla vergilendirme başa baş noktasındaki geliri düşürecektir. Sonuç olarak, vergi politikasındaki bir değişiklik firmanın başa baş noktasındaki geliri üzerindeki etkisiyle yatırım kararlarında belirleyici bir faktör olarak kullanılabilir.

Yatırım teşvikleri, bir yatırım projesinin maliyetini ve riskini azaltarak potansiyel kârlılığını arttırmak amacıyla kullanılan ekonomi politikası araçlarıdır. Yatırımcı açısından yatırım yapmanın gerekçesi kârını maksimize etmektir. Bu, yatırımdan elde edilecek gelirdeki artışa ve maliyetlerdeki azalmaya bağlı olarak değişir. Gelir artışı ve/veya gider azalışına neden olan her türlü işlem kârlılığı arttırır.

Yatırımlar için sağlanan teşvikler yerli veya yabancı sermaye ayrımı yapmıyorsa yabancı yatırımcıların yatırım kararları üzerinde de benzer etkiyi yapması beklenir.

Yabancı sermayenin, ülkelerin sermayenin kârlılığına zemin hazırlamasına bağlı olarak ülke seçtiği bilinmektedir. Yabancı sermayenin teorik açıklanmasının bir şekli de "sermaye arbitraj teorisi"dir. Bu teori, sermayenin ülkeler arasındaki akışkanlığını faiz oranlarındaki farklılıkla açıklanabileceğini varsayar. Sermaye, faizin düşük olduğu ülkelere yüksek olduğu ülkelere akar. Bu yolla yatırımcılar daha yüksek faiz oranları elde ederek kazançlarını maksimize eder.

Yabancı sermaye ile teşvikler arasındaki ilişki de benzer şekilde ortaya çıkar. Kârların maksimize edilmesi, yabancı sermayenin kârlılığının maksimize edilmesini vurgular. Bu, kârları etkileyebilecek tüm değişkenler üzerinde "minimizasyon" gerektirir. Çünkü vergiler, kârları "negatif" etkileyerek net kârlılığı azaltır. Bu yüzden, yabancı sermayeyi arttırmak için yatırım ve işletme gelirleri üzerindeki vergileri azaltmak gerekir.

Sermayenin maliyeti ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Bu oran, bazı ülkelerde diğerlerine oranla daha düşük olduğundan yabancı doğrudan yatırım çekmede bu konumları rekabet avantajı oluşturmaktadır.

Türkiye’de şu anda yürürlükte olan mevzuatlar açısından yabancı sermayeli kuruluşlara farklı bir teşvik sistemi uygulanmamaktadır. Dolayısıyla ülke içinde faaliyet gösteren tam mükellefiyete tabi yerli bir şirket hangi teşviklerden yararlandırılıyorsa yabancı sermayeli şirketler de aynı teşviklerden yararlandırılmaktadır.

Temelde bir iktisadi faaliyetin (ithalat, ihracat, yatırım ve diğer ticari ve sınai işlemler) teşviklerden yararlandırılmasında gözetilen ana prensip söz konusu faaliyetin ülke ekonomisine yapacağı katkının önemine bağlıdır. Yatırımlarda Devlet Yardımlarıyla teşviklerin amacı 10.6.2002 tarih ve 2002/4367 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında şu şekilde açıklanmıştır; *“Bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücünü artırmak için Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedeflerle Avrupa Birliği normları ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak tasarrufları, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirmek suretiyle, yatırımların desteklenmesi amaçlanmaktadır.”*

Böylece Yatırımlarda Devlet Yardımının amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Bölgelerarası dengesizlikleri gidermek,
- İstihdamı ve uluslararası rekabet gücünü artırmak,
- Katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojilerin kullanılmasını teşvik etmek,
- Döviz kazandırıcı faaliyetleri özendirme.

B) Teşvik Belgeli Yatırımlara Sunulan Vergi Avantajları

1) Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Vergi, resim ve harç istisnası, yatırım teşvik belgesine sahip yatırımcılara sunulmuş bir vergi avantajıdır. Bu avantajdan yararlanabilmek için yatırımcının, yatırımının tamamlanmasını takip eden 2 yıl içerisinde en az 10.000 ABD Doları tutarında ihracat yapmayı taahhüt etmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak yatırımcılar yapacakları bazı işlemlerde ödeyecekleri vergi, resim ve harçlardan muaf tutulurlar. Bu işlemler şunlardır;

- Şirket kuruluşu,
- Yatırım temrin süresi içinde kalmak koşuluyla teşvik belgesinde öngörülen özkaynak tutarını geçmemek üzere sermaye artırımı,
- Teşvik belgesinde öngörülen yabancı kaynak tutarını geçmemek üzere bir yıl ve daha uzun vadeli olarak yurt içinden ya da dışından sağlanacak yatırım kredileri,
- Teşvik belgeli yatırıma ilişkin gayrimenkule müteferrik aynı hakların aynı sermaye olarak konulması halinde bunların şirket adına tapuda tescil.

Bu ilerle ilgili olarak düzenlenecek kağıtlar 1.7.1964 Tarihli ve 488 Sayılı Kanun'a göre Damga Vergisinden ve 2.7.1964 Tarihli ve 492 Sayılı Kanun'a göre harçlardan istisna edilir.

Vergi, resim ve harç istisnası ile ilgili uygulama 3.12.1988 tarihli ve 3505 Sayılı Kanun'un geçici 2. maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak yayımlanan "İhracat ve Yatırımlarda Damga Vergisi ve Harç İstisnası Uygulaması Hakkında Tebliğ" hükümleri çerçevesinde yürütülür.

İhracat taahhütleri, aynı tesiste yürütülen her türlü mal ve hizmet ihracı ile yerine getirilebileceği gibi doğrudan ihracı mümkün olmayan üretim konusu yatırımlar ile ilgili ihracat taahhütleri söz konusu şirkete ortak olan diğer gerçek ve tüzel kilerin ürettikleri mal ve hizmetlerle de karşılanabilir. Ayrıca, finansal kiralama

şirketlerine ait teşvik belgelerindeki ihracat taahhüdü kiracının (yatırımcı) teşvik belgesi kapsamında gerçekleştireceği ihracat bedelleri ile kapatılır¹³.

99/1 Sayılı Tebliğ'de ihracat taahhüdünün kapatılmasına ilişkin esaslar aşağıda verilmiştir.

“İhracat taahhüdü

Dahilde işleme rejimi, hariçte ileme rejimi, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler çerçevesinde düzenlenen vergi, resim, harç, istisnası belgelerinin taahhüt hesaplarının kapatıldığını, gösterir ilgili merciden alınacak yazı ile kapatılabileceği gibi,

bu belgeler ibraz edilemediği hallerde

- İhraç edilmek kaydıyla yurt içinde inşa edilen gemi ve/veya yatlarla ilgili gemi ve /veya yatın ihracat bedeli,
- Turizm yatırımlarında seyahat acentelerine veya yabancı uyruklu kişiler kesilen faturaların kesildiği tarihteki Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası döviz alış kur değeri dikkate alınarak hesaplanan döviz tutarı,
- Ulaştırma yatırımlarında ihracatçı ya da ithalatçı firmalara kesilen navlun faturalarının kesildiği tarihteki Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası döviz alış kuru değeri dikkate alınarak hesaplanan döviz tutarı,
- Diğer hizmet yatırımlarında yabancı uyruklu kişilere verilen hizmet karşılığı kesilen faturaların kesildiği tarihteki Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası döviz alış kur değeri dikkate alınarak hesaplanan döviz tutarı,
- Diğer yatırımlarda ise aynı firmaya ait tesislerde üretilen ürünlerden herhangi birinin ihraç bedeline ilişkin Gümrük Beyannamesi ile de kapatılabilir.

Ayrıca, finansal kiralama şirketlerine ait teşvik belgelerindeki ihracat taahhüdü kiracının (yatırımcı) teşvik belgesi kapsamında gerçekleştireceği ihracat bedelleri ile kapatılır. ”

¹³ ERGÜLEN Prof. Dr. Güneri, Erdem Hayreddin, ”Vergi Kanunlarındaki Vergi Avantajları”, Yaklaşım 2. Baskı, s.88

2) Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası

Teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizat ithalatı, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu'ndan istisnadır. CKD aksam ve parçaları ile ana makine ve teçhizat bedelinin %5'ini geçmemek üzere yedek parça ithalatı teşvik belgesi kapsamında uygun görülebilir. Ancak, binek aracı, otobüs, çekici (Euro I ve/veya Euro II normlarına uygun yeşil motora haiz olanlar hariç), teşvik belgesi kapsamında üretilecek araçlarda kullanılacak CKD aksam ve parçaları, yedek parçalar treyler (frigorifik olanlar hariç), mobilya, yat, motorbot, kamyon (off-road truck tipi ile karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya ipi damperli kamyonlar hariç), transmikser, kesintisiz güç kaynağı, beton santrali, forklift, beton pompası, inşaat malzemeleri, porselenden ve seramikten mamul sofr ve mutfak eşyasının teşvik belgesi kapsamında ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı'nda öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tahsil edilir.

Bu karar çerçevesinde teşvik belgesi kapsamında hammadde, ara mal ve işletme malzemesi ithal edilemez.

Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnasından yararlanabilmek için, (Müsteşarlıktan Teminat Karşılığında Çekme izni ile ithal edilenler hariç) yatırımın teşvik belgesine bağlanması ve söz konusu makine ve teçhizatın ithal listelerde yer alması gerekir.

Teşvik belgesi almak üzere Müsteşarlığa müracaat edilmiş olup da henüz teşvik belgesine bağlanmamış yatırımlar ile ilgili makine ve teçhizatın ithaline Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tutarı kadar teminat alınmak kaydıyla müsaade edilebilir.

Teminat ile ithalatta, bir defada verilecek teminat süresi azami 6 aydır. Teminat süresi içinde kesin ithalat için gerekli işlemler tamamlanmamış ise, süre uzatımı için Gümrük Müsteşarlığı'na müracaat edilir. Teminatın başlangıç tarihi, malların gümrüklerden çekildiği tarihtir. Yatırımcının teminat müddeti içinde teminatın çözümü için teşvik belgesi ve eki ithal edilecek makine ve teçhizata ilişkin

liste ile birlikte Gümrük Müsteşarlığı'na müracaat etmesi gerekir. Aksi takdirde teminat irat kaydedilir.

Teşvik belgesi ve buna bağlı liste kapsamındaki makine ve teçhizatın ithaline ilişkin işlemler, gümrük mevzuatı çerçevesinde gümrük idaresince yerine getirilir. Uygulamaya ilişkin usuller, Müsteşarlık ve Gümrük Müsteşarlığı'nca (Gümrük Kontrol Genel Müdürlüğü) müştereken tespit edilir. Bu Tebliğin Uygulamasından doğacak sorunlar Gümrük idarelerince doğrudan Müsteşarlığa iletilir.

Tamamlama vizesi yapılmamış olan teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizattan; vasıflarına uygun çıkmaması nedeniyle yerine yenisi getirilmek kaydıyla fiili ithali izleyen altı ay içinde yurt dışı edilen makine ve teçhizat ile herhangi bir şekilde tamir, bakım ve onarım ve benzer nedenlerle yurt dışına gönderilecek makine ve teçhizatın çıkışı için doğrudan gümrük idaresine müracaat edilir. Yurt dışı edilmesinden itibaren 1 yıl içinde yenisi getirilen veya geri getirilen makine ve teçhizatın yurda giriş işlemleri, Müsteşarlığın herhangi bir iznine tabi olmaksızın Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnasından yararlandırılmak suretiyle doğrudan gümrük idarelerince sonuçlandırılır.

3) Katma Değer Vergisi İstisnası

25.10.1984 tarih ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 13 üncü maddesine eklenen (d) bendinde, yatırım teşvik belgesi sahibi mükelleflere belge kapsamındaki makine ve teçhizat teslimleri katma değer vergisinden istisna edilmektedir.

Buna göre, yatırım teşvik belgesinde yer alan mallardan "makine ve teçhizat" niteliği taşıyanların yurtiçi teslimleri ile ithalinde 01.08.1998 tarihinden itibaren katma değer vergisi uygulanmayacaktır.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde makine ve cihazlar, üretimde kullanılan her türlü makine ve cihazlar ile bunların eklentileri ve bu amaçla kullanılan taşıma gereçleri şeklinde tanımlanmıştır.

Buna göre makine ve teçhizat, amortisman tabi iktisadi kıymet niteliği taşıyan ve mal ve hizmet üretiminde kullanılan sabit kıymetlerdir. Bir sabit kıymetin

istisnadan yararlanabilmesi için, öncelikle makine ve teçhizat niteliğinde olması, ayrıca mal ve hizmet üretiminde kullanılması gerekmektedir. Sektörlerin yapısı itibariyle üretim faaliyetinin yanı sıra idari ve pazarlama gibi üretim dışı alanlarda kullanılan aynı cins sabit kıymetler ise bu kapsama girmeyecektir¹⁴.

Sarf malzemeleri ve yedek parçalar ile hizmet üretiminde doğrudan ve zorunlu olarak kullanılanlar dışındaki masa, sandalye, koltuk, dolap, mefruşat gibi demirbaşlar makine ve teçhizat kapsamına girmediğinden istisnadan yararlanamayacaktır¹⁵.

Taşıt araçları da makine ve teçhizat kapsamına girmemektedir. Bu nedenle otomobil, panel, arazi taşıtı, otobüs, minibüs, kamyonet, kamyon, treyler ve çekici (Euro normlarını haiz olanlar hariç) (1) gibi taşıt araçları istisnadan faydalanamayacaktır¹⁶.

Ancak; yüklü ağırlığı 45 tonu geçen off road truck tipi kamyonlar ile karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya tipi damperli kamyonlar, madencilikte kullanılan damperli kamyonlar, frigorifik kamyonlar, forkliftler, iş makineleri, vinçler, tarım makineleri ve benzerlerinin teslim ve ithalinde istisna kapsamında işlem yapılacaktır¹⁷.

Hava, deniz ve demiryolu taşıma araçları da makine ve teçhizat kapsamına girmemektedir. Ancak Katma Değer Vergisi Kanununun 13/a maddesindeki şartların mevcudiyeti halinde bu araçların teslim ve ithalinde, sözü edilen 13 üncü maddede düzenlenen "araçlara ilişkin istisna" hükümleri çerçevesinde istisna uygulanabilecektir¹⁸.

¹⁴ 69 Seri No.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği

¹⁵ 69 Seri No.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği

¹⁶ 69 Seri No.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği

¹⁷ 69 Seri No.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği

¹⁸ 69 Seri No.lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği

C) Diğer Vergi Avantajları

1) Yatırım İndirimi

Yatırım indirimi müessesesi ülkemizde planlı ekonomiye geçişle birlikte 19.12.1963 gün ve 202 sayılı kanunla Gelir Vergisi Kanunumuza eklenerek Türk Vergi Sistemindeki yerini almıştır. Yatırımların özel sektör eliyle yapılmasının özendirilmesi, sermaye birikiminin sağlanması, sanayileşme ve büyümenin optimal düzeyde ve genel kalkınma planları ve yıllık programlarda belirlenen sektör ve konularda gerçekleşmesi, uzun yıllar boyunca yatırım indirimi ve benzeri teşvik tedbirleriyle sağlanmaya çalışılmıştır. Günümüze kadar sayısız değişikliğe uğramış olan yatırım indirimi müessesesi 24.04.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4842 sayılı Kanunun 1. maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu'nun 19. maddesinde, köklü bir değişiklikle ve daha önceki düzenlemelerin bulunduğu Gelir Vergisi Kanunu Ek 1-6 maddeleri kaldırılarak yeniden düzenlenmiştir.

24.04.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4842 sayılı Kanunun 1. maddesiyle "Ticari ve Zirai kazançlarda yatırım indirimi istisnası" başlığıyla yeniden düzenlenen Gelir Vergisi Kanunu'nun 19. maddesinde, yatırım indirimi uygulamasına ilişkin düzenlemelere başlıklar halinde aşağıda yer verilmiştir.

a) Yatırım İndirimi İstisnasından Yararlanacak Olanlar

Gelir Vergisi Kanunu'nun 4842 sayılı Kanunla yeniden düzenlenen 19. madde 1. fıkra hükmüne göre; "Dar mükellefiyete tabi olanlar dahil, ticari veya zirai kazançları bilanço esasına göre tespit edilen vergiye tabi mükellefler (adi ortaklıklar, kolektif ve adi komandit şirketler ile kurumlar vergisi mükellefleri dahil)", yatırım indirimi istisnasından faydalanabileceklerdir¹⁹.

Buna göre istisnadan faydalanabilecek olanlar dar ya da tam mükellef ayrımı olmaksızın aşağıda sayılmıştır.

Gelir Vergisi Uygulamasında, ticari veya zirai kazançları bilanço esasına göre tespit edilen;

¹⁹ VURAL Selim, "4842 Sayılı Kanun Sonrası Yatırım İndirimi Uygulaması ve Dönem Sonlarına İlişkin Özellik Arzeden Hususlar", Vergi Dünyası, Sayı: 268, Aralık, 2003, s.48.

- Gerçek Kişiler
- Adi Ortaklıklar
- Kolektif Şirketler
- Adi Komandit Şirketler

Kurumlar Vergisi Uygulamasında;

- Sermaye şirketleri
- Kooperatifler
- Dernek ve Vakıflara ait iktisadi işletmeler
- İş ortaklıkları
- İktisadi kamu müesseseleri

b) Yatırım İndirimi İstisnasından Yararlanma Şartları ve Yatırım İndirimine Konu Harcamaların Mahiyeti

4842 Sayılı Kanunla yapılan yeni düzenlemeyle yatırım indirimi istisnasından yararlanabilmek için teşvik belgesi alma zorunluluğu kaldırılmış, asgari yatırım tutarı, belli sektör ve konularda yatırım yapma, yatırımın tasdik edilmiş süre ve şartlarda yapılması gibi şartlara yeni düzenlemede yer verilmemiştir. Bu kapsamda yukarıda sayılan mükelleflerin tamamı düzenlemenin yürürlük tarihi olan 24.04.2003 tarihinden itibaren, faaliyetlerinde kullanmak üzere satın aldıkları veya imal ettikleri amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin maliyet bedellerinin %40'ını vergi matrahlarının tespitinde ilgili kazançlarından yatırım indirimi istisnası olarak indirim konusu yapabileceklerdir. Ayrıca Petrol Kanunu ve Maden Kanununa göre yürütülen arama ve sondaj faaliyetleri için yapılan ve aktifleştirilen harcamalar yatırım indirimi istisnası uygulamasından faydalanabileceklerdir²⁰.

1. Yatırım İndirimi Uygulanamayacak Harcamalar

Yatırım indirimi müessesesine ilişkin yeni düzenlemede uygulama basitleştirilmiş, müessese tabana yayılarak, mükelleflerin faaliyetlerinde kullanmak üzere satın aldıkları veya imal ettikleri amortismanına tabi iktisadi kıymet harcamaları için indirimden yararlanma imkanı tanınmıştır. 4842 sayılı Kanununun 1. maddesiyle

²⁰ VURAL, a.g.m, s.49

yeniden düzenlenen 19. madde 4. fıkrasında ise yatırım indirimi hesaplanmayacak iktisadi kıymetler sayılmıştır.

- Bedeli 5 milyar liradan az olan iktisadi kıymetler (İktisadi ve teknik bakımdan bütünlük arz eden iktisadi kıymetler haddin aşılp aşılmadığının tespitinde bir bütün olarak dikkate alınır.) Amortismanına tabi iktisadi kıymet mahiyetinde olmakla birlikte satın alma veya imalat bedeli 5 milyarın altında olan iktisadi kıymetlere ilişkin harcamalar yatırım indirimi istisnasından faydalanamayacaktır. Ancak iktisadi ve teknik olarak bütünlük arz eden iktisadi kıymetlerde her bir iktisadi kıymetin bedeli 5 milyardan az olsa bile bunların bütünüünün toplam maliyet bedeli esas alınarak işlem yapılacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken hususlardan biri de söz konusu harcamanın amortismanına tabi bir iktisadi kıymet için yapıyor olmasıdır. Vergi Usul Kanunu 313. maddesine göre, bir iktisadi kıymetin amortismanına tabi tutulabilmesi için;

- İşletmede bir yıldan fazla kullanılması,
 - Yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunması gerekmektedir.
- Yurt içinde veya dışında daha önce kullanılmış olan iktisadi kıymetler (yüzer havuzlar ile on iki yaşından küçük gemiler hariç)
 - Gayri maddi haklar (yatırımın indiriminden yararlanan iktisadi kıymetlerin kullanılabilmesi için gerekli olan bilgisayar programları hariç)
 - Mal ve hizmet üretimi ile doğrudan ilgili olmayan alet, edevat, mefruşat ve büro demirbaşları.
 - Bedelsiz olarak iktisap edilen iktisadi kıymetler.
 - Satın alma suretiyle iktisap edilen veya inşa edilen binalar (mal ve hizmet üretim yeri olarak kullanılmak üzere inşa edilenler hariç)
 - Arazi veya arsalar.
 - Binek otomobili ve benzeri kara taşıtları, yat, kotra, tekne ve benzeri motorlu deniz araçları ile uçak ve helikopter gibi hava taşıtları (işletmenin esas faaliyeti ile ilgili olanlar hariç)
 - Yurt dışındaki yatırımlarda kullanılmak üzere alınan iktisadi kıymetler.

2. Yatırım İndirimine Konu Harcamalar ve İstisna Tutarının Hesaplanması

Yatırım indirimi hesaplanmayacağı belirlenmesi yapılan iktisadi kıymetler hariç, işletmelerin faaliyetlerinde kullanılmak üzere satın aldıkları veya imal ettikleri “amortismanına tabi iktisadi kıymet” bedelleri üzerinden yatırım indirimi hesaplanabilecektir.

aa. Yatırım İndirimi İstisna Tutarının Hesaplanması

Gelir Vergisi Kanunu'nun 19. madde 2. fıkrasında, yatırım indirimi istisna tutarının hesaplanmasında amortismanına tabi iktisadi kıymetin maliyet bedelinin esas alınacağı hükme bağlanmıştır. Maliyet bedeli Vergi Usul Kanunu'nun 262. maddesinde; “iktisadi bir kıymetin satın alınması veya değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilimum giderlerin toplamını ifade eder.” Şeklinde tanımlanmıştır. Bu kapsamda istisna tutarı amortismanına tabi iktisadi kıymetin satın alma veya imal edilmesi karşılığı yapılan ödemeler ile iktisadi kıymetin satın alınmasına bağlı giderler toplamından oluşacaktır. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus yatırım indirimine konu olacak iktisadi kıymetlerin satın alınması nedeniyle katlanılan kredi faizleri ve kur farklarıdır²¹.

Maliye Bakanlığı, yatırımların finansmanında kullanılan kredi faizleri ile yabancı para cinsinden alım veya kredi nedeniyle oluşan kur farklarının söz konusu iktisadi kıymetlerin aktifleştirilme döneminin sonuna kadar oluşan tutarlarının iktisadi kıymet maliyet bedeline ithal edilmesi gerektiğini kabul etmektedir²². Sözü edilen aktifleştirme döneminin sonuna kadar lehte ortaya çıkan kur farklarının da iktisadi kıymet maliyet bedelinden düşülmesi gerektiği açıktır.

Ayrıca Gelir Vergisi Kanunu'nun 19. madde 3. fıkrasında ifade olunduğu üzere; kazanç yetersizliği nedeniyle izleyen yıllarda uygulanacak indirim tutarının bu yıl için belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak uygulanacağı hükme bağlanmıştır.

²¹ VURAL, a.g.m, s.50

²² 163 sıra no. lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile 187 seri no. lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

ab. Yatırım İndirimi İstisnasından Faydalanılacak Dönem ve Harcama Esası

Gelir Vergisi Kanunu'nun 19. madde 3. fıkrasında, yatırım indirimi istisnası uygulamasına, istisnaya konu iktisadi kıymete ilişkin harcamaların yapıldığı yılda başlanacağı ve indirilecek tutara ulaşıncaya kadar devam olunacağı, hükme bağlanmıştır. Harcama, yatırım indirimine konu iktisadi kıymetlere ilişkin bedelin ödenmesi ya da borçlanması, bu iktisadi kıymetlerin işletmenin aktifindeki herhangi bir hesaba kaydedilmesi ve iktisadi kıymetlere yatırımcı tarafından tasarruf edilebilir duruma gelmesi anlamına gelmektedir²³.

c) Yatırım İndirimine Konu İktisadi Kıymetlerin Elden Çıkarılması

Gelir Vergisi Kanunu 19. madde 5. bent hükmüne göre; “Yatırım indirimi istisnasına konu iktisadi kıymetleri aktife alındıkları tarihten itibaren iki yıl içinde elden çıkaran mükellefler, bu iktisadi kıymetlerle ilgili olarak yatırım indirimi istisnası uygulama haklarını kaybederler. Bu durumda daha önce yararlanılan yatırım indirimi istisnası için herhangi bir işlem yapılmaz.”

Gerekçe olarak; “Yatırım indirimi istisnasının uygulanabilmesi için istisnadan yararlanan kıymetin iki tam yıl süreyle elden çıkarılmaması gerekmektedir. Bu şarta uyulmadığı takdirde, daha önce yararlanılan istisna tutarı nedeniyle zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergiler açısından herhangi bir işlem yapılmayacak, ancak daha önce yararlanılmayan istisna tutarının kullanım imkanı kalmayacaktır. Öte yandan, yatırım indiriminden kısmen faydalanmış veya hiç faydalanmamış aktif değerleri devir alan kimselerin, kalan yatırım indiriminden yararlanmalarını sağlayacak herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Dolayısıyla aktif değerleri devralanların istisnadan yararlanmaları hiçbir durumda mümkün değildir.” açıklamasında bulunulmuştur.

Buna göre mükellefler yatırım indirimine konu bir iktisadi kıymeti aktife alındıktan iki yıl sonra elden çıkarmaları durumunda, bu iktisadi kıymete ilişkin

²³ VURAL, a.g.m, s.50

olarak yatırım indirimi istisnasından yararlanmaya devam edeceklerdir. İktisadi kıymetin aktife alındığı tarihten itibaren iki yıl içinde elden çıkarılması durumunda ise elden çıkarma dönemi itibariyle yatırım indirimi istisnası uygulama hakkı ortadan kalkacaktır.

Yatırım indiriminden hiç faydalanmamış veya kısmen faydalanmış iktisadi kıymetleri devralanların bu iktisadi kıymetle ilgili olarak yatırım indirimi istisnasından faydalanmaları ise hiçbir şekilde mümkün değildir. Nitekim Gelir Vergisi Kanunu 19. madde 4. bendinde; “Yurt içinde veya dışında daha önce kullanılmış olan iktisadi kıymetler” için yatırım indirimi hesaplanmayacağı da açıkça hükme bağlanmıştır. Bu nedenle söz konusu iktisadi kıymetleri devralanların, bu iktisadi kıymetin ilk kullanıcısı olmaması nedeniyle, yatırım indirimi istisnasından yararlanmaları mümkün değildir²⁴.

d) Yatırım İndiriminde Eski Halinden Yeni Haline Geçiş Dönemi

Yatırım indirimi müessesesinde yapılan köklü değişiklikler sonucunda geçiş döneminin nasıl olacağı hususu, 4842 sayılı kanunun 17. maddesi ile Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen Geçici 61. maddede açıklanmıştır. Söz konusu maddenin yürürlük tarihi 24.04.2003'tür.

“GEÇİCİ MADDE 61.- Bu maddenin yürürlük tarihinden önce yapılan müracaatlara istinaden düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamındaki yatırımlarla ilgili yatırım harcamalarına (teşvik belgelerine bu tarihten sonra ilave edilen iktisadi kıymetler için yapılan harcamalar hariç), yatırım indirimi uygulamasına ilişkin olarak Gelir Vergisi Kanununun bu tarihten önce yürürlükte bulunan hükümleri uygulanır.

Yukarıda belirtilen şekilde yatırım indirimi istisnasından yararlanan kazançlar ile bu maddenin yürürlük tarihinden önce gerçekleşen yatırımlar üzerinden hesaplanan ve kazancın yetersiz olması nedeniyle sonraki dönemlere devreden yatırım indiriminden yararlanan kazançlar üzerinden dağıtılsın, dağıtılmasın %19,8 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılır.

²⁴ VURAL, a.g.m, s.51

İsteyen mükellefler, bu maddenin yürürlük tarihinden önce yapılan müracaatlara istinaden düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında bu tarihten itibaren yaptıkları harcamaları (öngörülen harcamalar kapsamında daha önce yatırım indirimi istisnasından yararlanmış harcamalar hariç) için bu Kanunun 19 uncu maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde yatırım indirimi istisnasından yararlanabilirler. Bunun için bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki ilk geçici vergilendirme dönemine ilişkin beyannamenin verileceği tarihe kadar bağlı bulunulan vergi dairesine bir bildirimde bulunulması ve tercihin, alınmış olan yatırım teşvik belgelerinin tamamı için yapılması şarttır.”

Maddenin 1. fıkrasında, maddenin yürürlüğe gireceği 24.04.2003 tarihinden önce yapılan müracaatlara istinaden yatırım teşvik belgesi almış olan mükelleflerin, yatırım indirimi uygulamasında Gelir Vergisi Kanunu'nun, 4842 sayılı kanunun 37. maddesinin 1. bendinin c alt bendi ile kaldırılan Ek-1'ile Ek-6. madde hükümlerini uygulayacakları belirtilmiştir. Ancak yatırım teşvik belgelerine maddenin yürürlük tarihi olan 24.04.2003 tarihinden sonra ilave edilecek iktisadi kıymetler için, kaldırılan hükümler yerine 4842 sayılı kanunla getirilen 19. madde hükümlerinin uygulanması gerekecektir.

Maddenin 2. fıkrasında, kurumlar vergisinden istisna edilen kazançlar üzerinden yapılan stopajın kaldırılması üzerine, kurumlar tarafından geçiş döneminde yapılması gereken uygulama hüküm altına alınmıştır. Yatırım indirimi uygulamalarında Gelir Vergisi Kanunu'nun 4842 sayılı kanunla kaldırılan Ek-1 ile Ek-6 madde hükümlerini uygulayanlar ile maddenin yürürlük tarihi olan 24.04.2003 tarihinden önce gerçekleşen yatırımlar üzerinden hesaplanan ve kazancın yetersiz olması nedeniyle sonraki dönemlere devreden yatırım indiriminden yararlanan kazançlar üzerinden dağıtılsın dağıtılmasın %19.8 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılacağı belirtilmiştir.

Maddenin 3. fıkrasında ise maddenin yürürlük tarihinden (24.04.2003) önce yapılan müracaatlara istinaden teşvik belgesi almış olan mükelleflere, aynı tarihten itibaren yapacakları yatırım harcamaları için seçimlik hak getirilmiştir. Bu durumda bulunan mükellefler, maddenin yürürlük tarihi olan 24.04.2003 tarihinden sonra yapacakları yatırım harcamaları için isterlerse 4842 sayılı kanunla kaldırılan Ek-1 ile Ek-6 madde hükümlerini isterlerse de 4842 sayılı kanunla Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen 19.

madde hükümlerini uygulayabileceklerdir. Bu seçimlik haktan faydalanabilmek için ilk geçici vergilendirme dönemine ilişkin beyannamenin verileceği tarihe (15 Mayıs 2003) kadar bağlı bulunan vergi dairesine bir bildirimde bulunulması ve tercihin alınmış olan yatırım teşvik belgelerinin tamamı için yapıldığının bildirilmiş olması gerekmektedir.

Diğer taraftan 01.01.1999 tarihinden önce yatırım teşvik belgesine bağlanmış olan yatırım harcamaları bulunan mükelleflerin, GVK'nın 4369 sayılı kanunla eklenen Geçici 50. madde hükmünü göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

2) Yeniden Değerleme

Yeniden değerlendirme enflasyonist dönemlerde işletmelerin sahip oldukları iktisadi kıymetlerin kayıtlarda yer alan değerlerinin enflasyon karşısında değişmiş olan gerçek değerlerine yakınlaştırılması işlemidir²⁵.

Bilanço esasına göre defter tutan tüm gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri (kollektif ve adi komandit şirketlerle adi ortaklıklar ve iş ortaklıkları dahil) diledikleri takdirde yeniden değerlendirme yapabilirler. Yabancı sermayeli olmak ve dar mükellefiyete tabi bulunmak yeniden değerlendirme yapılmasına engel değildir. Bunun yanında iktisadi devlet teşekküllerinin yeniden değerlendirme yapmaları zorunludur.

Sadece imtiyazlı şirketler ve bilanço usulüne göre defter tutmayanlar yeniden değerlendirme yapamazlar.

Prensip olarak bilançooya dahil olan amortismanına tabi iktisadi kıymetler yeniden değerlemeye tabi tutulabilir. Amortismanına tabi iktisadi kıymetler, binalar üzerinde bina, tesis ve meyvelik bulunan arazi ve arsalarla yollar ve halklar, makineler ve tesisat, gemiler ve diğer taşıtlar demirbaş eşyadır. 1998 ve sonraki yıllarda aktifleştirilmiş olan özel mülkiyet bedelleri de yeniden değerlendirilebilir²⁶.

Yeniden değerlendirme kapsamı dışında kalan iktisadi kıymetler ise şöyle sıralanabilir:

²⁵ YILMAZ Kazım, "VUK, GVK, KVK ve KDVK Açısından Değerleme", İstanbul, 1997, s.263

²⁶ ŞİŞMAN Bülent, "İşletmelerde Vergi Planlaması Yöntemleri", Yaklaşım Yayınları, Nisan, 2003, s.169.

- Bilançoya dahil olmayan kıymetler,
- Boş arazi ve arsalar,
- Devam eden yatırım harcamaları,
- Sabit kıymetlerin aktifleştirilerek işletmeye alındıkları yılı izleyen yıllarda hesaplanarak aktifleştirilen kur farkları ve faizler (sabit kıymetlerle ilgili olup aktifleştirme yılının sonuna kadarki dönemlerde ortaya çıkan kur farklarının ve faizlerin, sabit kıymet maliyetinin hesabında dikkate alınması mecburidir. Bu nitelikteki kur farkları diğer maliyet unsurları ile birlikte aktifleştirmeye konu asıl maliyete dahil olur, dolayısıyla da yeniden değerlendirme kapsamına girer),
- Hesap dönemi içinde aktife giren amortisman tabi sabit kıymetler için aktife girdiği dönem yeniden değerlendirme yapılamaz.
- 214 numaralı VUK Genel Tebliği'nde, amortisman ömrü dolmuş bulunan sabit kıymetlerin yeniden değerlendirme kapsamına girmeyeceği açıklanmıştır. Bilindiği üzere amortisman ömrü, başlangıçta seçilen amortisman oranına bağlıdır. Mesela 1997 yılında aktife giren ve %20 oran ile normal usulde amortismanına başlanan bir sabit kıymet için 1998, 1999, 2000 ve son olarak 2001 yılında yeniden değerlendirme yapılabilir.

Bilançoya dahil olup, geçici olarak yurt dışına çıkarılan kıymetler, değerlendirme kapsamındadır. Ancak kesin ihracı yapılan yahut yurt dışında alınarak yurt dışı şantiye ve bürolarında kullanılan(oradaki kayıtlarda yer alan) kıymetler, değerlemeye tabi tutulamaz.

Yeniden değerlendirme yapmak zorunda olan iktisadi devlet kuruluşları dışında kalan mükellefler, yeniden değerlendirme kapsamına giren iktisadi kıymetlerden dilediklerini yeniden değerleyip, dilediklerini değerlememek, bazı yıllarda hiç yeniden değerlendirme yapmamak ya da düşük nispet uygulamak suretiyle kısmi değerlendirme imkanına sahiptirler.

Yeniden Değerleme Yöntemi²⁷

Bilanço aktifine dahil iktisadi kıymetler ve bu kıymetler için geçmiş yıllarda ayrılmış amortismanlar, yeniden değerlemenin yapılacağı yıla ait oran ile çarpılmak suretiyle yeniden değerlendirilir.

Yeniden değerlendirme fonu, amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin yeniden değerlemesinden önceki net bilanço aktif değerlerinin, bu değerlere yeniden değerlendirme oranının tatbikinden sonra bulunacak net bilanço aktif değerlerinden indirilmesi suretiyle bulunur. Bu fon bilançonun pasifinde yer alır.

Net bilanço aktif değeri, iktisadi kıymetlerin bilançonun aktifinde yazılı değerlerinden, pasifte yazılı amortismanın tenzili suretiyle bulunan miktarı ifade eder. Bu değerlerin tespitinde herhangi bir yıl ayrılmamış veya ilk uygulanan nispetten daha düşük bir nispetten ayrılmış olan amortismanlar fiilen ve tamamen ayrılmış sayılacaktır.

Bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında tutulan değer artışları, Türk Ticaret Kanunu'nun 422. maddesinin uygulanmasında ödenmiş sermaye, Bankalar Kanunu'nun uygulanmasında ise ihtiyat addolunur.

Yeniden değerlemeye tabi tutulan iktisadi kıymetlerin her birine isabet eden değer artışları ile bunların hesap şekilleri amortisman kayıtlarında müfredatlı olarak gösterilir.

Hesap dönem içinde aktife giren amortismanına tabi iktisadi kıymetler için aktife girdiği dönem, yeniden değerlendirme yapılmaz.

Yeniden değerlemeye ilişkin diğer hususları tespit etmeye, gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri için yukarıdaki esaslar dışına çıkan uygulamalar ile devir ve nevi değiştirmeleri önleyici düzenlemeler getirmeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.

²⁷ ŞİŞMAN, a.g.e, s.170.

Yeniden değerlendirme yapılması suretiyle elde edilen avantajlar şunlardır:

- Yeni değer üzerinden amortisman ayrılmak suretiyle gelir veya kurumlar vergisi matrahının daha düşük (yani daha reel) olarak tespit edilebilmesi (enflasyondan kısmen korunma),
- Yeniden değerlendirme fonu sermayeye eklenmek suretiyle, değerlendirilen sabit kıymetin sonradan satılması halinde daha az satış kârı hesaplanması (satış kârının daha reel olması),
- Bilançonun daha tatminkâr ve gerçeğe yakın görünüm kazanması.

3) Maliyet Bedeli Artırımı

Maliyet bedeli artırımı uygulaması, enflasyondan kaynaklanan gerçek dışı kârların vergilendirilmesini önlemek amacıyla vergi sistemimize dahil edilen düzenlemelerden biridir. İlk kez 3946 sayılı Kanun'un²⁸ 8. maddesiyle bilanço esasına göre defter tutan mükellefleri kapsayacak şekilde, GVK'nın 38. maddesine eklenen fıkra hükmü ile yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun hükmü ile gayrimenkul ve iştirak hisselerinin elden çıkarılmasında alış bedelinin, belli şartlar dahilinde yeniden değerlendirme oranını ile eskale edilmesi esası getirilmiştir. Daha sonra 4108 sayılı Kanun'un²⁹ 18. maddesiyle –fıkra hükmü bilanço esasına göre ticari kazancın tespiti başlığı altında yer almasına rağmen- işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler de maliyet bedeli artırımından yararlanır hale getirilmiş; amortisman tabi iktisadi kıymetler kapsama alınmış; ayrıca inşaat yapımına tahsis edilen arsa ve araziler için de eskalasyon yapılabileceği kabul edilmiştir³⁰. En son 4684 sayılı Kanun'la³¹ birlikte yeniden değerlendirme oranı nispetinde yapılan yıllık revize esasından, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından belirlenen Toptan Eşya Fiyat Endeksine göre aylar itibarıyla eskalasyon uygulamasına geçilmiştir. Ayrıca 4684 sayılı Kanun öncesi iktisadi kıymetin iktisap edildiği ve elden çıkarıldığı yıllar hariç olmak üzere maliyet revizesi yapılırken; söz konusu Kanun sonrası sadece elden çıkarıldıkları ay hariç olmak üzere revize işlemi yapılacaktır.

²⁸ 30.12.1993 tarih ve 21804 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²⁹ 2.6.1995 tarih ve 22301 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³⁰ ÖZBALCI Yılmaz, "KYK Yorum ve Açıklamalar", Oluş Yayıncılık, Ankara, 2003, s.320.

³¹ 03.07.2001 tarih ve 24451 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

GVK'nın 4684 sayılı Kanun'la değişik 38. maddesinin son fıkrası hükmü Şu Őekildedir:

“(4684 sayılı Kanunun 17. maddesiyle değişen fıkra, Yürürlük tarihi; 03.07.2001) *Mükelleflerin iktisap tarihinden itibaren en az iki tam yıl süreyle işletmelerinde kayıtlı bulunan gayrimenkul, iştirak hisseleri ve amortismanına tabi diğer iktisadi kıymetleri elden çıkarmaları halinde, bu iktisadi kıymetlerin maliyet bedeli bunların elden çıkarıldıkları ay hariç olmak üzere Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında artırılarak kazancın tespitinde dikkate alınabilir. Rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle edinilen iştirak hisseleri ile iştirak edilen kurumun ihtiyat akçeleri, banka provizyonları ve Vergi Usul Kanununa göre ayrılan yeniden değerleme fonlarının sermayeye ilavesi dolayısıyla bedelsiz alınan iştirak hisselerinin en az iki yıl öncesinde iştirak edilen Şirketlere ait olması halinde, rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle edinilen veya alınan bu iştirak hisseleri iki yıl önce iktisap edilmiş sayılır. Rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle veya bedelsiz olarak edinilen hisseler için maliyet bedeli artırımı, bu hisselerin itibari değeri üzerinden bunların edinilmesine yol açan sermaye artırımının tescili tarihinden itibaren uygulanır. Bu hüküm 39 uncu madde gereğince işletme hesabı esasına göre ticari kazancın tespitinde de uygulanır. Bilanço esasında defter tutan mükellefler tarafından artırılan maliyet bedeline tekabül eden kazançlar, bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında gösterilir. Bu fon, sermayeye ilave dışında herhangi bir suretle başka bir hesaba akledildiği veya işletmeden çekildiği takdirde, o yılın kazancına dahil edilerek vergiye tabi tutulur. Söz konusu iktisadi kıymetlerin alım satımı ile devamlı olarak uğraşanlar, alım satımını yaptıkları iktisadi kıymetler için bu hükümden yararlanamaz. Şu kadar ki, inşaat yapımına tahsis edilen arsa ve arazilere ilişkin olarak inşaatın bitim tarihine kadar geçen süre için bu fıkra hükmüne göre maliyet bedeli artırımı yapılabilir. Ancak, inşaatın tamamlanmasından önce satışı yapılan gayrimenkuller için maliyet artırımı satışın yapıldığı tarihe kadar uygulanır. Bu fıkra hükmünün uygulanmasına ilişkin usul ve esasları tespit etmeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.”*

a) Maliyet Bedel Artırımına Konu İktisadi Kıymetler

- Aktife alınmış olmak şartıyla gayrimenkuller,
- İştirak hisseleri ;
 - Anonim şirketlerin hisse senetleri (Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım ortaklıkları hisse senetleri dahil),
 - Limited şirketlere ait iştirak payları,
 - Eshamlı komandit şirketlerin komanditer ortaklarına ait ortaklık payları,
 - İş ortaklıkları ile adi ortaklıklara ait ortaklık paylarıdır.
- Amortismanına tabi diğer iktisadi kıymetler.

b) Maliyet Bedel Artırımında Özellikli Hususlar³²

Maliyet Artırımına Konu Kıymetin İki Tam Yıl Aktifte Bulundurulması:

Maliyet bedel artırımına konu edilecek iştirak hissəsi, gayrimenkul veya diğer amortismanına tabi iktisadi kıymetin aktifte iki tam yıl bulundurulması gerekmektedir.

Gayrimenkul veya Menkul Kıymet Ticareti ile Uğraşılması:

Gayrimenkul, menkul ve diğer amortismanına tabi iktisadi kıymet ticareti ile uğraşan gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinin, bu amaçla ellerinde buldukları gayrimenkul, menkul ve diğer amortismanına tabi iktisadi kıymetler için maliyet bedeli artırımını yapılmayacaktır. Ancak, bu mükelleflerin faaliyetlerine tahsis ettikleri gayrimenkuller için maliyet artırımını yapılabilecektir.

İlk Kuruluşta veya Sermaye Artırımında Sermaye Taahhüt Borcunun Kademeli Olarak Ödenmesi Halinde İktisap Edilen İştirak Hisseleri:

³² ÖZTÜRK Bünyamin, ÖZER Mustafa, "Maliyet Bedeli Artırımı Uygulaması", Ankara, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2001, s.119.

Sermaye taahhüt borcu, bazı ortaklarca apeller halinde ödenebilmektedir. İştirak hisselerinin iki tam yıl süre ile işletmede bulundurulması şartına uyulup uyulmadığının tespitinde, apel ödemelerinin ne zaman yapıldığının önemi bulunmamaktadır. Örneğin, 01.05.1999 tarihinde iktisap edilen bir sermaye şirketine ait iştirak hissesi dolayısıyla sermaye taahhüt borcunun 1999, 2000, 2001, 2002 ve 2003 yıllarında %20'lik apeller halinde ödenmiş olması ve iştirak hissesinin 01.05.2003 tarihinde satılmış olması halinde, iştirak hissesi maliyet bedeli artırımına konu edilebilecektir.

Rüçhan Hakkı Kullanılmak Suretiyle veya Bedelsiz Edinilen İştirak Hisselerinin Elden Çıkarılması Halinde Maliyet Revizesi:

Rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle edinilen iştirak hisseleri ile iştirak edilen kurumun ihtiyat akçeleri, banka provizyonları ve VUK'a göre ayrılan yeniden değerlendirme fonlarının sermayeye ilavesi dolayısıyla bedelsiz alınan iştirak hisselerinin, en az iki yıl öncesinde iştirak edilen şirketlere ait olması halinde, rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle edinilen veya alınan bu iştirak hisseleri, iki yıl önce iktisap edilmiş sayılacaktır. Bu şekilde KVK'nın Geçici 28. maddesindeki düzenleme ile de paralellik sağlanmıştır. Örneğin maliyet artırımından yararlanan bir mükellefin 01.05.1999 tarihinde edindiği bir iştirak hissesi dolayısıyla, rüçhan hakkını kullanmak suretiyle, 01.05.2002 tarihinde elde ettiği hisse senetlerini, 01.05.2003 tarihinde elden çıkarması halinde, iştirak hissesinin ilk edinildiği tarihle satış tarihi arasında iki tam yıl geçmiş olduğundan, maliyet revizesi yapılabilecektir.

Eskalasyonda Süre Sınırı:

Maliyet bedeli artırımı uygulaması, GVK 38. maddesinin son fıkrası hükmünde esas itibariyle herhangi bir süre şartına bağlanmamıştır. Yani mükellefler, elde ettikleri iştirak hissesi, gayrimenkul ve amortismanına tabi diğer iktisadi kıymetlere ilişkin maliyet bedeli artırımını, süre sınırı olmaksızın uygulayabileceklerdir. Ancak, GVK'nın 3946 sayılı Kanun'la eklenen Geçici 39. maddesinin 2. bent hükmüne göre, maliyet bedeli artırımına ilişkin GVK 38. maddesinin son fıkrası hükmünün yeniden değerlendirme oranının tespit edildiği yıldan itibaren uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.

Gayrimenkul ve Diğer İktisadi Kıymetlere İlişkin Kur Farkı ve Kredi Faizleri:

İktisadi kıymetlere ilişkin maliyet bedeli artırımı yapılırken, iktisap tarihinin büyük önemi bulunmaktadır. Örneğin uzun süren inşaat işlerinde maliyet artırımına hangi tarihte başlanacağı önem arz etmektedir. Maliyet bedeli artırımı yapabilmek için öncelikle artırma konu gayrimenkulün maliyet bedelinin teşekkül etmesi gerekmektedir. Bu da ancak söz konusu gayrimenkülü aktife almakla gerçekleşecektir. Dolayısıyla aktife alınana kadar oluşacak harcamalar için maliyet bedeli artırımı uygulanması söz konusu değildir.

4) Hızlandırılmış Amortisman

Azalan bakiyelerle amortisman ayırma usulü vergi sistemimize 1963 yılında 205 sayılı Kanun'la girmiştir. Bu usule göre amortisman ayırmanın dayandığı gerekçe, teknik yönden şu şekilde açıklanmıştır. Bazı sabit kıymetler, başlangıçta süratle yıpranmaya maruz kaldıkları halde daha sonraki yıllarda bu yıpranmanın seyri de yavaşlamaktadır. İşte böyle bir durumda azalan bakiyeler usulü ile amortisman ayrılması bu yıpranmaya paralel hale getirilmiştir.

Ancak azalan bakiyeler usulü ile amortisman ayrılmasında asıl amaç bir teşvik tedbiri olarak getirilmesidir. Yani yatırım yapan mükelleflere ilk yıllarda daha fazla amortisman ayırma imkanı verilmek suretiyle başlangıçta ödenmesi gereken verginin bir kısmının daha sonraki yıllara alınmasını sağlayarak belirli bir süre ile imkan sağlamaktır. Bu teşvikte sadece süre açısından sağlanan bir yarar vardır.

Bilanço esasına göre defter tutan mükelleflerden dileyenler Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 315. maddesiyle, işletmede bir yıldan fazla kullanılan ve yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunan gayrimenkullerle, gayrimenkul gibi değerlendirilen iktisadi kıymetlerini azalan bakiyeler usulü ile itfa etme imkanı tanınmıştır. Buna göre;

- Azalan bakiyeler usulünde amortisman oranı normal amortisman oranının iki katıdır. Ancak uygulanacak oran hiçbir zaman %40'ı geçemez.

- Azalan bakiyeler usulünde amortisman süresi, normal amortisman oranına göre hesaplanır.
- Normal amortisman usulünde amortisman maliyet bedeli üzerinden ayrılırken, azalan bakiyeler usulünde, net aktif değer üzerinden ayrılır.
- Azalan bakiyeler usulünde, amortisman süresinin son yılına devreden bedel o yıl tamamen itfa edilir.

5) Yenileme Fonu

Ticari hayatta, işletmeler çeşitli nedenlerle sahip oldukları iktisadi kıymetleri satarak yenilemek isterler.

Bu istek işletmeye yeni iktisadi kıymetler kazandırdığı gibi ekonomiyi de canlı tutar. Yenileme fonu bir bakıma iktisadi kıymetlerin yenilenmesinde mükellefler için cazip bir müessese olmaktadır³³.

Yenileme fonunun konusu, amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin satışından elde edilen kâr ile hasar veya afetler neticesinde zayı olmasından dolayı alınan sigorta tazminatlarından oluşan kârdır. Oluşan kâr, VUK madde 328’de hükmedilen şartların varlığı halinde yenileme fonuna alınabilir.

Burada amortismanına tabi olma şartı önem arz etmektedir. Amortismanına tabi maddi duran varlıklar gibi amortismanına tabi maddi olmayan duran varlıklar için de yenileme fonu ayrılabilceği düşünülmektedir³⁴.

a) Yenileme Fonunun Yasal Dayanağı³⁵

Yenileme fonu, amortismanına tabi malların satışı başlığı altında VUK madde 328’de hüküm altına alınmıştır. Madde metninde;

“...satılan iktisadi kıymetlerin yenilenmesi, işin mahiyetine göre zaruri bulunur veya bu hususta işletmeyi idare edenlerce karar verilmiş ve teşebbüse geçilmiş olursa bu takdirde, satıştan tahassül eden kâr, yenileme giderlerini karşılamak üzere, pasifte geçici bir hesapta azami üç yıl süre ile tutulabilir. Her ne

³³ ERGÜLEN, ERDEM, a.g.e, s.594.

³⁴ ERGÜLEN, ERDEM, a.g.e, s.595.

³⁵ ERGÜLEN, ERDEM, a.g.e, s.594.

sebeple olursa olsun bu süre içinde kullanılmamış olan karlar üçüncü yılın vergi matrahına eklenir. Üç yıldan önce işin terki, devri veya işletmenin tasfiyesi halinde bu karlar o yılın matrahına eklenir.

Yukarıdaki esaslar dahilinde yeni değerlerin iktisabında kullanılan kâr, yeni değerler üzerinden bu kanun hükümlerine göre ayrılacak amortismanlara mahsup edilir. Bu mahsup tamamlandıktan sonra itfa edilmemiş olarak kalan değerlerin amortismanına devam olunur.”

denilmektedir.

b) Yenileme Fonundan Yararlanacak Olanlar

Mükelleflerin amortismanına tabi iktisadi kıymetleri üzerinden yenileme fonu ayırabilmeleri için, defterlerini bilanço hesabı esasında tutmaları gerekmektedir. Bu nedenle;

- İşletme hesabı esasında defter tutan mükelleflerin,
- Kazancı basit usulde tespit edilen ticari kazanç sahiplerinin,
- Zirai işletme hesabı esasına göre kazançları tespit edilen çiftçilerin,
- Serbest meslek kazanç defteri tutan serbest meslek erbabının,

Yenileme fonu ayırmaları mümkün değildir.

Kendi isteği ile bilanço esasına göre defter tutanların da yenileme fonu ayırmaları mümkündür.

c) Yenileme Fonu Uygulamasının Şartları

- Satılan İktisadi Kıymetin Yenilenmesinin Zaruri Olması veya İşletmeyi İdare Edenlerce Karar Verilip Teşebbüse Geçilmiş Bulunması;

Yenileme fonu ayrılabilmesi için, satılan iktisadi kıymetin yenilenmesinin zaruri olması veya satılan iktisadi kıymetin yenilenmesi zaruri olmasa da işletmeyi idare edenlerce bu hususta karar verilmiş ve teşebbüse geçilmiş olması gerekir.

Satılan veya hasara uğrayan iktisadi kıymetin yenilenmesi işin mahiyetine göre zorunlu olduğunda işletmeyi idare edenlerce ayrıca karar verilmiş olması şartı aranmaz. Bununla beraber, sabit kıymetin yenilenmesi işin mahiyetine göre zorunlu da olsa, satış veya sigorta tazminatı alınmasından doğan kâr işletmeden çekilmişse, yenileme fonu teşkil edilemez. Kâr işletmeden çekilmemekle beraber, beyan edilen vergi matrahına dahil edilmişse fon tesisi yine mümkün değildir.

- Satın Alınacak İktisadi Kıymetin Daha Önce Satılan Kıymetle Aynı Nitelikte Olması;

Sabit kıymetlerin satışından doğan kârın yenileme fonuna alınabilmesi, fonun aynı neviden bir iktisadi kıymetin alınmasına tahsis edilmesi halinde mümkündür. Yenileme fonuna alınan kârla, satılan veya zayi olan kıymetin yenilenmesi amaçlanmıştır.

Bununla beraber, yenileme sırasında teknolojik gelişmeler ve müessese ihtiyaçlarının gerektirdiği bazı değişiklikler olabilir. Önemli olan kıymetin tahsis edileceği hizmetin aynı olmasıdır. Nitekim, Maliye Bakanlığı'nca verilen bir özelgede, amortismanına tabi iktisadi kıymet olan 2 adet taşıt aracının satılması sonucunda doğan kârın Sabit Kıymet Yenileme Fonuna alındıktan kısa bir müddet sonra 3 adet taşıt aracının alınmasına tahsis edilmesi, satılan iktisadi kıymetin yenilenmesinin işin mahiyetine göre zorunlu olması veya işletmeyi idare edenlerce yenileme kararı verilmiş bulunması ve bu hususta teşebbüse geçilmiş olması karşısında yenileme fonuna alınabileceği belirtilmiştir.

Maliye Bakanlığı'nca konuyla ilgili olarak verilen bir özelgede de, ihtiyaca cevap vermekte yetersiz kalan işyerinin satılarak, satışından elde edilen kârın yenileme fonuna ayrılmasının VUK'nun 328. maddesine uygun bir işlem olduğu, bu durumda, yenileme fonuna ayrılan tutarın 3 yıl içinde aynı amaçlarla kullanılmak üzere yeni bir gayrimenkulün alımında kullanılması gerektiği, 3 yıl içinde kullanılmazsa bu tutarın 3. yılın vergi matrahına ekleneceği belirtilmiştir.

- Satılan ve Yenilenecek Olan İktisadi Kıymet, Amortismanına Tabi İktisadi Kıymet Olmalıdır

Yenileme fonunun ayrılabilmesi, amortismanına tabi iktisadi kıymetin varlığı ile bu kıymetin satılmasından oluşan kârın yeni bir iktisadi kıymet alımında kullanılması halinde söz konusu olmaktadır. Amortismanına tabi olmayan iktisadi kıymetlerin satışından doğan kâr yenileme fonuna alınamaz. Örneğin, ticari işletmedeki ortaklık payının devri nedeniyle sağlanan kârın, yenileme fonu olarak, pasifte geçici bir hesapta tutulmasına imkan yoktur.

VUK'un 314. maddesi uyarınca boş arsaların amortismanına tabi tutulmaması sebebiyle, boş arsa ve arazi satışından doğan kâr da yenileme fonuna alınamaz.

D) Serbest Bölgeler

Kendi başına bir araştırma konusu olabilecek serbest bölgeler konusuna ticari, sınai ve hizmet faaliyetlerinde bulunan işletmelere sağladıkları önemli vergisel ve diğer teşviklerden dolayı burada da kısaca değinmeyi gerekli görmekteyiz.

1) Serbest Bölgenin Tanımı

İhracat için yatırım ve üretimi artırmak, yeni istihdam olanakları sağlamak, yabancı sermaye girişini hızlandırmak ve çoğaltmak, yeni ve ileri teknolojilerin kullanılmasını sağlamak, dış finansman ve ticaret olanaklarından daha fazla yararlanmak amacı ile dünya üzerinde birçok devletler, kendi siyasi ve coğrafi sınırları içinde bulunan ancak gümrük sınırları dışında sayılan serbest bölgeler kurmaktadır. Bu bölgelerde vergi, resim, harç, kambiyo ve gümrük muafiyetleri uygulanmak suretiyle, bu bölgelere yatırım yapılması teşvik edilmektedir. Ülkemizde halen 22 adet kurulmuş serbest bölge bulunmaktadır. Türkiye'de de bu olanaklardan yararlanmak üzere 15.06.1985 tarih ve 18785 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunla serbest bölgelere aşağıda açıklayacağımız bir kısım teşvikler ve özellikle de vergi teşvikleri sağlanmıştır.

2) Serbest Bölgedeki Faaliyet Konuları

Serbest Bölgelerde, Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulunca uygun görülecek her türlü sınai, ticari ve hizmetle ilgili faaliyetler yapılabilir. Fiyat, kalite ve standartlarla ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarına kanunla ve diğer mevzuatla verilen yetkiler serbest bölgelerde uygulanmaz.

Tablo 1.2 Türkiye’de Halen Ticari Faaliyette Bulunan Serbest Bölgeler ve Faaliyete Geçiş Yılları³⁶

Serbest Bölgeler	Faaliyete Geçiş Yılları
Mersin, Antalya	1987
Ege, İstanbul Atatürk Hava Limanı	1990
Trabzon	1992
İstanbul Deri ve Endüstri, Doğu Anadolu, Mardin	1995
İMKB, Uluslar arası Menkul Kıymetler	1997
İzmir Menemen Deri, Rize, Samsun, İstanbul Trakya, Kayseri	1998
Avrupa, Gaziantep, Adana-Yumurtalık	1999
Bursa, Denizli, Kocaeli	2001
Tübitak-MAM	2002

3) Serbest Bölgelere Sağlanan Vergi Avantajları

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nun muafiyet ve teşvikler başlıklı 6. maddesi şöyledir:

“Serbest Bölgeler gümrük hattı dışında sayılır.

³⁶ DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Faaliyet Raporu, Temmuz, 2002, s.5

Bu bölgelerde vergi, resim, harç gümrük ve kambiyo mükelleflerine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.

İşleticiler ve kullanıcılar yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulunca belirlenecek teşviklerden yararlandırılabilir.

Türkiye'deki tam ve dar mükellef gerçek ve tüzelkişilerin serbest bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazanç ve iratlar, Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre tevsiki halinde de, gelir ve kurumlar vergilerinden muafıtır.”

3218 sayılı Kanunun yukarıda yer alan hükmü dikkate alındığında, serbest bölgelerde Türk Vergi Kanunları uygulanmadığı gibi, bu bölgedeki faaliyetler sonucu sağlanan kazançların Türkiye'ye getirilmesi halinde de vergileme öngörülmemiştir. Ancak muafiyetin uygulanabilmesi için, elde edilen kazancın kambiyo mevzuatına göre Türkiye'ye getirildiğinin tevsiki şarttır. Bu tevsik, getirilen dövizin bozdurulması sırasında düzenlenen döviz alım belgesi veya transferin yapıldığı banka şubesinde düzenlenen dekontun üzerine yazılacak olan “serbest bölge kazancına ilişkindir” ibaresine yer verilerek yapılmalıdır³⁷.

4) Serbest Bölgelerin Diğer Vergi Avantajları³⁸

Yatırım Mali Avantajı

Türkiye'de yatırım yaparak yatırım indiriminden faydalanmak için, Hazine Müsteşarlığı'ndan yatırım teşvik belgesi alınmalıdır. Bu belge ile yatırımcılara yatırım indirimi, gümrük vergisi ve KDV istisnası, vergi, resim ve harç istisnası uygulanır. Ancak kurum kârından tenzil edilen yatırım indiriminden %19,8 oranında (fon dahil) vergi ödenir. Oysa, serbest bölgede yatırım yapıldığında herhangi bir vergi ya da stopaj söz konusu değildir, ayrıca yatırım mallarının Türkiye'den ve dış ülkelerden serbest bölgeye girişindeki %05 serbest bölge fonu tahsil edilmemektedir.

³⁷ ŞİŞMAN, a.g.e, s.313.

³⁸ BAĞRIAÇIK Atilla, “Serbest Bölgelerde Üretim, Türk Firmalarına Dış Pazarlarda Önemli Avantajlar Sağlıyor”, Yaklaşım, Sayı:99, s.38

Gerek yatırım malı gerekse eşya için Serbest Bölgedeki bankalardan açılacak akreditiflerde Türkiye’de söz konusu olan küşad vergisi ve banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV) söz konusu değildir.

Hammadde ve Yardımcı Malzeme Avantajı

Türkiye’ye normal koşullarda hammadde ithalatı yapıldığında KDV, 3. ülkelerden ithalat yapılırsa gümrük vergisi (GV), vadeli ithalatte %6 Kaynak Kullanım Destek Fonu (KKDF) ödenir. Üretim yapıp iç piyasaya satış yapıldığında da tahsil edilen KDV’den ithalattaki KDV mahsup edilir ya da ihracat yapılıyorsa KDV iadesi alınır. Bu durumda ödenen GV ve KKDF şirketin üzerinde bir maliyet unsuru olarak kalır. Bu yükten arınmak için Dış Ticaret Müsteşarlığı’ndan Dahilde İşleme İzin Belgesi alınmalıdır. Bu belge, bankalardan alınan teminat mektubu ile beraber ithalat gümrüğüne ibraz edilir. İhracat yapıldıktan sonra teminat mektubu çözülür, kapatma için ihracatçılar birliğine başvurur.

Burada görüldüğü gibi bu işlemde hem bürokrasi fazladır hem de banka teminatından alınan komisyon yüksektir. Buna ek olarak bir engel sebebiyle ihracat gerçekleştirilemez ise alınmayan vergilerin aylık %5 gecikme faizi ile tahsili yanında Gümrük Kanunu’nun 238. maddesine göre alınmayan vergilerin 2 kat daha cezasının ödenmesi söz konusudur. Oysa serbest bölgeye hammadde girişi Türkiye’den yapıldığında da KDV’siz ve %05 serbest bölge fonu ödemeksizin, yurt dışından yapıldığında da KDV’siz , GV’siz ve KKDF’siz ancak CIF bedelinin %05’i oranında fon ödenerek işlem tamamlanır. Buna ek olarak serbest bölgede enerji, su, telefon gibi altyapı hizmetleri KDV’siz olarak temin edilir. Serbest bölgede KDV mevzuatı geçerli olmadığından, firmalar için yüklenen KDV söz konusu olmaması sonucu KDV iadesi gibi bir prosedür yoktur.

Dış Ticaret Departmanı Uzmanlarının Serbest Bölgede İstihdamının Avantajı

Serbest bölgede istihdam edilen dış ticaret uzmanı ve elemanları için Türkiye’de geçerli olan SSK mevzuatına göre primler ödenmekte ancak ücret

gelirlerinden stopaj yapılarak muhtasar beyanname ile her ayın 20'sinde vergi dairesine yatırma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Serbest bölgelerin sağladığı bu olanakla hem ücreti yüksek uluslararası yerli ve yabancı pazarlamacıları istihdam etmek, hem de her türlü iletişim giderlerinde KDV muafiyeti olması işlemsel maliyeti düşürmektedir.

İhracat Malının Bünyesinde Kullanılan Girdileri Serbest Bölgelerde Depolayarak Gerekli Zaman İthal Etme Avantajı

İhraç malının fiyatını rekabet edebilir seviyede tutabilmek için, bünyesinde kullanılan girdilerin fiyatları dış ülkelerde daha düşük seyrediyor ise, bu girdileri ithal etmek gerekeceği tabiidir. Teşvikli ya da teşviksiz ithal girdileri bir defada vergilerini ya da teminatını vererek ithal edildiğinde ihracat yapacak olan firmanın üzerinde finansman yükü oluşmaktadır. Oysa aynı işlemi önce büyük partiler halinde serbest bölgede depolayıp ihtiyaç oldukça ithal etme olanağı sağlandığında bir anda finansman yükü altına girme durumu önlenmiş olmaktadır.

Ayrıca, ithal edilen malların depolama süreleri uzadıkça yeni uygulamaya geçilen dalgalı kur sisteminde defter kayıtlarında fiktif kârlar oluştuğundan haksız yere vergi öder duruma gelinmektedir. Oysa serbest bölgede depolayarak ihtiyaç oldukça ithal edildiğindeki kur üzerinden defter kayıtlarına geçeceğinden ötürü fiktif kârlar oluşmayacak, bir anlamda enflasyon muhasebesi yapma imkanı doğacaktır. Öte yandan, serbest bölgelerde yerleşik bankalardan yurt dışına açılacak akreditiflerde Banka Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) ve Küşad Vergisi söz konusu olmadığından akreditif masrafları daha ucuz olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

DİĞER BAZI ÜLKELERDE YABANCI SERMAYEYE SUNULAN VERGİ AVANTAJLARI ve TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

A) Yunanistan³⁹

Yunanistan Dünya Ticaret Örgütünün yatırım ve teşviklere ilişkin düzenlemelerini kabul etmiştir. Verimli girişimlerde yerli ve yabancı yatırımcılar arasında bir eşitlik içinde yatırım teşvikleri mevcut bulunmaktadır. Sağlanan teşviklerin parasal miktarı bölgenin kalkınmışlığı ile ters orantılıdır. Bir başka deyişle az kalkınmış bir bölgede yatırım yapıldığında daha çok teşvik almaktadır.

Beş yıldan daha fazla faaliyette bulunacak yatırımcılar faiz sübvansiyonu ve vergi istisnaları ile, eğer yatırımları ile ihracata dönük üretim yapıyorlar ise veya ithal ikameci bir yaklaşımla ithal edilmekte olan ürünlerin ithalini engellemiş iseler, ilave vergi teşvikleri verilmektedir. 10 milyon Dolar'ı aşan yatırımlar veya yabancı katılımcılar var ise 5 milyon Dolar'ı aşan yatırımlar için Yunan Yatırım Merkezi (ELKE- The Hellenic Center For Investment, www.elke.gr) tek nokta olarak projenin gerçekleşmesinden sorumlu olup, ilave hükümet teşvikleri de verilmektedir.

Bir yatırımın genişletilmesi, veya bakımı veya kurulması için bir ön şart aranmamakla birlikte bir yatırımcı vergi ve/veya yatırım teşviki talep ettiğinde performansına ilişkin veriler aranmaktadır. Yerel katkı, ithal ikamesi, ihracata dönük olması ve teknoloji transferi gibi hususlar yunan hükümet yetkilileri tarafından değerlendirilerek yatırım teşvikleri verilmektedir. Ayrıca, yatırım teşviklerinin verilmesi sırasında sıralanan verimliliği sağlayamayan firmaların aldıkları

³⁹ www.elke.gr

teşviklerin iadesi veya kaldırılması mümkün olabilmektedir. İzin için hükümete sunulan bütün bilgiler gizli olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa Birliği ülkeleri dışından gelen yabancılar, oturma ve çalışma müsaadesi aldıktan sonra çalışabilirler. Yabancı yatırımcıları etkileyen ayırıcı veya tercihli ithalat/ihracat politikaları bulunmamakta olup, bu ve benzer hususlar artan bir şekilde AB düzenlemeleri çerçevesinde yürütülmektedir.

Serbest Ticaret Bölgeleri

Yunanistan, Pire, Selanik ve Heraklion-Girit liman bölgelerinde mevcut üç serbest ticaret bölgesine sahiptir. Yabancı orijinli mallar bu bölgelere gümrük ve diğer vergileri ödenmeksizin getirilir ve transit yüklemesi yapılır veya tekrar ihraç edilirse gümrük ve diğer vergilerden muafiyeti devam eder.

Benzer şekilde, alıcı adına, depolamaya ve malların transferine ilişkin olarak bölgede düzenlenen belgeler damga vergisinden de muaftır.

B) Güney Afrika⁴⁰

Güney Afrika gerek sahip olduğu potansiyel gerekse halen keşfedilmemiş yönleriyle giderek yatırım yapmak isteyen birçok uluslararası firmanın dikkatini çekmektedir. Ülkede sunulan vergisel teşviklere bakacak olursak; Fabrika binaları için 5 yıl, imalathaneler için 20 yıl boyunca vergi muafiyetleri bulunmaktadır. Bu süre otel binaları için de 20 yıl olarak düzenlenmiştir. Diğer taşınabilir ve hakiki mallar değişken dönemler için amortize edilebilmektedir. (ortalama 3 ile 6 yıl) Fikri mülkiyetler, patent, yeni buluş ve markalar 20 yıl, tasarımlar ise 10 yıl boyunca amortize edilebiliyor. Bağışlar ve satın alınan markalar kapsam dışında tutulmaktadır.

Belli kriterlere uygun büyük projeler için özel bir stratejik sanayi teşviki almak mümkündür. Bunun için hükümete başvurarak onay alınması gerekmektedir.

⁴⁰ www.donemec.com, Dönemeç, Ankara Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayın Organı, Sayı 73, Eylül-Ekim, 02.10.2003

Kriterlere bağlı olarak fabrika veya sanayi binalarının toplam maliyetinin amortismanı üzerinde, yüzde 50 teşvik için maksimum 300 milyon Rand (Yaklaşık 45 milyon ABD Doları), yüzde 100 teşvik için 600 milyon Rand (Yaklaşık 90 milyon ABD Doları) (yüzde 50 veya yüzde 100 eşdeğer) özel bir teşvik talep edilebiliyor.

İmalat, turizm, bazı hizmetler, enformasyon ve iletişim teknolojisi, katma değer yüksek tarım projeleri, tarımsal işleme, yeniden dđnüřtürme, biyo-teknoloji sanayileri, su kùltürü ve lùktürel sanayiler dalında yeni projeler yada mevcut projelerin geliştirilmesini planlayanlar için küçük ve orta ölçekli işletmelere geliştirme programı kapsamında vergisiz teşvikler verilebilmektedir.

İmalat sektöründe yeni yada ek üretim kapasitesinin meydana getirilmesi için Sanayi Geliştirme Kurulu'ndan rekabet edebilir ve riske bağlı oranlarda finansman sağlanabiliyor. Hükümet ve/veya özel sektörle sözleşmeler yapan girişimcilerin özellikle yıllık cirosu 1 milyon Rand'dan (Yaklaşık 150 bin ABD Doları) büyük olanlar kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sanayi geliştirme kurumundan desteklenen bir finans programı mevcuttur.

Turistik tesislerin geliştirilmesi ve yenilenmesi için rekabet edilebilir riske bağlı oranlarda finansman sağlanabiliyor.

İhracat teşvikleri

Güney Afrika'dan sermaye malları ve hizmetlerin ihracatı için Sanayi Geliştirme Kurumu kredi imkanı sunuyor.

Devlet, ihracat pazar araştırması, ihracata yönelik ticari heyetler, Güney Afrika'dan ithalata yönelik ticari heyetler ve fuar masrafları bazı koşullarda destekliyor. Bu teşvikler vergiden muaf tutuluyor.

Yeni ihracat pazarları geliştirmek için Ticaret ve Sanayi Bakanlığı- DTI hibe şeklinde destek veriyor. İhracata yönelik üretimler için yapılan ithalata ödenen gümrük vergisi, tekrar talep edilebiliyor.

C) Rusya⁴¹

Rusya Federasyonu'nda şirket kurmak suretiyle ticari faaliyette bulunabilmek için, kurulan şirketin Maliye Bakanlığı ya da görevlendireceği kuruluşlar tarafından tescil edilmesi ve izin alınması gerekmektedir. Görevlendirilen kuruluş, Ticaret ve Sanayi Odası'dır. Ancak, şirketin sermayesinde yabancı sermayenin payı, 100 milyon Ruble'yi aşıyorsa, tescil işlemi Bakanlar Kurulu'ndan gerekli izin alınmak suretiyle Rusya Maliye Bakanlığı tarafından yapılır.

Yabancı sermayeli şirketlerin faaliyette bulunabilecekleri konular, Rusya Federasyonu Yabancı Sermaye Kanunu'nun 4. ve 20. maddelerinde tanımlanmıştır. Buna göre; yeni kurulan ya da modernize edilen işletmelerin esas sermayesine veya döner sermayesine katılım mümkündür.

- Yeni Yatırımlar,
- Bilimsel teknik prodüksiyon yatırımları tercih edilir.

Rus yasalarının yasakladığı faaliyetler dışında, şirketin tüzüğünde öngörülen her türlü faaliyet yürütülebilir. Sigortacılık ve kıymetli kağıtların dolaşımı ile ilgili faaliyetler için yabancı sermayeli şirketlerin Rusya Federasyonu Maliye Bakanlığı'ndan lisans almaları gerekir. Bankacılık faaliyetleri için ise Rusya Federasyonu Merkez Bankası'nın lisansı gereklidir.

Vergileme ve Teşvikler

Kurumlar Vergisi oranı genel olarak %35'dir. Gelir Vergisi oranı ise %12 ile %35 arasında değişmektedir.

Vergi bakımından Rusya'yı iki ayrı kesim olarak ele almak gerekir.

- Moskova merkezli Rusya Federasyonu tarafından alınan vergiler,
- Federasyona dahil bulunan özerk bölgeler,
- Federatif eyaletler,

⁴¹ ALACAKLIOĞLU A. Suha, "Sorularla Rusya Yabancı Sermaye Mevzuatı", İTO, Yayın No:1999-26, İstanbul,1999, s.23.

- Şehir yönetimleri tarafından konan vergiler.

Bu bağlamda kişisel gelir vergisi yerel vergi görünümündedir.

Yabancıların Vergilendirilmesi ve Vergi Teşvikleri

Yabancı sermayeli şirketlerin vergilerini, Rus yasalarına göre ödemelerine rağmen, Rus hükümeti tarafından tespit edilen bazı önemli sanayi dallarında faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketler için indirimli vergi sistemi uygulanabilir.

Yerli ya da yabancı oluşuna bakılmaksızın, tüm sınai yatırımlara yatırım indirimi uygulanmaktadır. Yani, yatırım dönemi içinde “Devam Eden Yatırımlar” hesabına girmiş sabit sermaye harcamalarından amortisman düşüldükten sonra kalan kısım, vergiye tabi kurum kazancında indirilebilmektedir.

Lokal düzeyde uygulanan bir teşvik, gelir vergisi muafiyetidir. Yabancı yatırımcı hissesi %30 ve üstünde olup, ödenmiş sermayesi 10 milyon ABD Doları’ndan az olmayan ve satışlarının en az %70’i sınai üretimden oluşan şirketler, %22 oranındaki Lokal Gelir Vergisi’ni ilk 2 yıl ödemezler. 3. yıl %25’ini, 4. yıl ise %50’sini öderler.

Serbest ekonomik bölgelerde faaliyet gösteren yabancı yatırımlara kanunların öngördüğü hak ve garantiler ile yabancı sermaye girişi ilk yıl 25 milyon ABD Dolar’ı aşan ve 5 yılda toplam yatırım tutarı 250 milyon ABD Dolar’ını aşan otomotiv yatırımlarına yedek parça ve mal ithalatına gümrük vergisi muafiyeti getirilmiştir.

Rusya Federasyonu’nda yabancı yatırımcıların yararlanabildiği diğer avantajlar şunlardır:

- Kuruluş belgelerinin öngördüğü süre içerisinde, kuruluş sermayesine dahil olarak Rusya’ya getirilen ve şirketin kendi üretimi için kullanılan mallar gümrük vergisi ve KDV’den muafıdır.
- Tamamen yabancı sermayeli veya yabancı yatırım payı minimum %30 olan joint-venture’lar, Rus yasaları ve uluslararası anlaşmalar başka bir şart öngörmüyorsa, ürettikleri ürünleri lisanssız bir şekilde ihraç etme ve üretim

ihtiyacını karşılamak için gereken malları lisanssız ithal etme hakkına sahiptirler.

- Şirketin kendi ürünlerinin ihracatından elde edilen döviz geliri, tamamen şirketi elinde kullanımına kalır.
- Yabancı yatırımcılar devlete ve belediyelere ait şirketlerle inşaatı yarım kalmış birimlerin özelleştirilmesinden pay alabilirler.

D) Macaristan⁴²

Vergi İndirimleri ve Muafiyetler

Yatırımcılar belli koşullarda %18 olan kurumlar vergisinden tamamen ya da kısmen muaf olabilmektedirler. Kurumlar vergisinden 10 yıl süreyle tamamen muaf olabilmek için aranan koşullar şunlardır;

Yapılacak olan yatırımın imalat sanayi sektöründe yapılması, yatırım tutarının asgari 10 milyar HUF (yaklaşık 46 milyon ABD Doları) olması ve en az 500 kişilik istihdam yaratması. Ancak, bu 10 yıllık süre otomatik olarak tanınmamakta, her yıl ayrıca net satışlara da bakılmaktadır. Yıllık net satışların yatırım değerinin %5'ini geçmesi halinde ve istihdam edilenlerin sayısında da bir azalma söz konusu değilse, bu yatırım vergiden muaf tutulmaktadır. Bu şartların yerine getirilmediği yıllarda muafiyet hakkından yararlanılamaz. Eğer yatırım sosyal ve ekonomik açılardan geri kalmış olan bölgelerde veya işsizlik oranının son iki yıl içerisinde %15'in üzerinde olduğu yörelerde yapılırsa, bu durumda da yatırımın miktarı 3 milyar HUF'a (yaklaşık 14 milyon ABD Doları), istihdam sayısı da 100'e düşmektedir. Bu imkandan 2011 yılına kadar yararlanmak mümkün olacaktır.

Kurumlar vergisinden 5 yıl süreyle %50 oranında muafiyet sağlayan diğer bir imkan da 1 milyar HUF'un (yaklaşık 4,6 milyon ABD Doları) üzerindeki yatırımlara veya ticari faaliyetlere tanınmaktadır. Burada da yine net satışların başlangıçtaki yatırım değerinin %5'inin aşılması koşulu vardır. Eğer söz konusu faaliyet bir sanayi sitesinde ya da öncelikli yörelerde yapılırsa, bu durumda muafiyetin oranı %100'e

⁴² SAKINMAZ Arzu, "Sorularla Macaristan Yabancı Sermaye Mevzuatı", İTO, Yayın No:1999-33, İstanbul, 1999, s.20.

çıkabilmektedir. Ancak bu haktan yararlanabilmek için yıllık net satışların ilk yatırım değerinin %1'inin üzerinde olması gerekmektedir.

Bunun dışında, öncelikli yörelerde veya sanayi bölgelerinde yapılan yatırımlar için, yatırımın yapıldığı yılda, yatırım değerinin %6'sına varan vergi muafiyeti tanınmaktadır.

Ayrıca araştırma ve geliştirme masraflarının %20'si vergi matrahından düşülebilmektedir. Macaristan'da vergi mevzuatı hızlandırılmış amortisman uygulamasına imkan vermektedir.

Bir yatırım teşviki olarak ithalatta herhangi bir gümrük vergisi indirimi vs. uygulanmamaktadır. Ancak, serbest bölge uygulaması mevcuttur. İhracata yönelik sanayi mallarının üretimi amacıyla kurulacak fabrikaların makine ve teçhizat ithalinde bazı kolaylıklar sağlanmaktadır.

Arsa veya işyeri temininde destek programları mevcuttur. Macaristan'da yerel makamlar, özellikle bölge yönetimleri kendi bölgelerine yatırım çekebilmek için bir anlamda rekabet halindedir. Bu amaçla, başka ülkelerde temsilcilik açan yerel makamlar bile vardır. Ancak bu teşviklerin neler olacağı karşılıklı görüşmelerle belirlenmekte, yatırımın yeri, miktarı, alanı ile farklılıklar arz edebilmektedir.

E) İrlanda

1980'lerin başında İrlanda Batı Avrupa'nın "hasta adamı" olarak niteleniyordu. Bugün ise İrlanda iktisadi performansının bazı özellikleri göz önünde tutulduğunda dünya lideridir. Birkaç yıldan bu yana İrlanda ekonomisi için "kelt kaplanı" ünvanı kullanılmaktadır. Üretim yaklaşık 5 yıldır iki haneli rakamlarla büyümekte olup işsizlik uluslararası standartlara göre fevkalade düşük bir düzeye gerilemiştir. Kamu borcunun GSYH'a oranı yarı yarıya azalmıştır. Bu olumlu gelişmelerin temelinde İrlanda hükümetinin yabancı sermayeyi çekmek konusunda uyguladığı başarılı politika yatmaktadır⁴³.

⁴³ KAYACIKLI Tamer, "İrlanda Deneyimi", İTO, Yayın No:2002-40, İstanbul, 2002, s.9.

İrlanda'nın 1987'den bu yana uygulamakta olduğu politika olağanüstü etkileyicidir. 1990'lı yıllardaki hızlı iktisadi büyüme sadece bir konjonktür dalgası bağlamında iktisadi bir patlama değildir. Bunu İrlanda ekonomisi'nin köklüce yeniden yapılanmasının sonucu olarak tanımlayabiliriz. İktisadi büyüme, bilişim teknolojisi, finansal hizmetler ve ilaç ürünleri gibi 90'lı yıllarda yüksek büyüme sağlaması beklenen ve ileri teknoloji ile eğitimli kalifiye işgücü kullanan sektörler tarafından yönlendirilmiştir. 20 yıl önce İrlanda'nın en büyük sınaı ihraç ürünü keten ve keten muamülleri sayılmaktayken bugün yerini bilgisayar yazılımları almıştır. Bunun sonucunda 1999 yılında İrlanda dünyanın en büyük yazılım ihracatçısı ünvanını ABD'den devralmıştır.

İrlanda'da devlet yardımları aracılığı ile uygulanan teşvik politikasının en önemli özelliği değişik niteliklerdeki araçların, amaca en uygun biçimde karma olarak uygulanmasıdır. Böylece bir yandan tekdüze bir uygulama temin edilmiş, diğer yandan da her bir yatırım projesi için farklı bir paket hazırlanması yoluyla etkinliğin artırılması sağlanmıştır.

1) Genel ve Tercihli Yardımlar

İrlanda'da uygulanan devlet yardımları, genel yardımlar ve tercihli yardımlar olarak ikiye ayrılmaktadır:

Genel Yardımlar

Esas olarak belli sektörlerde her girişimciye aynı oranda uygulanmakta olan düşük kurumlar vergisi haddidir. Bu uygulamanın en önemli amacının, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmek olduğu ifade edilmektedir. Uluslararası çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları ile tamamlanan düşük vergi oranı, başta ABD'li olmak üzere, birçok yabancı firmaya çok cazip gelmektedir.

Tercihli Yardımlar

Tercihli yardımlar imalat sanayi sektöründeki yeni yatırımlar veya tevsi projeleri ile uluslararası ticarete (özellikle ihracata) dönük bazı hizmetler için sağlanan bir dizi bağış yardımlarıdır. Söz konusu teşvikler yatırımın niteliği, girişimcinin durumu ve yatırım yerine göre farklılaşmaktadır.

Tercihli yardımlar, İrlanda'nın kalkınmasında rol oynayan kurumların yatırım projelerinin gerçekleştirilmesinde ve rekabet gücü kazanmalarında önemli bir pay sahibidir. Bu politikanın başarısı imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren yabancı şirketlerin konumudur. Söz konusu yabancı sermayeli şirketler toplam istihdam hacminde %45 ve üretimde %70 paya sahip oldukları söylenmektedir.

İrlanda'da uygulanan devlet yardımları nitelikleri açısından vergi teşvikleri, mali teşvikler (bağış yardımları) ve diğer (mali olmayan) destekler olarak üçe ayrılmaktadır. Devlet yardımlarının bir kısmı İrlanda bütçesinden bir kısmı da AB fonlarından karşılanmaktadır. Biz konumuz gereği bu ülkede sunulan vergi teşviklerini inceleyeceğiz.

2) Vergi Teşvikleri⁴⁴

İrlanda uzun zamandır vergi sistemini, çeşitli teşvikler yoluyla, hem yerli hem de yabancı firmaların kuruluş büyümelerini hızlandırmak için bir teşvik aracı olarak kullanmaktadır.

a) Kurumlar Vergisi

İrlanda'daki en önemli vergi teşviki bazı faaliyetlerin tabi olduğu tek ve düşük oranlı (%10) kurumlar vergisidir. Sınai imalat faaliyetleri, Shannon Havaalanı Bölgesi'nde faaliyet izni alan projeler, döviz kazandırıcı hizmetler ile işgal eden firmalar bu oran üzerinden vergi öderler. Diğer faaliyetler ise %20 ve %25 oranlarında vergiye tabi kılınmışlardır.

Esasen AB normlarına aykırı olan bu uygulamanın yeknesak hale getirilmesi planlanmıştır. Kurumlar vergisi, bir teşvik rejimi olma niteliğinden, tek ve düşük oranlı bir vergi olmaya doğru bir değişim sürecindedir. Nitekim, AB Komisyonu'nun da mutabakatıyla, 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren ticari kazançta %12.5 vergi oranı uygulanmaktadır.

⁴⁴ KPMG, "Tax Facts Ireland", Ireland, March, 2003, s.18.

Bu oran tüm faaliyet türlerinden elde edilen kazançlara uygulanacak olup, daha önce düşük orandan yararlanamayan, İrlanda'da yerleşik yabancı firmalara da bu imkanı sunmaktadır. Hükümet, %12.5 oranını yerleştirme sürecinin bir parçası olarak, halen belirli faaliyetlere tatbik edilen, %10 oranını 2010 yılı itibariyle kaldıracaktır.

Vergi sistemi teşvik rejiminden tek orana doğru dönüşüm sürecinde olduğundan, İrlanda'da faaliyet gösteren şirketlere farklı kurumlar vergisi oranları uygulanmaktadır.

%10 oranına tabi olan ve yukarıda belirtilenler dışındaki faaliyet türleri ve yıllar itibariyle vergi oranları aşağıdaki gibidir:

YIL	AKTİF KAZANÇ	PASİF KAZANÇ	SERMAYE KAZANCI
2001	%20	%25	%20
2002	%16	%25	%20
2003+	%12,5	%25	%20

%12,5 oranı 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren aktif/ticari kazançta uygulanacaktır. Bu orandan yararlanmak isteyen şirketin İrlanda'da bir şekilde fiili varlığının bulunması gerekmektedir. Örneğin; İrlanda dışındaki bir ülkedeki şubenin kârı, söz konusu ticari faaliyetin bir kısmı İrlanda'da ifa edilmiş ise, aktif kazanç olarak kabul edilir. İrlanda'nın çifte vergilendirme anlaşmalarına göre, şubenin kârı üzerinden tahakkuk eden yabancı ülke vergisi, İrlanda'da yabancı ülke geliri üzerinden tahakkuk eden vergiden alacaklandırılır. Keza toplam ticari kazancın 253.946 Euro'yu aşmaması halinde de bir şirketin ticari kazancına %12,5 oranı uygulanmaktadır.

Şirketlerin pasif kazancı %25 oranında kurumlar vergisine tabidir. Pasif kazanç faiz, royalti, temettü ile mülk gelirini kapsar. Tümüyle İrlanda dışında ifa edilen bir ticari faaliyetten elde edilen gelir de pasif kazanç olarak kabul edilir.

Yürürlükteki %10 rejimi aşağıdaki şekilde uygulamadan kaldırılacaktır;

<u>Faaliyet Başlangıç Tarihi</u>	<u>Sona Erme Tarihi</u>
23 Temmuz 1998 veya daha önceki bir tarihten itibaren ifa edilen imalat ya da döviz kazanan hizmetler faaliyeti	31 Aralık 2010
31 Temmuz 1998 veya daha önce başış yardımı onaylanan imalat ya da döviz kazanan hizmetler faaliyeti	31 Aralık 2010
31 Temmuz 1998 veya daha önce onaylanan IFSC (Uluslararası Finansal Hizmetler Merkezi) ruhsatlı faaliyetler	31 Aralık 2005
31 Temmuz 1998 veya daha önce onaylanan Shannon ruhsatlı faaliyetler	31 Aralık 2005
Diğer tüm haller	31 Aralık 2002

İrlanda'da kurumlar vergisi sistemi "klasik sistem" olarak nitelendirilmekte olup hükümetler değişse de uygulama standart niteliktedir.

Bununla birlikte İrlanda sisteminin teşvik anlamına gelebilecek bazı diğer özellikleri aşağıdaki gibidir.

- Bir şirketin İrlanda'da yerleşik sayılabilmesi için yönetim ve kontrol işlerinin İrlanda'da ifa edilmesi gereklidir. Ancak uygulamada eğer şirket yönetim kurulu toplantıları İrlanda'da yapılıyor ve şirketi etkileyen politika kararları bu toplantılarda alınıyor ise, şirketin yukarıda bahsedilen niteliğe sahip olduğu kabul edilir ve bu şirket nerede kurulmuş/tescil edilmiş olursa olsun İrlanda'da yerleşik addedilir.
- Ticari faaliyet veya alım/satım amaçlı olarak kullanılan borçlanma karşılığında ödenen faiz tahakkuk esaslı üzerinden vergiden indirilebilir; ancak bazı istisnalar caridir. Ayrıca alım/satım amaçları dışında, örneğin başka şirketlerden hisse alımı için yapılan borçlanmada bazı koşullara bağlı olarak tediye esaslı üzerinden vergiden indirilebilir.
- Şirketler aktiflerinde yer alan ve üretimde kullanılan değerlerinin satılması suretiyle elde ettikleri gelir üzerinden "sermaye kazancı vergisi" öderler.

Ancak matrah hesaplanırken satış hasılasından aktif iktisap etme masrafı enflasyona karşı endekslenerek indirilir.

- Çeşitli koşul ve sınırlamalara tabi olmakla birlikte, ödenmiş faiz ve temettü kazancı üzerinden vergi muafiyeti söz konusu olabilmektedir.

Fikri ve Sınai Mülkiyet

İrlanda'nın kurumlar vergisi oranlarını indirmesinin bir sonucu olarak, sanayinin araştırma ve geliştirme faaliyetleri ve fikri ve sınai mülkiyet haklarının İrlanda'da tutulması yaygınlaşmıştır. Çok sayıda uluslararası şirketin fikri ve sınai mülkiyet konusu faaliyetlerini İrlanda'da gerçekleştirmelerinde bu etken rol oynamıştır. Fikri ve sınai mülkiyet çoğunlukla çok yüksek bir değere haiz olduğundan uluslararası bir şirketin dünya genelindeki vergi yükünde önemli ölçüde bir azalma sağlayabilir.

Fikri ve sınai mülkiyet haklarının tabi olduğu vergi düzenlemeleri söz konusu hakların niteliğine bağlı olup aşağıda özetlenmiştir;

Bilimsel Araştırma: Temel veya uygulamalı bilim dallarında bilginin artırılması amacına dönük faaliyetler için gerçekleştirilen sermaye harcaması ile sağlanan gelir harcamanın tahakkuk ettiği yılda ticari faaliyet gideri olarak kabul edilir. Madencilik ve petrole ilişkin araştırmada terkin söz konusu olamaz.

Patentler: Terkin edilebilir ve vergi indirimi genellikle eşit oranlı olarak 17 yıl üzerinden gerçekleştirilir. Patent koruma süresi 17 yıldan kısa ise indirim bu süre üzerinden yapılır.

Know-How (Sınai): Tahakkuk ettiği yılda ticari faaliyet gideri olarak kabul edilir. Ancak know-how iktisap edilen bir firmanın parçası ise veya bağlantılı bir taraftan satın alma yoluyla elde edilmiş ise terkin edilemez.

Yazılım: Beş yılda %20 sabit oran üzerinden yazılımın ticari amaçla kullanıldığı yerde terkin edilir.

Ticari Markalar: İktisap veya geliştirme maliyeti üzerinden amortisman ayrılması mümkün değildir. Ancak, ticari markanın tescil masraflarının indirilmesi olabilmektedir.

Telif Hakkı: Amortisman ayrılması mümkün değildir.

Lisans

Uluslararası şirketlerin İrlanda'daki bağlı şirketleriyle lisans sözleşmeleri yapmaları olağandır. Hem genel hem de münhasır lisanslar yaygın olup royalti ve ücret düzeyleri fikri ve sınai mülkiyet hakkının niteliğine bağlıdır ve her sanayi dalında farklıdır. Lisans ücretleri ve royalti ödemeleriyle ilgili harçlar vergiden indirilebilmektedir.

Patent ve Royalti

Vergi mükellefleri tescil edilmiş patentlerden elde edilen gelir üzerinden vergi ödemekten muaf olabilmektedirler. Patentlerin İrlanda'da tescil edilmiş olmaları zorunlu değildir ancak, patenti alınmış ürünün geliştirilmesi ve test edilmesine ilişkin hemen hemen tüm çalışmaların İrlanda'da gerçekleştirilmiş olması şarttır. Vergi muafiyeti patentin ya bir imalat faaliyeti ya da üçüncü kişiler tarafından kullanılmasından doğan gelirlere uygulanır. Patentin bağlantılı bir şirket tarafından kullanımı nedeniyle ödenecek royalti ücretleri, ilişki derecesi göz önünde tutularak muafiyet kapsamından çıkartılabilmektedir.

b) Gelir Vergisi

İrlanda'da gelir vergisinin teşvik edici en önemli özelliği basitliğidir. Tarife iki dilimlidir. Buna göre oranlar aşağıda verilmiştir ;

Oran	Tek Kişi	Tek Kişi Çocuklu	Evli Çift
%20	0-28.000 €	0-32.000 €	0-37.000€/56.000€*
%42	28.000 € +	32.000 €+	37.000€/56.000€+

Buna ilaveten çeşitli harcamalar vergiden indirilmek suretiyle kişilere avantajlar sağlanmaktadır. Bunlara örnek olarak sağlık sigortası ödemeleri, özel okul ücretlerinin tamamı, belli oranlarda ev kirası ödemeleri ve sağlık harcamaları gibi.

c) Amortisman

İrlanda muhasebe sisteminde amortisman bulunmamaktadır. Ancak, “sermaye indirimi”(capital allowance) olarak bilinen ve amortisman ile aynı görevi gören bir uygulama ile esas faaliyet amacı doğrultusunda kullanılan bazı sermaye mallarının aşınmasından doğan zararlar gider olarak kaydedilebilmektedir. Sınai binalar için bu oran %4 olarak uygulanmaktadır. Bazı faaliyet türleri için farklı hızlandırılmış oranlar da mevcuttur.

- Sanayi bölgelerinde binanın yeri, harcamanın zamanı ve binanın sahibi ya da kiracısı tarafından kullanılmasına göre farklı oranlar kullanılmaktadır.
- Yeni ve ikinci el tesis, makine ve ekipman için ilk 6 yıl %15 ve son yıl %10 oranındadır.
- Karayolu araçları için 16.500€'yu geçmemek kaydıyla her yıl %20 oranındadır.
- IFSC (International Finance Services Center) ve Shannon Bölgesi'nde yeni tesis, makine ve ekipman için ilk yıl %100 oranı uygulanabilmektedir.

* 56.000 € eşlerden her ikisinin de geliri var ise.

- İlgili kuruluş tarafından onaylanmış otel, tatil köyü, konaklama tesisleri, yat limanı, eğlence, yeme içme ve turizm amaçlı tesislerin inşaat ve dekorasyonları için ilk yıl %50 diğer yıllarda %5 oranı uygulanmaktadır. Benzer uygulama az nüfuslu kasabaların yeniden canlandırılmasını sağlayacak KOBİ türü firmaların bina inşaatı ve kira masrafları içinde geçerlidir.

3) İrlanda Kalkınma Kurumu (IDA Ireland)⁴⁵

İrlanda Sınai Kalkınma Kurumu (Industrial Development Agency-IDA) 1993 yılında çıkarılan Sınai Kalkınma Kanunu hükümlerine göre 1994 yılında kurulmuştur.

IDA'nın genel olarak amacı İrlanda'nın iktisadi kalkınmasına katkıda bulunmaktır. Özel amacı ise yabancı imalat sanayi firmaları ile uluslararası alanda faaliyet gösteren hizmet şirketlerinin İrlanda'da yatırım yapmalarını sağlamaktır.

IDA, İrlanda Ticaret ve İstihdam Bakanlığına bağlı olarak çalışmaktadır.

IDA, yurt dışında bulunan büroları aracılığıyla İrlanda'yı yabancı yatırımcılara pazarlamaktadır. İrlanda ekonomisinin istikrarı ve artan rekabet gücü, uygun vergi rejimi, mali teşvikler, eğitimli işgücü ve AB üyeliği gibi özellikleri vurgulanmaktadır.

IDA sağladığı bir çok mali teşvik ve diğer kolaylıklar ile oldukça başarılı sonuçlar almaktadır. IDA'dan destek alan 1300'den fazla şirkette 130.000 kişi istihdam edilmektedir.

Misyonu

- İrlanda'da mevcut yabancı sermayeli firmaların sayısını artırarak, ülkenin iktisadi kalkınmasına katkıda bulunmak.
- İrlanda'da yatırım değerine sahip imalat sanayi ve uluslararası hizmet sektöründe faaliyet gösteren lider şirketleri İrlanda'da yatırım yapmaya ikna etmek.

⁴⁵ KAYACIKLI, a.g.e, s.102.

- Ulusal amaç olarak belirlenmiş olan sınai kalkınmayı, Sınır, Orta ve Batı Bölgeleri başta olmak üzere ülke geneline yaymak.

1990'lı yıllarda kaydedilen hızlı ekonomik büyüme sonucu 1998 yılında bir değerlendirme yapılmış ve bunun sonucunda bazı amaçlar belirlenmiştir.

- Ülkenin iktisadi kalkınma düzeyindeki dengesizliğe, yabancı sermayeli yatırımların teşviki yoluyla çözüm bulmak.
- Sektör ve şirketleri desteklerken ülke çıkarları için en faydalı olacakları seçmek.
- IDA'nın kurumsal beceri ve kaynaklarını hizmet verdiği şirketlerin ihtiyaçları ve yabancı sermaye yatırımlarındaki değişen trendleri göz önünde tutarak değiştirmek.
- Ulusal ekonomiye yüksek değerli, gelişmiş ve beceri düzeyi yüksek sektörler/şirketler kazandırmak.
- Mevcut sektörleri ve bu sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin daha üst düzey teknoloji kullanmalarını ve becerilerinin artırılması yoluyla daha fazla katma değer sağlanmasını teşvik etmek.
- İrlanda'da bulunan uluslararası şirketlerin, diğer faaliyet alanlarını da bu ülkede gerçekleştirmeleri için teşvik etmek.

IDA söz konusu amaçlara ulaşmak için devlet ve özel sektör ile iş birliği halinde çalışmaktadır.

IDA 2000+ adı verilen yeni stratejisi ile kendisine 3 öncelik belirlemiştir.

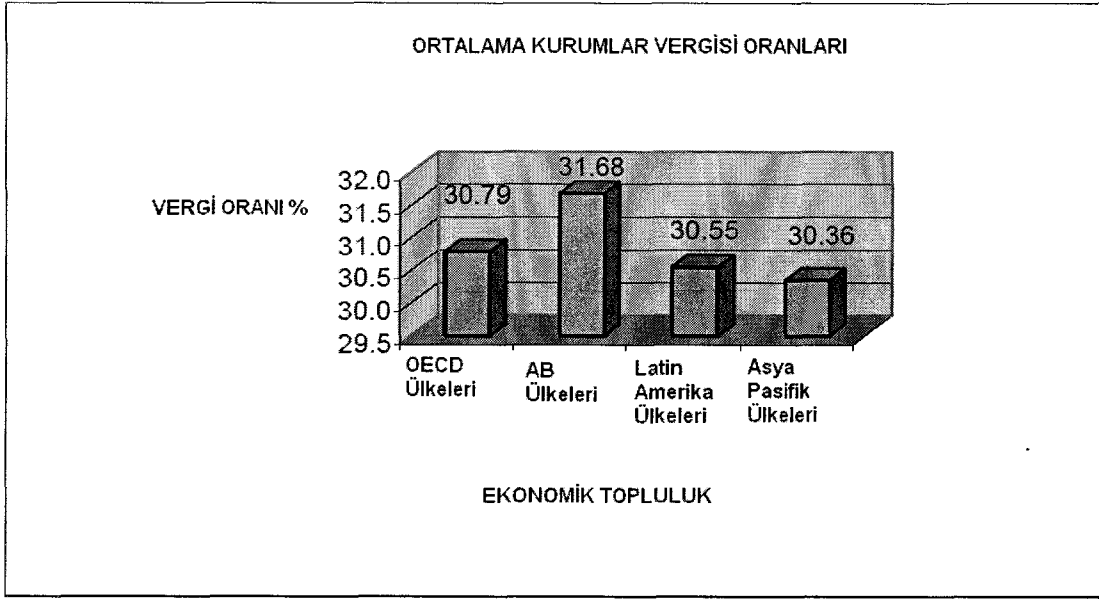
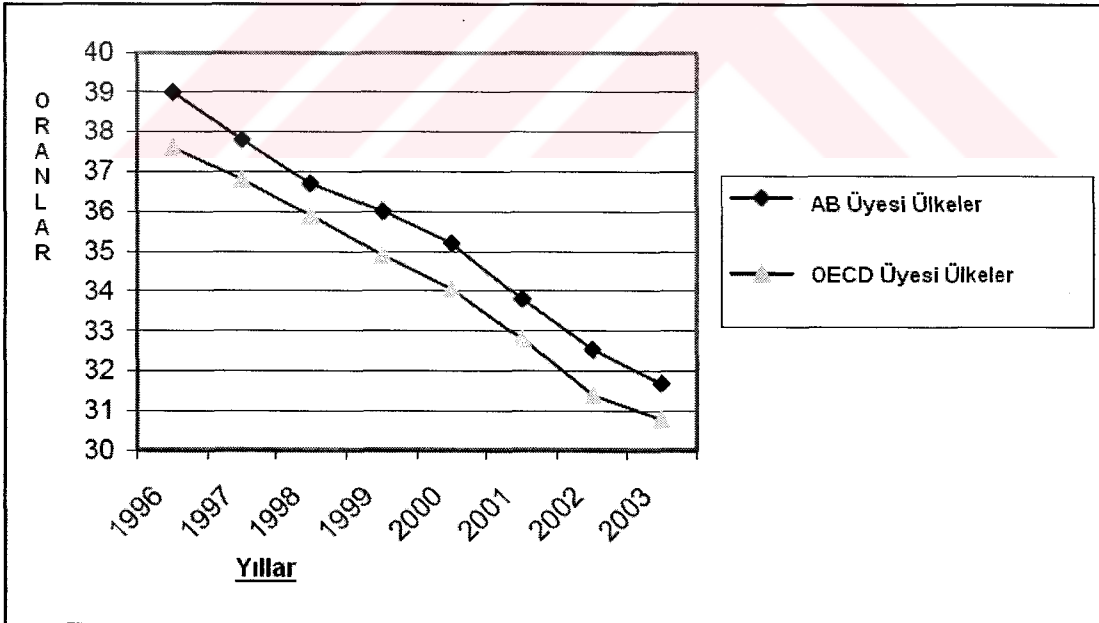
- İrlanda'nın e-ticaret çağından mümkün olan en fazla yararı sağlamasını temin etmek.
- İrlanda'da mevcut yabancı şirketlerin niteliklerini artırmak ve varlıklarını kuvvetlendirmek suretiyle stratejik değerlerini geliştirmek ve İrlanda ekonomisine daha sağlam bir şekilde yerleştirmek.
- İrlanda'da ve özellikle Birinci Amaç Bölgesinde (Sınır, Orta ve Batı Bölgeleri) kayda değer iktisadi gelişme sağlamak.

E-ticaret söz konusu olduğunda bir çok yeni teknolojiyi kapsayan gelişmekte olan bu sektörde, önde olan şirketleri çekmek için IDA ciddi bir pazarlama faaliyeti içindedir. Kurumun onayladığı tekliflerin önemli bir kısmının e-ticaret projeleri olduğu belirtilmektedir.

İkinci öncelik dikkate alındığında, imalat sanayi ve uluslararası hizmet sektöründeki yeni sayılabilecek projelerin yaklaşık yarısının İrlanda'da bulunan yabancı sermayeli şirketler tarafından oluşturulduğu bilinmektedir. IDA, mevcut bulunan şirketleri, katma değeri daha yüksek faaliyetlerini de (ARGE, Pazarlama vb.) İrlanda'ya taşımaları için ikna etmeye çalışmaktadır.

Üçüncü öncelik için somut bir hedef konularak, 2002 yılı sonu itibariyle söz konusu bölgelerin, çekilen yeni yatırımlardan sağlanan istihdamın %50'sini alması öngörülmüştür.

IDA, İrlanda'nın ciddi rekabet gücüne sahip olacağı az sayıda ama önemli sayılabilecek sektörlerde, ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu kalkınma ve büyümeyi temin etmek için çalışmaktadır. Her türlü bilgi işlem, enformasyon, haberleşme teknolojileri, internet, bilgisayar donanım ve yazılımları, telekomünikasyon, IDA'nın hedef sektörlerinin temelini oluşturmaktadır. Bunların dışında uluslararası hizmet sektörü de IDA'nın hedef sektörlerinden bir diğeridir.

Tablo 2.1 2003 YILI ORTALAMA KURUMLAR VERGİSİ ORANLARI⁴⁶Tablo 2.2 1996-2003 OECD ve AB ORTALAMA KURUMLAR VERGİSİ ORANLARI⁴⁷⁴⁶ KPMG, "Corporate Tax Rate Survey", January, 2003.⁴⁷ KPMG, a.g.r.

Tablo 2.3 SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERDE BÜROKRATİK İŞLEMLER VE MALİYETİ⁴⁸

Ülke	Prosedür Sayısı			Süre (İş Günü)			Parasal Maliyet (ABD \$)		
	Kuruluş Aşaması	Arsa Temini	Faaliyet Aşaması	Kuruluş Aşaması	Arsa Temini	Faaliyet Aşaması	Kuruluş Aşaması	Arsa Temini	Faaliyet Aşaması
Arjantin	13	-	-	47	-	-	763	-	-
Burkina Faso	14	-	-	29	-	-	655	-	-
Çek Cum.	11	-	-	65	-	-	447	-	-
Ermenistan	13	45	10	59	131	15	84	4414	75
Fas	12	16	5	91	278	63	255	1149	1981
G. Afrika	6	-	-	23	-	-	158	-	-
Gana	8	19	12	34	255	30	338	2940	202
Hindistan	9	-	-	39	-	-	261	-	-
Kenya	10	22	10	51	70	39	397	3975	2282
Latvia	17	19	-	114	-	-	367	5885	-
Lesotho	2	19	8	61	341	122	120	154	-
Litvanya	10	22	9	36	166	-	139	1550	-
Madakaskar	11	15	-	171	375	8	80	47	-
Malavi	10	30	2	46	413	20	470	562	10
Mali	9	27	13	79	170	-	154	2696	250
Moritanya	11	-	10	54	-	-	328	-	3186
Mısır	10	-	-	52	-	-	943	-	-
Mozambik	8	34	13	106	625	-	143	11045	-
Nijerya	8	23	26	18	210	30	176	13750	809
Romanya	10	42	-	50	584	-	154	22523	-
Senegal	11	25	10	96	228	40	801	1847	51
Slovanya	12	30	7	30	45	-	2895	-	-
Svaziland	10	13	8	53	117	20	391	4006	200
Şili	9	-	-	26	-	-	620	-	-
Tanzanya	19	25	18	187	795	45	3040	508	12
Tunus	7	-	-	39	-	-	286	-	-
Türkiye	22	125	8	121	985	-	304	-	-
Uganda	9	24	14	69	495	70	607	1520	-
Ürdün	15	36	12	60	89	-	-	11281	-
Zambiya	6	-	-	29	-	-	124	-	-
Zimbabve	6	21	10	85	90	30	352	4379	13
Ortalama	11	31	11	68	334	41	504	4723	756
Minimum	2	13	2	18	45	8	80	47	10
Maksimum	29	125	26	187	985	122	3040	22523	3186

⁴⁸ www.fias.net, Morisset, J. And Neso, L.O., "Administrative Barriers to Foreign Investment In Developing Countries", FIAS, 2002.

Tablo 2.4 BAZI ÜLKELERDE UYGULANAN VERGİ TEŞVİKLERİ⁴⁹

Ülke	Vergi Tatili	İndirimli GKV Oranları	Yatırım İndirimi	Gümrük Muafiyeti KDV İstisnası	Ar-Ge İndirimi	Baza Harcamalarının Düşülmesi
Afrika Ülkeleri						
Angola	*			*		
Kamerun	*		*	*		*
Cote	*			*		
Mısır	*			*		
Gana	*	*		*		
Malavi	*	*	*			*
Mauritius	*	*	*			
Fas	*	*	*	*		
Nambiya	*		*	*		*
Nijerya	*		*	*	*	
Güney Afrika	*		*			
Uganda	*		*	*	*	*
Zambiya	*		*	*		*
Zimbabve	*		*	*		*
Latin Amerika						
Belize	*	*	*	*		*
Brezilya	*	*	*	*		
Şili	*	*	*	*		
Kolombiya	*	*	*	*		
Kostarika	*		*	*		
Ekvator	*	*	*	*		*
Guatemala	*		*	*		
Guyana	*		*	*		*
Panama	*		*	*	*	*
Peru	*	*	*	*		
Uruguay	*		*	*		
Venezuela	*		*	*		
Asya ve Pasifik						
Avustralya	*	*	*	*	*	*
Çin	*	*	*	*	*	
G.Kıbrıs	*	*	*	*		
Hong Kong	*	*	*	*	*	*
Hindistan	*	*	*	*	*	*
Endonezya	*		*	*	*	
İsrail	*	*	*	*	*	*
Lübnan	*		*	*	*	
Malazya	*	*	*	*	*	*
Pakistan	*		*	*	*	
Filipinler	*	*	*	*	*	*
Suudlarab.	*		*	*	*	
Singapur	*	*	*	*	*	*
Tayvan	*		*	*	*	
Tayland	*		*	*	*	*
Türkiye	*		*	*	*	
Vietnam	*	*	*	*	*	
D. Avrupa ve Geçiş Eko.						
Bulgaristan	*		*	*	*	
Macaristan	*		*	*	*	
İrlanda	*	*	*	*	*	
Kazakistan	*		*	*	*	
Litvanya	*	*	*	*	*	
Malta	*		*	*	*	*
Polonya	*		*	*	*	
Rusya	*	*	*	*	*	
Slovakya	*		*	*	*	*
Özbekistan	*	*	*	*	*	

⁴⁹ www.unctad.org

Tablo 2.5 ÜLKELERİ YATIRIMLAR AÇISINDAN CAZİP KILAN FAKTÖRLER⁵⁰

Politik ve Kurumsal Ortam	Makro-ekonomik Ortam	Endüstriyel Ortam	Yatırım Yeri Avantajları
<p>Politik Sistem</p> <p>Sosyo-ekonomik guruplar arasındaki çatışma</p> <p>Hükümetin yabancı sermaye yaklaşımı</p> <p>Kamu yönetimi</p> <p>Yasal altyapı: adalet sistemi ve anlaşmazlıkların çözümü</p>	<p>Uzun dönem strateji</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İstikrar ▪ Yerel Pazar ▪ İhracat ▪ Yabancı yatırım tanıtımı <p>Ekonomik özgürlük</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kamu-özel sektör ▪ Özelleştirme programları ▪ Tarifeler ve engeller ▪ Döviz rejimi ▪ Vergileme <p>Performans</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ GSYİH büyümesi ▪ Enflasyon ▪ Kamu açığı ▪ İç ve dış borçlar 	<p>Endüstriyel Yapı</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sektörel dağılım ▪ Firma büyüklüğü ▪ Ar-Ge ve teknoloji ▪ İş ortamı ▪ İleri-geri bağlantılar ▪ Kayıt dışı sektör <p>Haberleşme</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Telekomünikasyon ▪ Ulaşım ağı <p>Rekabet</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Rekabet rejimi ▪ Giriş engelleri 	<p>Pazar büyüklüğü</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İç ▪ Bölgesel ▪ Uluslararası <p>Emek piyasası</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ücretler ▪ İşgücü kalitesi ▪ Endüstriyel ilişkiler ve işgücü mevzuatı <p>Yatırım yeri</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Arazi fiyatları ve büro kiralari ▪ Endüstri bölgeleri <p>Enerji</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Maliyet ▪ Uygunluk <p>Ulaşım</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Maliyet ▪ Yoğunluk <p>Finansman</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Faziz oranları ve kredi imkanları ▪ Bankacılık sistemi ▪ Mali piyasalar <p>Vergileme</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vergi sistemi ▪ Yatırım teşvikleri ▪ Efektif vergi oranı

⁵⁰ www.fias.net, Michalet, Charles-Albert, "Strategies of Multinationals and Competition for Foreign Direct Investment", FIAS, 1997.

F) Türkiye'nin Rakipleri

Türkiye'nin ilk planda rakip olduğu ülkelerle kıyaslanarak bu ülkelere oranla avantaj veya dezavantajlarının belirlenmesi, gerçek konumu hakkında daha sağlıklı bilgi edinme açısından önemlidir. PricewaterhouseCoopers'ın Türkiye'de yatırım yapan global firmalarla yaptığı kapsamlı mülakatta; Türkiye'nin doğrudan yatırımlar konusunda hangi ülkelerle rekabet ettiği sorusuna verilen cevapların yüzde 70'inden fazlası ana rakip olarak Doğu Avrupa ülkelerini işaret etmişlerdir. Bunları; Kuzey Afrika, Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Yunanistan takip etmiştir.⁵¹

Bu veriler, Türkiye'nin öncelikli olarak, aynı coğrafi bölgede bulunan ülkelerle ve bunların içinde de ağırlıklı olarak ekonomik performansları açısından benzerlik gösteren ülkelerle rekabet ettiğini göstermektedir.

Bu analize paralel olarak, otoriteler de Türkiye'ye rakip olarak Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ni sıklıkla telaffuz etmektedirler.

Tablo 2.6 YABANCI YATIRIMCILAR İÇİN KURUMSAL ORTAM KARŞILAŞTIRMASI (47 Ülke)⁵²

Kriterler	İrlanda	Macar	Yunan.	Polon	Türk.	Çek	Rusya
İstikrarlı para bir.	21	39	34	40	43	17	-
Politik müdahale	7	29	41	24	35	38	27
Bürokrasi	5	20	41	26	27	34	47
Güm. Sınırlaması	6	30	25	35	32	33	43
Yolsuzluk	17	28	36	30	33	41	40
Haksız rekabet	9	24	37	44	36	40	47
Hukuki güvence	10	23	26	37	34	41	45
Pol. İstikrarsızlık	7	19	20	41	43	42	47
Toplam	82	212	260	277	283	286	296
Puan	10.25	26.50	32.50	34.62	35.37	35.75	37

⁵¹ ISO, "Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye", İstanbul, 2002, s.41

⁵² IMD, ISO, 2002

G) Türkiye'nin Avantaj ve Dezavantajları

Türkiye uluslararası sermayeye coğrafi konumu, ekonomik potansiyeli, tarihi ve kültürel özelliklerinden kaynaklanan bir çok avantaj sunmaktadır. Buna rağmen globalleşmenin getirdiği artan yabancı sermaye yatırımlarından potansiyeli oranında yararlanamamıştır.

Türkiye'de yatırım yapan çok uluslu büyük şirket yöneticileri, bu şirketlere danışmanlık yapan firmaların yöneticileri ve önemli yatırım bankalarının yöneticileri ile yüz yüze yapılan görüşmelerde yatırım ortamı olarak Türkiye'nin güçlü ve zayıf yanları ile fırsat ve riskleri sorgulanarak aşağıdaki yanıtlar alınmıştır⁵³;

Güçlü olduğu noktaları;

Pazar büyüklüğü, coğrafi konum, kalifiye işgücü, düşük maliyetler, yerel iş yaşamındaki kalite, AB'ye yakınlık ve gümrük birliği, altyapı, uluslararası sermayeye elverişlilik, esnek ve bol iş gücü, AB'ye üyelik beklentisi.

Zayıf Olduğu noktaları;

Politik ve makro ekonomik istikrarsızlık, tanıtım ve imaj eksikliği, hukuksal altyapı eksikliği, bürokrasi ve insan hakları.

Fırsatları;

AB'ye kabul, daha iyi bir tanıtım, politik istikrarın temini, ekonomik istikrarın temini, bölgesel istikrarın temini, düşük maliyetler, yeni kanun ve kararnameler ve enerji dağıtım yollarındaki konumu.

Riskleri (tehditleri);

Politik istikrarsızlık, makro ekonomik istikrarsızlık, AB'ye girememe, Orta Doğu ve Akdeniz'den gelebilecek rekabet, kötü imaj ve tanıtım, bölgesel istikrarsızlık, yasalar açısından ilerleme sağlanamaması ve insan hakları.

⁵³ İSO, a.g.e, s.46

H) Türkiye’de Yatırımlara Sunulan Vergi Avantajları İle İlgili Genel Değerlendirme

Yürürlükteki teşvik sisteminde vergisel teşviklerden sağladığı katkı açısından güçlü etkisi olan teşvik araçları daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi :

- Yatırım İndirimi,
- Gümrük Muafiyeti,
- KDV Desteği,
- Vergi Resim ve Harç İstisnasıdır.

Vergisel teşviklerin oranları, kapsamı ve uygulama biçimi zaman içinde değişim göstermekle birlikte, teşvik sistemi içinde istikrarlı bir şekilde uygulanan temel teşvik araçları olarak yer almışlardır. Sırasıyla bu uygulamaların etkinliğine değinmeyi çalışmamıza yararlı olacağı kanısındayız.

a) Yatırım İndirimi

Yürürlükteki vergisel teşvikler içinde en etkin olanı kuşkusuz yatırım indirimidir.

Mevcut uygulamada yatırım indiriminin tek oranı (%40) bulunmaktadır. Ancak bu uygulama sadece 24.04.2003 tarihinde yürürlüğe girdiğinden, geriye dönük uygulamaların değerlendirilmesine yönelik olarak bu tarihten önceki dönemlerde uygulanmış farklı oranlara da değinmeyi yararlı görüyoruz.

Teorik olarak yatırım indiriminin yatırım maliyetine katkısı hesaplandığında, bu oranın % 5,4 minimum ila % 26.4 maksimum oranları arasında değişmektedir. Bunun anlamı, yapılan 100 birimlik bir yatırımın % 5,4’ü ile % 24.4’ü arasında bir oranda subvanse edildiğidir.

Tablo 2.7 YATIRIM İNDİRİMİNİN TEŞVİK ETKİSİ⁵⁴

Yatırım İndirimi Oranı (%)	Teşvik Sonrası Vergi Yüğü (%)	Vergi Tasarrufu (%)
40	27.6	5.4
60	25	8
100	19.8	13.2
200	19.8	26.4

Yatırım indiriminden yararlanan firmalardan % 19,8 oranında stopaj kesilmesi yatırım indiriminin etkinliğini zayıflatmıştır. Teşvik belgeli yatırımların teşvik sonrası “vergi yükü” stopaj nedeniyle asgari % 19,8 olmaktadır. Yatırım indiriminde % 40’lık oranlarda yararlanılması durumlarda sağlanan net tasarruf % 5,4, % 60 oranında yararlanılması durumunda % 8, % 100 oranında yararlanılması durumunda sağlanan vergi tasarrufu oranı % 13.2 ve % 200 oranında yararlanılması durumunda ise % 26.4 olmuştur.

% 200 oranında yatırım indiriminden yararlanabilmek için asgari 250 milyon doların üzerinde yatırım yapmak gereği bulunmaktadır. Bu orandan yararlanan firma sayısı 5 yerli, 5 de yabancı yatırım olmak üzere 10 civarındadır. Bu yüzden % 200’lük orandan çok az sayıda firmanın yararlanmış olması nedeniyle “istisnai” bir oran olarak değerlendirilebilir.

Yatırım dönemine ilişkin “teşvik sonrası vergi yükü” ülkelerin sağladıkları yatırım ortamının kıyaslanmasında kullanılan temel kriterlerden biridir. Bu kıyaslamaya göre, Türkiye’nin asgari teşvik sonrası vergi yükü % 19.8 olmaktadır⁵⁵.

⁵⁴ www.hazine.gov.tr, DURAN, Dr. Mustafa, “Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği”, Araştırma ve İnceleme Dizisi 32, s.14

⁵⁵ www.hazine.gov.tr, DURAN, s.15.

Birinci dereceden rakibi konumundaki ülkelerle Türkiye'nin sağladığı teşvikli oranı kıyaslandığında, diğer ülkelerin teşviksiz normal düzeylerinin Türkiye'nin teşvikle sağladığı düzeye denk geldiği görülmektedir. Yatırım maliyetleri açısından diğer etkenler de hesaba katıldığında Türkiye aleyhine bir çok dezavantaj bulunmaktadır.

Tablo 2.8 YATIRIM İNDİRİMİ ORANLARINA GÖRE DAĞILIM (1980-2002*)⁵⁶

İndirim Oranı %	Belge Adedi	%	Sabit Yatırım (MLN.TL)	Sabit Yatırım (Bin USD)	%
100	35.475	60,26	40.065.174.441	304.641.011	69,25
30	9.475	16,09	319.076.790	61.260.059	13,92
40	8.509	14,45	1.787.426.521	37.439.962	8,51
60	3.799	6,45	1.931.565.173	20.624.148	4,69
70	1.087	1,85	397.003.478	10.719.126	2,44
20	516	0,88	90.561.506	2.973.427	0,68
200	5	0,01	2.493.262.812	2.266.460	0,52
50	3	0,01	11.448	3.030	0,00
10	1	0,00	3.184.360	5.252	0,00
TOPLAM	58.870	100,00	47.087.266.529	439.932.475	100,00

Tablo 3.8'de , 1980-2002 döneminde düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin hangi oranlardan yatırım indiriminden yararlandıklarını göstermektedir. Buna göre, % 69'u % 100 oranından, % 6'sı % 60, % 14'ü % 40 oranından ve % 0,1'i de % 200 oranından yararlandıkları görülmektedir.

Sağlanan bu avantajların maksimum düzeyde yararlanılması durumunda mümkün olabileceği dikkate alındığında, yatırım indiriminden yararlanma oranı gerçekte daha düşük olması muhtemeldir.

Bu oranların son derece düşük olduğu ve ciddi bir teşvik etkisinin olamayacağı söylenebilir. Üstelik, teşvikten dolayı firmaların katlanmak zorunda kaldıkları bürokrasi de hesaba katıldığında, firmaların başlangıçta yapacakları fayda-maliyet

* 2002 Ağustos İtibari İle

⁵⁶ www.hazine.gov.tr

analizinde (teşvikler için) teşviksiz yatırım yapmalarında çok fazla bir dezavantajlı konumda kalmayacakları görülür.

Her halükarda yatırım yapmaları gereken firmaların az da olsa maliyetlerini azaltmak için teşvik belgesi almaları mantıklı karşılanabilir. Ancak bu oranda bir teşvikle yatırım kararlarının etkilenmesi ve daha fazla yatırıma hedeflenen alanlara yönlendirmesini beklemek aşırı iyimserlik olur.

Teşvik oranlarının bu denli cılız olmasına rağmen yatırımcılar teşvik belgesi taleplerinde istekli olmalarının bir kaç önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; teşviklerin gelecek dönemlerde daha fazla avantaj sağlayacak şekilde değişeceğine ilişkin beklentilerin sürekli canlı tutulması, ikincisi; “teşvik pazarlayıcı”larının (iş takipçisi) yatırımcıları yanlış yönlendirerek teşvikleri olduğundan fazla göstermeleridir⁵⁷.

Mevcut teşvik araçları içinde en etkini olan yatırım indiriminin bile bu kadar cılız etkiye sahip olması, teşvik araçlarının etkinliğinin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla stopaj oranının yüzde 5 düzeyine çekilmesi elverişli bir yatırım ortamı oluşturma açısından zorunlu görünmektedir.

b) Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası

Vergisel teşvik araçları içinde diğer önemli bir teşvik aracı Gümrük Muafiyetidir. Özellikle gümrük duvarlarının yüksek olduğu dönemlerde, gümrük vergileri teşvik sistemi içindeki önemli bir teşvik etkisine sahipti. Ancak globalleşmenin ve bölgesel entegrasyonların gündeme gelmesiyle birlikte gümrük vergi ve fonlarının düşürülmesiyle (muaf, istisna veya indirimler) bir teşvik aracı olarak önemi azalmıştır. Nitekim, 1990 sonrası dönemde, dünya ticaretinin en büyük aktörleri olan ABD, AB ve Japonya'nın gümrük vergilerinin toplam ithalat içindeki oranı 1/3 oranında azalma göstermiştir.

⁵⁷ www.hazine.gov.tr, DURAN,a.g.e, s.17.

c) Katma Değer Vergisi İstisnası

Tüketim bazlı vergilerden sermaye malları üzerinden alınan KDV bir diğer önemli vergisel teşvik enstrümanıdır. Bazı dönemlerde KDV oranına % 10 puan daha ilave edilerek uygulanmıştır. Son dönemlerde yatırım teşvik belgesi kapsamına giren ithal ve yerli makine-teçhizat için KDV istisnası şeklinde uygulanmaktadır.

KDV'nin yatırım mali makine-teçhizat için istisna tutulması yatırım aşamasında firmaların finansman giderlerinin azalması bakımından önem arz eder. KDV istisnasının yatırım teşvik amaçlı olarak daha cazip bir teşvik aracı konumuna getirilebilmesi için istisna kapsamının genişletilmesi düşünülebilir. Özellikle, önemli bir yatırım harcama kalemi olan bina-inşaat harcamalarının da istisna kapsamına alınması yatırımcılar açısından yatırım döneminde önemli bir finansman kolaylığı sağlayacaktır.

KDV desteğinin yatırım maliyetlerine net katkısı bulunmamaktadır. İstisnaya tabi tutulmasa da ödenen KDV sonuçta mahsuba tabi tutulacaktır. Sadece istisnaya tabi tutulan dönemle mahsup döneminin uzun olması durumunda, bu arada para değerindeki yıpranma kadar bir katkı söz konusu olacaktır. Tüm bunlara rağmen KDV istisnasının önemli teşvik etkiye sahip olması, yatırım döneminde firmalara sağladığı finansman giderlerinin azaltılmasıyla ilgilidir.

d) Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Türkiye'de sadece belli başlı vergiler değil bu vergilerin yanı sıra yatırım esnasında karşılaşılan bir çok fon, resim ve harçlar (işlem vergileri) bulunmaktadır. Bu tür mükellefiyetlerin her biri ayrı ayrı ele alındığında birer küsurat gibi görünse de toplandığında önemli bir maddi yük ve ayrıca bürokratik işleme yol açmaktadır. Bu tür mükellefiyetlerin tutarı ile ilgili sağlıklı herhangi bir bilgi bulunmadığından teşvik oranına ne ölçüde katkı sağladığı hesaplanamamaktadır.

SONUÇ

Araştırmamızda Türkiye'deki yabancı yatırımcılar, yabancı yatırımcılara sunulan vergi avantajları, diğer bazı ülkelerden örnekler ve bu konuda diğer ülkelerle Türkiye karşılaştırması konularına ayrı ayrı değinilmeye çalışılmıştır.. Bu bölümde de elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Yabancı sermayenin bir ülkeye gelmesindeki en önemli faktörlerden biri getiri oranlarının yurtiçi yatırımların getiri oranlarından yüksek olmasıdır. Aksi halde, hiçbir zaman yabancı sermaye yatırım için başka bir ülkeye gitmeyi tercih etmeyecektir. Bu tercihe etki eden unsurlar çok sayıda olmakla birlikte, yatırım yapılmak istenilen piyasanın özelliği stratejik değerdedir.

Dünyada gelişmekte olan piyasalar içinde Türkiye'de yer almaktadır. Ülkemizin yabancı sermayeyi cezbeden güçlü olduğu konular arasında birinci sırayı Pazar büyüklüğü almaktadır. Coğrafi konumu, düşük maliyetler, Avrupa Birliği'ne yakınlık ve üyelik beklentisi ve Gümrük Birliği üyeliği gibi diğer etkenler de söz konusu avantajlar arasında yer almaktadır.

Ancak tüm bu avantajlara rağmen hukuki güvence, ekonomik ve siyasal istikrar gibi doğrudan yatırım kararları üzerinde belirleyici ön koşullar açısından olumlu bir performans sağlanamaması, doğrudan yatırımlardan alınan payın rakip ülkelerle kıyaslandığında çok düşük kalmasına neden olmaktadır*.

Türkiye'deki mevcut hukuk sisteminin genel yapısı ve işleyişi ya da işletilememesi de yerli ve yabancı yatırımcılar için ciddi sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunların giderilebilmesi için, yeterli kanuni düzenlemelerin yapılması ve mevzuatlardaki tutarsızlıkların giderilerek, mevzuat hükümlerinin fiilen uygulamaya geçilmesi gerekmektedir.

* Bkz. Ek Tablo A-5.

Temel olarak hukuki alanda güvenliğin sağlanması, idari ve ekonomik istikrarın tesis edilmesi Türkiye'nin mali alt yapı, adalet düzeni, vergi ve teşvik sistemi ile ticaret hukukuna ilişkin düzenlemeleri acilen uygulamaya koyması büyük önem taşımaktadır

Ek Tablo A-1'de gösterildiği üzere, 2002 ve 2003 yılları itibariyle Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin ülkesel olarak dağılımına baktığımızda; Fransa, Hollanda, Almanya, ABD, İngiltere, İtalya, İsviçre ve Japonya'nın ilk sıraları oluşturduklarını gözlemlemekteyiz, bu rakamların arasında yine Türkiye'de ki yabancı sermaye yatırımlarına sağlanan avantajlardan yararlanmak isteyen Türk firmaları olduğunu da belirtmekte yarar görüyoruz.

Ek Tablo A-4'te 2000-2002 yılları arasında izin verilen yabancı sermayenin sektörel dağılımına baktığımızda, hizmetler sektörünün, imalat sektörüne göre önde olduğunu görmekteyiz. Bu da gelen yabancı sermayenin hizmet sektöründe kısa vadeli kâr elde etme amaçlarına dönük hedeflerin varlığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, teknoloji transferine yönelik, üretimi etkileyecek çapta imalat sektöründeki yabancı sermayenin oransal olarak küçüklüğü mevcut yatırımların uzun vadede çok, az risk alan ve kısa vadeye yönelik özellikte olduğu izlenimi uyandırmaktadır.

Vergi sistemimizde yapılan sık değişikliklerin de yabancı sermayeyi rahatsız ettiği gözlemlenmektedir. Yatırımlara sunulan vergisel avantajlar ve dolayısıyla teşvik sistemimizin devamlı olarak değişmesi sonucu yaratılan tedirginlik yabancı sermayenin ülkemize gelmesindeki çekinceleri arasında sayılabilir.

Yabancı sermayenin yüksek enflasyon dönemlerinde sürekli olarak talep ettiği enflasyon muhasebesi uygulamasının uzun yıllardan sonra ancak 01.01.2004 tarihinde yürürlüğe girmiş olması geçte olsa olumlu karşılanmaktadır. Fakat uzun yıllar enflasyon muhasebesinin ülkemizde uygulanmamış olması yabancı sermaye için caydırıcılık yaratmıştır. Dış ticaretle ilgili firmalar ve yabancı kaynaklı finansman sağlayan kuruluşların mali tabloları yurt dışında analiz edilirken bu durum değerlendirilmekte, enflasyon muhasebesi uygulanmadığından ilgili tablolar iskonto oranları uygulanmak suretiyle yeni hesaplamalara konu edilebilmektedir.

Özel bir vergi denetim şirketi olan PriceWaterhouseCoopers'ın; hukuki altyapı, mali ve ekonomik hayatla ilgili düzenlemeler, muhasebe standartları ve yolsuzluk gibi konuları kapsayan "opacity index" ölçüsüne göre, Türkiye, 35 ülke arasında Çin, Rusya ve Endonezya'dan önce sondan dördüncü gelmektedir. Yolsuzluk endeksindeki 1 puanlık artış doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında %11'lik azalışa neden olmaktadır. Bu durum marjinal vergi oranını %3,6 oranında yükseltecek şekilde eşdeğer olumsuz etki yaratmaktadır. Ayrıca, ülkemizde kamu yatırımları uzun süre tamamlanamamakta, projelerin ortalama tamamlanma süresinin 9,3 yılı bulduğu ifade edilmektedir.

Yabancı sermaye yetersizliğinin vergisel boyutunda, temettü ödemelerinden yapılan stopajların yüksek oranlı oluşu, (eski uygulama; halka açık şirketlerden %5, halka açık olmayan şirketlerden %15 idi, yeni uygulama ile bu oran standart %10 olmuştur.) ayrıca yapılan temettü ödemelerinin gider olarak kabul edilmemesi ve yabancı sermayenin banka hesaplarında bıraktığı nakit paraların kalış süresine göre oluşacak kur farklarının vergilendirilmesi gibi uygulamalar dikkat çekmektedir (KVK md. 24).

Türkiye'nin mevcut bütçe olanakları ile büyük projeleri tek başına gerçekleştirmesi yabancı sermaye katkısı olmaksızın mümkün değildir. İleriki yıllarda yapılması gereken önemli altyapı ve üretime yönelik teknoloji transferini de içeren uluslararası boyuttaki yatırımların gerçekleştirilmesi açısından yabancı sermayeye ihtiyaç vardır.

Yabancı sermayenin Türkiye açısından önündeki engellerin en büyük kısmı daha önce de tekrarlandığı gibi hukuksal düzenlemelerin eksikliği ya da uygulanmayışı, bürokratik işlemlerin çokluğu ve siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, hızlı ve etkin karar almayı sağlayacak ayrı bir yapılanmaya gidilerek, bürokratik işlemlerin süresinin kısaltılması stratejik değerde önem kazanmaktadır. Bu noktada strateji belirleyerek uygulamaları gerçekleştirecek donanımlı tek bir merciin varlığı bürokrasinin azalmasına fayda sağlayabilir. Nitekim, 17.06.2003 tarihli ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile bu görev Hazine Müsteşarlığına verilmiştir. Ancak, böylesi önemli ve yoğun çalışma gerektiren bir görevin Hazine Müsteşarlığı gibi zaten büyük ve yeterince meşgul olan bir kuruma verilmiş olması sorun yaratabilir.

Ülkemize planlı bir şekilde, uzun dönemli stratejiler belirlenerek yabancı yatırımcıların çekilmesi sadece bir hükümetin yapabileceği bir iş değildir. Bu konuda hükümetler değişse de uzun dönemli planların politikaya alet edilmeden kararlılıkla uygulanması şarttır. Ek tablo A-2’de “58. HÜKÜMET REEL SEKTÖR VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARLA İLGİLİ ACİL EYLEM PLANI” sunulmuştur. Bu planda bulunan kararların bir bölümü 57. Hükümet tarafından alınmış bulunmaktadır. Bu kararların değiştirilmeden bir sonraki hükümetin acil eylem planında yer alması olumlu bir gelişme olarak nitelenebilir. Unutulmamalıdır ki, yatırım iklimi sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve hukuki bir iklimdir.

Yabancı sermayenin ülke kalkınmasına pozitif etkide bulunabilmesi için öncelikle teknoloji transferine yönelik yatırımların Türkiye’ye çekilmesi gerekmektedir. Sürekli borçlanarak yatırımları gerçekleştirmek ebediyen mümkün değildir. Bugünkü dünyada gelişmekte olan ülkeler arasından sıyrılarak gelişmişler arasına katılacak olan ülkeler yabancı sermayeyi ciddi boyutta kendilerine çekebilen ülkelerdir. Dolayısıyla, sorunu ideolojik yaklaşımdan çok rasyonel ve geleceği öngören bir yaklaşımla değerlendirmek faydalı olacaktır.

	380	385	396	398	399	200	2002	200	2002	toplam					
FRANSA	1.045,61	249,18	363,75	223,15	255,29	476,06	2.370,36	103,94	136,5	146,72	33,7	137,71	134,06	93,74	5.758,75
HOLLANDA	322,4	280,3	272,9	179,42	194,02	559,32	338,61	206,35	352,05	234,57	1.381,34	635,47	379,27	241,42	5.577,44
ALMANYA	696,43	196,41	202,46	145,37	223,46	392,13	226,47	281,5	329,8	407,31	636,84	319,31	271,99	259,92	4.589,40
A.B.D.	770,59	460,87	197,55	248,34	158,32	231,37	179,44	174,48	297,2	292,51	291,3	316,06	310,75	121,56	4.050,34
INGILTERE	877,44	80,82	109,34	120,49	47,42	161,37	164,8	122,25	44,43	86,4	98,15	506,53	247,66	175,83	2.844,93
ISVIÇRE	799,61	109,08	203,51	136,11	54,29	327,75	156,84	50,28	101,58	50,89	35,26	86,1	149,3	89,83	2.350,43
İTALYA	214,06	180,66	119,66	419,29	164	98,57	43,24	124,5	128,69	95,22	17,86	33,63	243,51	30,38	1.913,27
JAPONYA	363,33	54,59	36,6	237,06	125,92	283,84	21,14	126,68	17,54	13,85	150,78	258,6	128,76	11,92	1.830,61
BELÇİKA	87,54	8,27	20,2	21,1	13,43	36,2	70,18	7,61	17,82	23,41	161,79	7,98	10,08	1,2	486,61
S.KORE	20,59	0,94	10,29	93,3	0,53	15,94	30,99	17,88	2,51	13,62	113,52	1,96	3,56	0,95	326,58
G.ARABİSTAN	125,35	43,95	34,07	15,08	8,44	11,81	8,98	11	17,14	14,47	9,01	13,59	8,05	20,49	341,43
LUKSEMBURG	27,95	23,2	24,73	9,81	19,85	33,29	0,8	16,07	10,64	4,2	31,85	72,12	45,95	24,87	345,33
PANAMA	46,83	1,74	2,55	3,58	2,11	17,53	0,13	0	0,67	0	50,67	133,08	28,38	9,76	297,03
CAYMAN ADALARI	14,86	21,42	0	0	0	0,59	0	0,12	0,1	0,13	246,58	0,05	0,93	0,49	285,27
KANADA	31,85	51,26	22,63	58,31	37,37	41,33	1,42	0,41	12,86	1,91	2,61	0,67	4	5,95	272,58
DANİMARKA	82,96	4,73	3,66	5,21	8,57	3,63	0,44	13,68	4,15	11,28	10,05	69,86	4,89	4,02	227,13
AVUSTURYA	24,47	8,36	8,83	5,55	3,59	32,92	11,2	8,42	6,1	16,41	27,86	2,31	19,89	2,77	178,68
İSVEÇ	41,05	13,96	14,39	6,25	8,7	11,84	22,09	7,52	19,42	6,88	8,73	2,06	7,74	4,51	175,14
BAHREYN	16,32	6,92	49,7	25,92	11,95	6,44	18,44	4,46	25,16	0	0	0,06	1,36	0	166,73
İSPANYA	8,26	9,16	8,84	4,39	5,79	2,8	10,72	1,74	9,14	30,95	6,31	12,28	42,89	28,43	181,70
SİNGAPUR	55,61	9,67	14,07	15,03	1,32	18,13	6,17	8,35	0	0,16	2,79	0	0,02	0,03	131,35
JERSEY ADALARI	9,92	29,51	12,51	0,4	5,41	0,18	0,06	15,64	0,16	0,16	0	0,21	50,61	0	124,77
İRAN	59,21	3,23	8,95	5,8	3,96	5,63	5,35	9,58	5	1,58	1,98	4,62	4,08	2,98	121,95
VİRGIN ADALARI	0	0,23	0,41	0,09	0,62	6,17	26,71	1,2	0,31	15,2	22,16	2,14	32,83	2,65	110,72
I.F.C.	21,72	6,09	10,47	1,7	20,98	9,76	7,3	3,62	3,36	0,03	0,05	10,41	0	0	95,49
K.K.T.C.	1,56	4,98	9,81	2,49	5,17	3,57	10,14	8,3	0,41	3,54	28,78	0	0,02	0	78,77
BERMUDA	0	38,35	0,38	14,13	3,2	20,11	0	1,33	0,09	0	0,03	0	0,05	0	77,67
İRLANDA	0,36	0,59	0,39	0,12	4,46	6,58	0,71	36,23	14,39	1,18	0,4	1,26	2,84	7,3	76,81
FINLANDIYA	3,4	1,22	0,63	0,74	12,19	25,88	2,84	3,05	1,56	0,21	3,13	0,64	10,59	0	66,08
SURİYE	31,35	3,56	0,99	2,69	1,69	1,49	10,47	4,58	0,72	1,87	0,51	0,7	1,97	2,86	65,45
RUSYA FED.	1,79	3,82	2,66	9,54	6,56	11,29	5,78	5,29	3	4,13	2,26	4,36	1,77	5,73	67,98
YUNANİSTAN	0,42	1,34	2,75	4,22	0,35	2,97	1,2	1,99	1,56	2,64	32,7	3,47	4,85	23,5	83,96
LİEHTENSTEIN	1,03	11,37	4,17	0,78	0,72	17,67	0,76	0,43	0,06	17,5	0	0,07	0,44	1,28	56,28
B.A.E.	34,59	8,04	0,32	3,39	0,31	0,23	0,6	0,58	0,31	0,17	0	2,97	1,18	1,74	54,43
İZLANDA	0	1,17	3,04	0,03	0,09	0	0,06	0	41,98	0	0,29	0,14	0,05	0,04	46,89
İSRAİL	0,74	0,2	0,93	0,66	0,03	0,2	7,39	1,53	1,63	1,31	3,48	14,39	5,84	1,68	40,01
DİĞER ÜLKELER	582,16	38,07	52,02	43,85	67,5	63,74	74,88	297,62	40,4	198,16	62,15	71,33	82,77	30,12	1.704,77
TOPLAM	6.421,36	1.967,26	1.819,96	2.063,39	1.477,61	2.938,32	3.836,70	1.678,21	1.647,44	1.700,57	3.474,92	2.726,14	2.242,93	1.207,95	35.202,76

KOD NO	FAALİYETLER	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	YAPILACAK İŞLEM TÜRÜ	AÇIKLAMA	SÜRE
--------	-------------	-----------------	--------------------------------	----------------------	----------	------

REEL SEKTÖR ve DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

EDP-39	Teşvik tedbirleri yeniden düzenlenecek	Hazine Müsteşarlığı	<ul style="list-style-type: none"> - DPT - Dış Ticaret Müsteşarlığı - Gümrük Müsteşarlığı - Maliye Bakanlığı - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı - Sanayi ve Ticaret Bakanlığı - TOBB - TİM 	Kanun	<p>Gelir, Kurumlar, Damga ve Gümrük Vergisi Kanunları, Harçlar Kanunu ile, ilgili diğer kanunlarda değişiklikler yapılarak, şu anda teşvik belgesine bağlı olarak uygulanmakta olan vergiye ilişkin teşvikler otomatik olarak tüm yatırımlara (KOBİ'ler dahil) uygulanır hale getirilecektir. Bu çerçeveden hareketle:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stopaj kaldırılacak, - Yatırım indirimi oranı yüzde 30'a indirilecek, - Yatırım malları ithalatı konusunda AB mevzuatına uyum sağlamak için üçüncü ülkelerden yapılacak ithalatta Ortak Gümrük Tarifesi (ortalama yüzde 3) uygulanacak, - İhracat performansından bağımsız olarak sermaye artırım, ortaklara ait gayrimenkullerin irtifak haklarının şirket adına tescili ile kredilerin kullanımı ve geri ödenmesi esnasındaki damga vergisi ve harçlara muafiyet tanınacak, - Yatırım mallarında KDV istisnası otomatik (teşvik belgesine ihtiyaç duyulmaksızın) uygulanır hale getirilecek, - Bütçe kaynaklı yatırım ve işletme kredilerinin miktarı artırılabilecek, bu krediler Türkiye Kalkınma Bankası'nın koordinatörlüğünde tüm kamu ve özel bankalar ve özel finans kurumları 	6 ay
--------	--	---------------------	--	-------	---	------

EDP-40	Devlet Yardımları Çerçeve Kanunu çıkarılacak, Devlet Yardımları Koordinasyon Birimi oluşturulacak	DPT	- Hazine Müsteşarlığı - Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Kanun	<p>aracılığıyla teşvik belgesiz olarak kullanılacak,</p> <p>-FIAS Raporu doğrultusunda başlatılan bürokratik işlemlerin azaltılmasına yönelik yatırım ortamının iyileştirilmesi çalışmaları YOİKK kurumsal yapılanması da gözden geçirilerek süratle tamamlanacak,</p> <p>-Uygulamaların, mahalli kurumlar ile meslek kuruluşu gibi sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmesi için gerekli mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilerek, hem bürokratik işlemler azaltılacak, hem de sağlanan teşviklerin amacına uygun olarak kullanılmasını izlemek kolaylaşacak,</p> <p>- Yerel ve sivil toplum örgütlerinin de görüş ve önerilerine açık, esnek, pratik, zamanında ve yerinde müdahalelere açık bir sistem kurulacak,</p> <p>-SSK prim oranları kamu finansman dengeleri gözeticilerle tedrici olarak indirilecektir. Bu kapsamda yürütülecek çalışmalar "Sosyal Güvenlik Reformu" bölümünde yer alan tedbirlerle paralel bir şekilde yürütülecektir.</p>	3-6 ay
	Devlet Yardımları Çerçeve Kanunu çıkarılacak,				<p>Devlet Yardımları ile ilgili olarak bir Çerçeve Kanun çıkarılacaktır.</p> <p>Devlet Yardımları Koordinasyon Kurulu ve Devlet Yardımları İzleme ve Denetleme Kurulu oluşturulmasına yönelik çalışmalar durdurularak, DPT Müsteşarlığı bünyesinde yeni bir birim kurulacaktır. Bu birim:</p> <p>- Plan ve yıllık programlar ile AB politika ve kuralları çerçevesinde devlet yardımları politikalarını ve çerçeve kurallarını belirleyecek,</p> <p>- Tüm kuruluşlarca uygulanacak devlet yardımlarının kural ve politikalara uygunluğunu gözetirken, koordinasyonunu da sağlayacak,</p> <p>-Uygulama sonuçlarını değerlendirecek ve AB ile</p>	

EDP-41	Yatırımcılara bedelsiz arsa tahsisi yapılacak	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	<ul style="list-style-type: none"> - Hazine Müsteşarlığı - Maliye Bakanlığı 	Kanun	<p>DTÖ'ne bildirim yükümlülüklerini yerine getirecektir.</p> <p>Böylece, tüm temel politikalar, kalkınma planları ve yıllık programlar da dikkate alınarak tek elden tespit edilecek, şekillendirilecek ve uygulama sonuçlarına göre bölgesel ve sektörel bazda yeni tedbirler belirlenecektir.</p> <p>Kalkınmada öncelikli yörelerdeki Organize Sanayi Bölgelerindeki tahsis edilmemiş araziler, gerçekleştirilecek yatırımın büyüklüğü ile orantılı olarak makul sürelerde işletmeye geçilmesi şartıyla, yatırımcılara bedelsiz olarak tahsis edilecek, daha önce bedelli tahsis edilmiş araziler için ödemeler durdurulacaktır.</p> <p>Böylelikle, bu yerler yatırımlar açısından sağlanacak diğer desteklerle beraber birer cazibe merkezi haline getirilecektir.</p>	3-6 ay
EDP-42	Doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacak	Hazine Müsteşarlığı	<ul style="list-style-type: none"> - DPT - Maliye Bakanlığı - YASED 	Kanun	<ul style="list-style-type: none"> - Çalışmaları tamamlanarak TBMM'ne sunulan Yabancı Yatırımlar Kanunu Taslağı yeniden gözden geçirilerek acilen yasalaşması sağlanacaktır. - Yabancı sermaye ile ilgili kurum ve kuruluşların görev ve yetkileri yeniden belirlenerek, yatırımcıların muhatap olacağı tek bir yetkili makam oluşturulacaktır. - Yabancı yatırımlarla ilgili işlemler hızlandırılacak, sonuçlandırılmaları kesin sürelerle bağlanacaktır. - Özelleştirmeye konu kamu yatırımlarına yabancı sermayenin çekilmesi için tanıtım faaliyetleri de dahil olmak üzere gerekli çalışmalar yapılacaktır. - Fikri mülkiyet hakları ile rekabetin korunması konularındaki kurumsal ve yapısal eksiklikler 	3-6 ay

EDP-43	Teşvik, muafiyet, istisna ve sübvansiyonların tamamını gözden geçirip yeniden düzenleyecek bir komisyon oluşturulacak	DPT	- Hazine Müsteşarlığı - Dış Ticaret Müsteşarlığı - Maliye Bakanlığı	Rapor	- Ülkemizdeki yatırım olanakları ve diğer ülkelere nazaran rekabetçi açıdan üstün yanlarımızı öne çıkarmak amacıyla yurt dışı tanıtım faaliyetlerine büyük önem verilecek ve bu amaçla en kısa sürede Hazine Müsteşarlığı bünyesinde Yurtdışı Tanıtım Birimi kurulacak, bu birimin yurt dışındaki ekonomi ve ticaret müşavirlikleri ile doğrudan bağlantılı çalışmaları temin edilecektir. Bu hususla ilgili bir özel ihtisas komisyonu kurulacaktır.	3 ay
EDP-44	Yatırımlarda devlet yardımları bakımından bölgesel ayrımlar yeniden belirlenecek	Hazine Müsteşarlığı	- DPT - DİE - Maliye Bakanlığı	- Kanun - Kararname	Bölgesel ayrımlar, AB'ye uyum çerçevesinde çalışmaları tamamlanan İstatistik Bölge Düzeyleri (NUTS)'ne göre yeniden belirlenecek, endüstriyel politikalar ile uygulanacak teşvikler alt bölge, il ve gerektiğinde belirli sorunlara sahip ve desteklenmesi gereken özel alanlar için DPT tarafından tekrar gözden geçirilecektir. Ayrıca, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesine yönelik olarak, gelişmişlik düzeyi çok düşük illerdeki yatırımlara, uzun süreli vergi muafiyetleri, arazi ve arsa tahsisleri ile istihdamın getirdiği vergi yükünün azaltılması gibi teşvikler uygulanacaktır.	3-6 ay
EDP-45	Kriz ve sermaye yetersizliği nedeniyle kapanan veya düşük kapasite ile çalışan tesislerin ekonomiye kazandırılması ve yeni yatırımların	Hazine Müsteşarlığı	- DPT - Maliye Bakanlığı - Bankalar	Kararname	Ekonomik kriz ile siyasi ve ekonomik belirsizlik ortamının geleceğe yönelik beklentileri olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle faaliyetlerine kısmen veya tamamen ara veren işletmelerin yeniden canlandırılması ve ekonomiye kazandırılmasının yanında, durma noktasına gelen yeni yatırım	6 ay

	gerçekleştirilmesi sağlanacak			<ul style="list-style-type: none"> - eğilimlerinin tekrar oluşturulması, üretim, istihdam ve ihracatın artırılması amacıyla; - Bütçe kaynakları da dahil olmak üzere, yatırımcılara düşük faizli yatırım ve işletme kredileri tahsis edilecek, - İstanbul yaklaşımı bir an önce sonuçlandırılacak, - Küçük ve orta boy işletmelerin bankalarla olan problemlerinin çözümü için yeni bir yaklaşım (Anadolu yaklaşımı) getirilecektir. 		
EDP-46	KOBİ yatırımları desteklenecek	Hazine Müsteşarlığı	<ul style="list-style-type: none"> - Maliye Bakanlığı - Sanayi ve Ticaret Bakanlığı - Kalkınma Bankası - Halk Bankası 	<ul style="list-style-type: none"> - Kanun - Karamame 	<ul style="list-style-type: none"> - KOBİ'lere diğer teşviklerin yanı sıra düşük faizli yatırım ve işletme kredileri temin edilecek, bunun doğuracağı finansman ihtiyacına 2003 yılı bütçesinde yer verilecek, - Bu kredilere aracılık edecek bankaların sayısı artırılarak, kamu bankalarının yanı sıra özel finans kurumları da dahil tüm özel bankalar sistem içerisine çekilecek, - KOBİ'lerin teminat ve ipotek problemlerinin çözümü için, işletme sermayesi rehnine ilişkin düzenlemeler yapılacaktır, - Risk sermayesi sistemi geliştirilecek, - Kredi garanti fonu ve KOBİ yatırımlarına ortaklık edecek şirketlerin sayısının artırılması ve sermaye yapılarının güçlendirilmesi temin edilecektir. 	6-12 ay

EK TABLO A-3 2000-2003 YILLARINDA YABANCI SERMAYE İZİNLERİNİN YATIRIM TÜRÜNE GÖRE DAĞILIMI*60

YATIRIM TÜRÜ	2000	2001	2002	2003
YENİ	667	127	117	251
SERMAYE ARTIŞI	185	763	614	869
İŞTİRAK	351	306	266	88
TOPLAM	1.203	1.196	997	1.208

* 2003 Haziran Ayı İtibari İle

60 www.hazine.gov.tr

EK TABLO A-4 TÜRKİYE'DE İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYENİN SEKTÖREL DAĞILIMI⁶¹

(Milyon ABD Doları)

YILLAR	İMALAT	%	TARIM	%	MADENC.	%	HİZMETLER	%	TOPLAM
1980	88,76	%91,5	0,00	%0,0	0,00	%0,0	8,24	%8,5	97,00
1981	246,54	%73,0	0,86	%0,3	0,98	%0,3	89,13	%26,4	337,51
1982	98,54	%59,0	1,06	%0,6	1,97	%1,2	65,43	%39,2	167,00
1983	88,93	%85,6	0,03	%0,0	0,02	%0,0	13,76	%13,4	102,74
1984	185,92	%68,5	5,93	%2,2	0,25	%0,1	79,26	%29,2	271,36
1985	142,89	%60,9	6,37	%2,7	4,26	%1,8	80,97	%34,5	234,49
1986	193,47	%53,2	16,86	%4,6	0,86	%0,2	152,81	%42,0	364,00
1987	293,91	%44,9	13,00	%2,0	1,25	%0,2	347,08	%53,0	655,24
1988	490,68	%59,8	27,35	%3,3	5,62	%0,7	296,87	%36,2	820,52
1989	950,13	%62,8	9,36	%0,6	11,86	%0,8	540,59	%35,8	1.511,94
1990	1.214,06	%65,2	65,56	%3,5	47,09	%2,5	534,45	%28,7	1.861,16
1991	1.095,48	%55,7	22,41	%1,1	39,82	%2,0	809,55	%41,2	1.967,26
1992	1.274,28	%70,0	33,59	%1,9	18,96	%1,0	493,13	%27,1	1.819,96
1993	1.568,59	%76,0	21,05	%1,0	11,37	%0,6	462,38	%22,4	2.063,39
1994	1.107,29	%74,9	28,27	%1,9	6,20	%0,4	335,85	%22,7	1.477,61
1995	1.996,46	%68,0	31,74	%1,1	60,62	%2,1	849,48	%28,9	2.938,32
1996	640,59	%16,7	64,10	%1,7	8,54	%0,2	3.122,74	%81,4	3.835,97
1997	871,81	%52,0	12,22	%0,7	26,70	%1,6	767,48	%45,7	1.678,21
1998	1.017,29	%61,8	5,75	%0,4	13,73	%0,8	609,67	%37,0	1.646,44
1999	1.123,22	%66,1	16,19	%1,0	6,76	%0,4	553,40	%32,6	1.699,57
2000	1.105,49	%31,8	59,74	%1,7	5,01	%0,1	2.307,18	%66,4	3.477,42
2001	1.244,59	%45,7	134,38	%4,9	29,11	%1,1	1.317,20	%48,3	2.725,28
2002	892,01	%39,8	32,82	%1,5	17,29	%0,8	1.300,81	%58,0	2.242,92
2003(*)	710,65	%58,8	7,73	%0,6	124,18	%10,3	365,43	%30,3	1.207,99
TOPLAM	18.641,60	%53,0	616,37	%1,8	442,45	%1,3	15.502,89	%44,0	35.203,30

61 www.hazine.gov.tr

(*) Haziran Ayı İtibarı İle

EK TABLO A-5 OECD ÜLKELERİNİN ALDIKLAR YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI⁶²

(Milyon ABD Doları)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001p	2002e
Avustralya	8.115,8	4.302,1	5.719,8	4.281,7	5.024,6	11.963,2	6.111,0	7.633,4	6.002,6	2.923,9	13.007,0	3.997,7	13.959,2
Avusturya	650,9	351,3	1.432,7	1.136,5	2.102,9	1.904,2	4.428,6	2.655,6	4.534,1	2.974,6	8.841,7	6.053,9	1.651,3
Belçika/Lüksemburg	7.516,0	8.919,4	10.957,3	10.467,8	8.313,2	10.894,2	13.924,4	16.510,1	30.146,9	142.512,3	220.987,8	84.717,6	..
Belçika	18.268,7
Kanada	7.580,3	2.860,0	4.721,6	4.730,3	8.204,1	9.255,4	9.632,6	11.522,0	22.802,8	24.440,3	66.621,8	27.465,1	21.403,8
Çek Cumhuriyeti	653,4	868,3	2.561,9	1.428,2	1.301,1	3.716,4	6.326,2	4.980,2	5.644,6	8.436,0
Danimarka	1.206,7	1.459,9	1.014,7	1.669,0	4.897,6	4.179,8	768,0	2.798,9	7.725,7	16.691,8	32.754,6	11.485,0	5.967,2
Finlandiya	787,5	(246,6)	406,2	864,4	1.577,7	1.062,9	1.109,0	2.115,8	12.140,7	4.610,2	8.835,6	3.732,2	9.155,0
Fransa	15.612,6	15.170,9	17.849,2	16.442,7	15.574,0	23.679,1	21.959,5	23.171,5	30.984,5	46.545,9	43.258,4	52.632,0	48.153,7
Almanya	2.962,0	4.729,3	(2.088,9)	368,3	7.133,9	12.025,4	6.572,8	12.243,4	24.596,7	55.796,9	203.117,4	33.923,7	38.069,0
Yunanistan	1.688,4	1.718,1	1.588,6	1.243,6	1.166,1	1.197,7	1.196,4	1.088,6	73,9	561,5	1.108,6	1.589,5	49,9
Macaristan	312,1	1.474,4	1.477,2	2.446,2	1.143,5	5.174,3	2.375,5	2.243,1	2.084,5	2.039,7	1.691,9	2.597,1	855,2
İzlanda	22,0	18,2	(12,7)	0,4	(1,5)	9,2	83,1	147,9	147,8	66,6	170,5	192,6	149,4
İrlanda	622,6	1.360,8	1.458,1	1.068,5	856,2	1.441,5	2.615,7	2.709,6	8.856,5	18.501,0	26.452,3	15.684,2	19.049,5
İtalya	6.343,4	2.481,5	3.210,8	3.751,4	2.235,6	4.816,2	3.534,9	4.962,5	4.279,8	6.911,4	13.377,3	14.873,4	14.558,2
Japonya	1.809,4	1.286,2	2.755,2	206,9	890,1	42,5	229,7	3.223,1	3.193,5	12.740,4	8.318,6	6.247,9	9.253,5
Kore	789,0	1.180,0	728,0	588,0	809,0	1.776,0	2.325,0	2.844,0	5.412,0	9.333,0	9.283,0	3.528,0	1.972,0
Lüksemburg	125.704,6
Meksika	2.633,0	4.761,0	4.393,0	4.389,0	10.973,0	9.647,0	9.943,0	14.160,0	12.170,0	12.856,0	15.484,0	25.334,0	13.627,0
Hollanda	10.517,4	5.775,3	6.165,6	6.443,1	7.145,0	12.286,2	16.650,9	11.103,8	36.933,8	41.186,3	60.313,2	51.244,3	29.181,7
Yeni Zelanda	1.683,1	1.695,6	1.089,2	2.211,6	2.615,7	2.849,7	3.922,0	1.917,2	1.825,5	940,4	1.344,4	3.957,7	296,8
Norveç	1.176,7	(48,9)	810,4	1.460,7	2.777,6	2.408,0	3.168,5	3.946,4	4.353,7	8.297,0	5.890,2	2.067,1	761,5
Polonya	88,0	359,0	678,0	1.715,0	1.875,0	3.659,0	4.498,0	4.908,2	6.364,9	7.269,6	9.342,3	5.713,0	4.082,0
Portekiz	2.255,4	2.291,6	1.903,8	1.516,2	1.254,6	660,1	1.488,5	2.478,8	3.143,5	1.233,5	6.788,6	5.893,7	4.260,0
Slovakya	179,1	272,9	229,6	369,7	214,8	527,4	403,5	2.153,6	1.271,0	4.009,3
İspanya	13.838,6	12.445,2	13.350,7	9.573,1	9.275,6	6.283,9	6.820,1	6.386,7	11.800,1	15.758,6	37.530,2	28.010,4	21.212,3
İsveç	1.971,4	6.355,8	41,0	3.845,1	6.349,7	14.446,9	5.436,6	10.967,4	19.842,7	60.856,2	23.242,1	11.770,2	11.099,4
İsviçre	5.484,9	2.642,8	411,2	(63,3)	3.368,4	2.223,2	3.078,2	6.641,8	8.941,9	11.714,0	19.266,0	8.867,2	9.314,0
Türkiye	684,0	810,0	844,0	636,0	608,0	885,0	722,0	805,0	940,0	783,0	982,0	3.266,0	1.037,0
Birleşik Krallık	33.982,2	16.223,3	16.528,0	16.430,9	10.866,4	21.825,8	27.406,4	37.384,1	74.642,1	89.288,1	119.741,1	61.993,4	24.967,0
Amerika Birleşik Devletleri	48.494,0	23.171,0	19.823,0	51.362,0	46.121,0	57.776,0	86.502,0	105.603,0	179.045,0	289.454,0	307.747,0	130.796,0	30.114,0
Toplam OECD	178.827,6	123.567,3	117.255,6	149.597,7	164.298,3	227.164,1	248.300,4	303.687,7	527.229,0	893.015,8	1.272.631,3	614.548,5	490.618,0

KAYNAKLAR

Kitaplar ve tezler

- ALACAKLIOĞLU A. Suha, *Sorularla Rusya Yabancı Sermaye Mevzuatı*, İTO, Yayın No:1999-26, İstanbul,1999.
- AKDIŞ Muhammed, *Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler*, İnceleme Yarışması Mansiyon, İstanbul, YASED, Yayın No:33.
- ERGÜLEN Güneri, ERDEM Hayreddin, *Vergi Kanunlarındaki Vergi Avantajları*, Ankara, Yaklaşım Yayınları, 1999.
- KARLUK Rıdvan, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İTO, Ekonomik Yayınlar Dizisi, No:13, İstanbul, 1983.
- KAYACIKLI Tamer, *İrlanda Deneyimi*, İTO, Yayın No:2002-40, İstanbul, 2002.
- KÖSE Ömer, *Uluslararası Etkileri Açısından Yabancı Sermaye*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.
- MICHALET Charles-Albert, *Strategies Of Multinational Companies and Competition For Foreign Direct Investment*, FIAS, 1997.
- MORISSET, J. and NESO, L.O, *Administrative Barriers To Foreign Investment In Developing Countries*, FIAS, 2002.
- ÖZBALCI Yılmaz, *KVK Yorum ve Açıklamalar*, Ankara, Oluş Yayıncılık, 2003.
- ÖZTÜRK Bünyamin, ÖZER Mustafa, *Maliyet Bedeli Artırımı Uygulaması*, Ankara, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2001
- SAKINMAZ Arzu, *Sorularla Macaristan Yabancı Sermaye Mevzuatı*, İTO, Yayın No:1999-33, İstanbul, 1999.
- SOYTÜRK Muammer, *Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler*, YASED, 1998.
- ŞİŞMAN Bülent, *İşletmelerde Vergi Planlaması Yöntemleri*, Ankara, Yaklaşım Yayınları, Nisan, 2003.
- YILMAZ Kazım, *VUK, GVK, KVK, KDVK Açısından Değerlendirme*, İstanbul, 1997.

Makaleler

- ACAR Mustafa, “*Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları*”, Vergi Dünyası, Sayı 265, Eylül, 2003.

BAĞARIAÇIK Atilla, “Serbest Bölgelerde Üretim, Türk Firmalarına Dış Pazarlarda Önemli Avantajlar Sağlıyor”, Yaklaşım, Sayı:99.

PEHLİVAN Osman, GÜNAYDIN İhsan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirilmesi”, Vergi Dünyası, İstanbul, Şubat, 1999.

VURAL Selim, “4842 Sayılı Kanun Sonrası Yatırım İndirimi Uygulaması ve Dönem Sonlarına İlişkin Özellik Arzeden Hususlar”, Vergi Dünyası, Sayı: 268, Aralık, 2003.

İnceleme ve Raporlar

Deloitte and Touche, *Doing Investment In Turkey*, International Tax and Business Guide, February, 2003.

DTM, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 2001, Faaliyet Yılı Raporu

DURAN Mustafa, *Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları*, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi 33,

DURAN Mustafa, *Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği*, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi 32.

İSO, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Raporu*, İstanbul, 2002.

KPMG, Corporate Tax Rate Survey, January, 2003.

KPMG, Tax Facts Ireland, Ireland, March, 2003.

PriceWaterhouseCoopers, *A General Tax Guide For Foreign Investors*, Turkey, , October, 2003.

Kanunlar

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu

Gelir Vergisi Kanunu

Kurumlar Vergisi Kanunu

Katma Değer Vergisi Kanunu

Vergi Usul Kanunu

Web Sayfaları

www.activefinans.com

www.donemec.com

www.dpt.org.tr

www.elke.gr

www.fias.net

www.hazine.org.tr

www.kpmg.ie

www.oecd.org

www.unctad.org

www.vergiportali.com

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Oğuz FEYZİOĞLU

Prof. Dr. Aykut HEREKMAN

Doç. Dr. Hakan ÜZELTÜRK

Tez Savunma Tarihi

26.11.2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. İdil KAYA

Doç. Dr. İdil KAYA
Galatasaray Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü